

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

«En dårlig magefølelse»

En kvalitativ studie om mistanker om seksuelle overgrep mot barn

—

Tonje Karlsen

Masteroppgave i spesialpedagogikk - november 2017

Emnekode PED-3901F

Innholdsfortegnelse

Forord	6
1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.2 Formål, problemstilling og forskerspørsmål	8
1.3 Oppgavens oppbygging	10
2 Teori.....	11
2.1 Definisjon på seksuelle overgrep.....	11
2.2 Forekomst av seksuelle overgrep mot barn	12
2.3 Symptombildet - og konsekvenser av seksuelle overgrep.....	13
2.3.1 Traumebelastninger.....	13
2.3.2 Atferdsvansker og angst	14
2.3.3 Fysiske skader	15
2.3.4 Relasjonsvansker.....	15
2.3.5 Læringsvansker	15
2.4 Barnehagens håndtering av mistanker om seksuelle overgrep	16
2.4.1 Sentrale lover for barnehager	16
2.4.2 Beredskapsplaner i barnehagene	17
2.4.3 Barnehagelærerens kunnskaper og trygghetsfølelse	19
2.4.4 Barnehagens pedagogiske innhold og oppgaver	19
2.4.5 Strategier for å snakke med barn og gi kunnskaper om seksuelle overgrep	21
2.4.6 Faktorer som kan påvirke om en mistanke blir varslet om	23
2.5 Teoretisk referanseramme	23
2.5.1 Systemteorien og Bronfenbrenners økologiske perspektiv	23
2.5.2 Claussens analysemodell for «magefølelse».....	26
2.6 Tidligere forskning	27
3 Metode	31

3.1	Vitenskapelig forankring	31
3.2	Kvalitativ metode	32
3.3	Utvalget og rekrutteringen av informanter	33
3.4	Det kvalitative intervju	35
3.4.1	Forberedelser og gjennomføring av intervju	37
3.4.2	Transkribering av intervjuene	39
3.5	Kvalitet i forskingsarbeidet	40
3.5.1	Generaliserbarhet	40
3.5.2	Validitet	40
3.5.3	Reliabilitet	41
3.6	Etiske overveielser	42
3.6.1	Innsamling av datamateriale	42
3.6.2	Samtykke, konfidensialitet og fortrolighet	43
3.6.3	Forskerrollen	44
4	Presentasjon av empiri	46
4.1	Kunnskaper om temaet «seksuelle overgrep mot barn»	46
4.1.1	Kurs og utdanning	46
4.1.2	Tanker om egen kunnskap	48
4.1.3	En beredskapsplan	50
4.1.4	Barnehagens årsplan og samtaler med barn	52
4.2	Erfaring med mistanke om seksuelle overgrep	54
4.2.1	En mistanke	54
4.2.2	Signaler som skaper mistanke	56
4.3	Håndtering av en mistanke om seksuelle overgrep	58
4.3.1	Barnehagelærerens handlingsmønster	59
4.3.2	Finnes det faktorer som kan påvirke varsling av mistanker?	62
4.3.3	Barnehagelærerens forhold til eksterne instanser	64

4.3.4	Barnehagelærerens ansvarsfølelse.....	67
4.3.5	Hvordan kan barnehagen forbedre seg?	68
5	Drøfting.....	71
5.1	Hva gjør barnehagelæreren når en mistanke opptrer?	71
5.2	Rutiner som bør være tilstede i barnehagen	72
5.3	Kunnskap skaper trygghet	74
5.4	Signalene som gir mistanke	76
5.5	Hvilke faktorer kan påvirke håndteringen av mistanker?.....	77
5.5.1	Styrer	78
5.5.2	Kollegiet	78
5.5.3	Eksterne instanser, og barnehagens forhold til dem.....	79
5.5.4	Dilemmaet mellom å være tjenesteyter og varsler	81
5.6	Hvorfor snakke med barn om seksuelle overgrep?	83
6	Avslutning.....	85
	Forskningens nytte i praksis	87
	Videre forskning på området	87
7	Litteraturliste.....	89
	VEDLEGG 1 – INTERVJUGUIDE.....	94
	VEDLEGG 2 – INFORMASJONSSKRIV	96
	VEDLEGG 3 - SAMTYKKESKJEMA	97
	VEDLEGG 4 – KVITTERING FRA NSD	98

Forord

Skriveprosessen er nå ved veis ende. Det føles fint, men også vemodig. Gjennom det akademiske miljøet i Tromsø og Alta, har jeg tilegnet meg så utrolig mye kunnskap og erfaring i løpet av disse årene. Jeg føler meg klar for å møte nye utfordringer, innenfor et spennende fagfelt. En stor takk rettes til min veileder Katharina Jacobsson. Takk for faglige åpenbaringer, konstruktiv veiledning, og for din tilgjengelighet gjennom skriveprosessen.

Til de fire menneskene som ønsket og delta som informanter til studien min: Seksuelle overgrep er et sårt og vanskelig tema å snakke om for mange – også for noen av dere. *Tusen takk* for at dere har stilt opp til intervju.

Til slutt vil jeg rette en personlig takk til familien min. Spesielt til mor, far og samboer, for deres unike støtte gjennom disse årene. Videre til venner - den valgte familien, som har stilt opp med heiarop, korrekturbriller, og litt ekstra veiledning innimellom slagene. Jeg setter stor pris på dere alle.

Tonje Karlsen

Tromsø, nov. 2017

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Redd Barnas (2015) statistikk viser til at sannsynligheten for å møte på et barn i skole eller barnehage, som har blitt utsatt for seksuelle overgrep vil se slik ut: Ved en barnehage og en grunnskole med til sammen 400 elever, vil minst 58 av elevene ha opplevd seksuelle krenkelser jmfør §19 i Straffeloven Tallet fordeler seg til minst 40 jenter og 16 gutter (Redd Barna 2015). Barnehageansatte er ikke sjelden den eneste utenom barnets hjem som daglig deler arena med barnet (Ropstad & Tønnessen, 2000). I 2015 ble 859 bekymringsmeldinger sendt til barnevernet fra alle instanser, hvor hovedbekymringen var seksuelle overgrep. 151 meldinger ble sendt inn av personalet i barnehager. Dette vil si at barnehagepersonalet sto for ca. 17% av bekymringsmeldingene (SSB., 2015).

24. april 2017 fastslo Kunnskapsdepartementets rammeplan for barnehagelærer - og lærerutdanningen nye bestemmelser vedrørende barnehager. I forskriften ble det tydeliggjort hvilke kunnskaper studentene skulle ha om vold og seksuelle overgrep. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen fortalte at målet med endringen er å sikre at nyutdannede barnehagelærere skal ved ferdig utdanning etter §2 i rammeplanen ha:

«kunnskap om barn og unge i vanskelige livssituasjoner, herunder kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn, og hvordan sette i gang nødvendige tiltak etter gjeldende lovverk» (sitert Kunnskapsdepartementet, 2017, §2).

«ferdigheter i å identifisere særskilte behov hos enkeltbarn, herunder identifisere tegn på vold eller seksuelle overgrep. På bakgrunn av faglige vurderinger skal barnehagelæreren kunne etablere samarbeid med tverretatlige samarbeidspartnere til barnets beste» (ibid.)

I starten av dette prosjektet henvendte jeg meg til en kjent barnehagesstyrer. I samtale fortalte jeg om ideene til det kommende masterprosjektet. Da jeg snakket om hvor viktig jeg mente at temaet seksuelle overgrep var, sa hun seg uenig. Hun mente at seksuelle overgrep ikke var aktuelt i barnehager, og derfor ikke et viktig tema å forske på. Videre fortalte førskolelæreren at hun hadde jobbet i forskjellige barnehager i løpet av mange år, men selv aldri opplevd mistanke om overgrep. Hun henviste til statistikk som viser at 1 av 7 barn i en

klasse har opplevd seksuelle overgrep, og fortalte at ut fra det ville hun statistisk sett ha møtt 50 barn som har opplevd overgrep. Hun understreket at denne statistikken ikke samsvarte med hennes egne opplevelser, da hun *aldri* i løpet av livet hadde hatt mistanke. Hun hadde heller ikke jobbet med andre som hadde hatt mistanke om overgrep, eller andre former for vold mot barn. Hun trodde derfor at statistikken ikke stemte. Hun fortalte samtidig at ingen i kollegiet hennes hadde kunnskaper om overgrep, og de hadde heller ingen plan fremover om å tilegne seg kunnskap om dette. Selv om stemningen og samtalen ellers hadde vært positiv, satt jeg med en klump i magen over de uventede svarene. Svarene ble til flere spørsmål enn jeg hadde hatt i utgangspunktet: Er det slik at barnehageansatte generelt ikke mener at kunnskaper om seksuelle overgrep er viktige? Opplever de ikke mistanker om at barn kan ha blitt utsatt for seksuelle overgrep? Er de kapable til å se signaler på overgrep? Og til sist - vil de håndtere en mistanke på riktig måte, om den skulle oppstå?

På grunn av mye fokus på seksuelle overgrepssaker i media, og en kunnskapsrik fagansvarlig i et emne ved et universitet som omhandlet seksuelle overgrep mot barn, har jeg valgt å skrive om dette i oppgaven. Kunnskapsdepartementets nye forskrift fra 2017, og samtalen nevnt ovenfor gjorde at studien ble snevret inn til å gjelde barnehagelæreres kunnskaper om – erfaringer med – og håndtering av seksuelle overgrep. Fire informanter har delt sine fortellinger og opplevelser som fordyper seg på området.

1.2 Formål, problemstilling og forskerspørsmål

Masteroppgavens overordnede formål har vært å undersøke barnehagelæreres kunnskaper om seksuelle overgrep, deres erfaringer ved mistanker, og hvordan de håndterer mistanker om overgrep mot barn. Jeg tror seksuelle overgrep mot barn følelsesmessig er et av de vanskeligste, men også viktigste temaer man kan møte på i barnehagen, og innenfor spesialpedagogikken. Selv om temaet er kommet mer fram de siste årene, opplever jeg det fremdeles som tabu å snakke om for mange. Jeg håper at informantenes opplevelser vil kunne bidra til at andre mennesker som jobber med barn kan kjenner seg igjen i erfaringene som blir delt, og at dette kan hjelpe flere til å stole på egen intuisjon ved mistanker og bekymring. Med bakgrunn i prosjektets formål har følgende problemstilling blitt valgt for å få svar på mine

spørsmål:

Problemstilling

Hvilke kunnskaper og erfaringer har barnehagelærere når det gjelder mistanke om seksuelle overgrep mot barn, og hvordan håndterer de en slik mistanke?

For å avgrense oppgaven har jeg utarbeidet fire forskningsspørsmål som skal hjelpe meg med å svare på problemstillingen:

Forskingsspørsmål

1. Hvilke signaler fikk barnehagelæreren fra barnet, som gjorde at han eller hun fattet mistanke?
2. Hvilke rutiner finnes i barnehagen med tanke på håndtering av mistanke?
3. Hvordan handler barnehagelæreren når han eller hun får mistanke om seksuelle overgrep?
4. Hvilke faktorer kan påvirke barnehagelærerens håndtering av en mistanke?

1.3 Oppgavens oppbygging

Kapittel 1: I dette kapittelet presenteres og begrunnes valg av tema i studien, og det redegjøres for studiens formål og avgrensninger. Videre presenteres den aktuelle problemstillingen, og tilhørende forskerspørsmål. Til slutt vises her en oversikt over oppgavens oppbygging.

Kapittel 2: I dette kapittelet finner du relevant teori for studien. Det blir redegjort for «seksuelle overgrep mot barn», med fokus på begrepsavklaringer, forekomst, symptombilde og konsekvenser av overgrep. Så defineres og drøftes barnehagens ansvar i forhold til lovverket, normer og regler. Til slutt blir ulike teoretiske modeller belyst, og tidligere forskning på området

Kapittel 3: Her vil den aktuelle metoden presenteres. Kapittelet inneholder den vitenskapelige forankringen, datainnsamlingsmetoden, veien til fullførte intervju med informantene, og forskerens tanker rundt forskningens kvalitet, og etiske vurderinger i forhold til prosjektet. Styrker og svakheter med metodevalget blir drøftet underveis.

Kapittel 4: I dette kapittelet presenteres datamaterialet, empirien, som er innsamlet gjennom intervju, gjennom en analyse.

Kapittel 5: Her vil aktuelle funn og resultater fra intervjuene drøftes opp mot problemstilling og tilhørende forskerspørsmål som er beskrevet i kapittel 1, og kobles sammen med teori fra kapittel 2. Funn er kategorisert.

Kapittel 6: I dette avsluttende kapittelet vises både hovedfunn og mindre funn, og disse reflekteres det over. Det blir lagt vekt på tanker om hvilken nytte funn og resultater kan ha. Videre forskning på området som kan være interessant å fordype seg i blir også trukket fram.

2 Teori

I dette kapittelet redegjøres det for begrepet seksuelle overgrep, prevalens, senskader og symptom bildet ved overgrep mot barn. Videre tas det opp hvilket ansvar barnehagelæreren har om hun eller han mistenker at et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep, med fokus på gjeldende lovverk, styringsdokumenter tilknyttet barnehager, og retningslinjer for riktig håndtering av mistanke og bekymring. Faktorer som kan påvirke håndtering av mistanke blir så belyst. Den teoretiske referanserammen som er benyttet i studien vises fram, og til sist vil tidligere forskning på området bli trukket fram.

2.1 Definisjon på seksuelle overgrep

Begrepet seksuelle overgrep kan forklares som alle former for seksuell kontakt en person ikke er i stand til å si ja eller nei til. Barnekonvensjonen §19 omhandler barns rett til ikke å bli utsatt for alle former for vold og overgrep fra omsorgspersoner, og Barnekonvensjonen §34 viser til at staten er forpliktet til å verne om barn mot all seksuell misbruk og utnyttelse (Høstmælingen & Kjørholdt, 2009). I Barnelova står det at: «Barn må ikke utsettes for vold eller på annen måte bli behandlet slik at det kan oppstå skade på den psykiske eller fysiske helsen til barnet» (sitert Bl., 1982, §30).

Den juridiske definisjonen på seksuelle overgrep mot barn fremgår av Straffelovens §19 (2005) som omhandler barns rett til å ikke bli utsatt for vold og overgrep fra foreldre og andre omsorgspersoner. Ved en omsorgsrolle ovenfor barnet er det snakk om incest. Den seksuelle lavalderen i Norge er 16 år, og det er straffeskjerpene dersom barnet er under 14 år. Det er *ytterlige* straffeskjerpene dersom barnet er under 10 år, og ved gjentatte overgrep. Dette forklarer blant annet Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, som har som hovedmål å utvikle og spre kunnskap og kompetanse om vold og traumatisk stress. De blir videre referert til som NKVTS (NKVTS, 2007; Haugen, 2009). Straffeloven §19 skiller mellom tre straffbare forhold:

- Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd (for eksempel blotting, å få barnet til og blotte seg, forslag om sex, se pornofilmer med barnet, bilder, videoer og lignende).
- Seksuell handling (for eksempel beføling av bryster, kjønnsorgan).
- Seksuell omgang (som samleie og samleielignende forhold, som suging og masturbering) (NKVTS, 2007).

Grunnleggende faktorer som går igjen i definisjoner om seksuelle overgrep, er at barnet blir lurt, lokket, eller tvunget til seksuell aktivitet som det ikke er emosjonelt eller fysisk modent til å forstå, og gi samtykke til. Svært ofte utnytter også overgriperen barnets avhengighet, sin egen maktposisjon, eller krenker barnets integritet (NKVTS, 2007; Ropstad & Tønnessen, 2000).

2.2 Forekomst av seksuelle overgrep mot barn

I løpet av 1980-tallet ble antall etterforskede tilfeller av seksuelle overgrep med barn under 14 år firedoblet. Fra 1990 til 2010 har ikke antall årlige anmeldelser av seksuelle overgrep mot de yngre barna økt. I 2010 lå tallene årlig på rundt 80 anmeldte tilfeller av incest, og 160 tilfeller av seksuell omgang med barn under 10 år - som er den groveste formen for seksuelle overgrep (SSB., 2010).

En rapport av Ipsos (2015) laget for Redd Barna, viser at seksuelle overgrep skjer i alle typer hjem, kulturer, og ved både høy eller lav sosioøkonomisk status. Samtidig vises det til at ensomme barn som har liten kontakt med fortrolige voksne, eller barn med problemer knyttet til omsorgssituasjon eller skolen, har større risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep. Forskjellige prevalensundersøkelser antyder at 9 av 10 overgrep skjer i nære relasjoner, og overgriperen utnytter forholdet til barnet. Ca. 1 av 3 av overgripere er personer under 18 år (Redd Barna, 2015; Ipsos, 2015). I en nyere nasjonal forekomststudie om vold og voldtekt i Norge, rapporteres det om at 1 av 5 kvinner – og 1 av 10 menn forteller at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep i barndommen - altså før fylte 18 år (Thoresen & Hjemdal, 2014). NKVTS har tolket forekomsten av seksuelle overgrep i 2007. Fra fem norske studier kom det fram at 1-19 % av befolkningen har blitt utsatt for seksuelle overgrep (NKVTS, 2007).

Et søk i Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, viser at det i 2016 ble sendt inn 1547 bekymringsmeldinger om seksuelle overgrep mot barn. 192 av disse bekymringsmeldingene kom fra barnehageansatte (SSB., 2015). Statistikken det er henvist til kan derfor gi en indikasjon på hvor mange som har opplevd seksuelle overgrep, samtidig som det er grunner til å anta at det er betydelig større forekomst enn studiene tilsier. Thoresen og Hjemdal (2014) påpeker at offeret vanligvis holder overgrep skjult over lengre tid, da en av fire i deres studie oppgir at de har hemmeligholdt overgrepene de har blitt utsatt for.

2.3 Symptombildet - og konsekvenser av seksuelle overgrep

Det er flere symptomer som kan indikere at et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Disse tegnene beskrives som symptomer, fordi det ikke finnes klare tegn som utelukkende forklarer seksuelle overgrep som en grunn. Atferden som kan vise seg hos barnet ved seksuelle overgrep beskrives som vage, og de ansatte må derfor være klar over hvilke symptomer som kan komme til uttrykk (Aasland, 2014, s.74).

Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress viser til at seksuelle overgrep kan føre til psykiske skader. Barnet kan vise symptomer som stress, sengevæting, angst, tilbaketrekning, utagering, lærevansker og søvnvansker. Det er store variasjoner i hvordan enkeltindividet opplever seksuelle overgrep, og derfor hvilken type skadevirkninger barnet utvikler (NKVTS, 2007). Kirkengen (2009) og Drugli (2008) skriver at seksuelle overgrep mot barn, og spesielt der overgrepene er gjentakende over tid – gir en stor risiko for koniske vansker senere i livet. Vanskene det rapporteres om er krampeanfallet, hukommelsestap, søvnproblemer, angst, depresjon, selvskading, psykoser, isolasjon, spiseforstyrrelser, posttraumatisk stresslidelse (PTSD) og rusmisbruk. Disse risikofaktorene vil kunne føre til uante konsekvenser for først og fremst barnet, men også for barnets relasjoner i fremtiden (ibid.).

2.3.1 Traumebelastninger

Søftestad (2005) påpeker at alle barn som har opplevd seksuelle overgrep har blitt utsatt for tabuiserte traumer. Et traume beskrives som en overveldende, ukontrollerbar hendelse som

innebærer stor psykisk påkjenning. Traume betyr *skade*. Barnet kan utvikle en spesiell atferd for å unngå minner om traumet, som; sosial isolasjon, hukommelsestap, nervøsitet, aggressiv atferd og følelsesløshet. Søftestad (2005) forklarer at traumer er en sentral faktor for forståelse av påfølgende skader, når et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Raundalen og Schultz (2006) forklarer at reaksjoner på traumer er vanlige, men når de vedvarer i intensitet over tid er dette unormalt, og de kan indikere PTSD.

2.3.2 Atferdsvansker og angst

Sjansen for at et barn har vært utsatt for seksuelle overgrep er større, om symptomene har kommet som en plutselig og uventet atferdsendring (Shdir, 2003). Barn som opplever seksuelle overgrep er ofte i konstant alarmberedskap, hvor fokuset ligger på overlevelse fremfor utforsking. Barn som føler seg trygge vil til sammenligning prioritere utforsking (Edwards, Holden, Anda, & Felitti, 2003). Nevrobiologisk sett innebærer et alarmberedskap en overstimulering av hjernens «alarmsentral», som på fagspråk kalles Amygdala. Barnet opplever en sosial utrygghet, og oppmerksomheten rettes mot å prioritere potensielle trusler, mistenksomhet, og mistillit til andre personers intensjoner (ibid.).

En naturlig reaksjon på overgrep er at barnet vil prøve å gjenvinne kontrollen. Barnet kan for eksempel prøve å styre og dominere i samhandlinger med andre voksne, for å frata den voksne makt. Barnet har blitt fratatt en intimgrense og kroppen husker følelser (Haugen 2008). Søftestad (2005) skriver at barnet kan bli overveldet av angst når noe minner om overgrepene. De kan oppleve «flashbacks» til overgrepene, som også kan være et symptom på PTSD. Breidvik (2003) legger vekt på at mange barn tror at voksne og andre barn kan se på kroppen deres at noen har tuklet med dem – selv når de ikke har blitt påført fysiske skader. Derfor kan for eksempel stellesituasjon og andre situasjoner der avkledning er normalt, være svært belastende for barnet, og gi barnet «flashbacks» fra tidligere seksuelle overgrep. Ut fra Jean Piagets utviklingsstadier, vil barnet på 0-2 år ha utviklet evne til objekt konstans. Det vil si at barnet for eksempel vil kunne etablere indre bilder i hodet av gjenstander, personer og hendelser, og vil kunne holde fast på personer selv om de ikke er fysisk tilstede. Derfor vil også babyer kunne få «flashbacks» til tidligere hendelser (Jerlang, 00).

2.3.3 Fysiske skader

Barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep vil også kunne få fysiske skader, understreker Søftestad (2005). Både synlige og usynlige fysiske skader vil kunne oppstå på kjønnsdeler, underliv, analåpning og oralt. Skadene kan vise seg som rifter, blåmerker, kjønnssykdommer og arr. Barnet kan vise tegn på magesmerter, eller fysiske plager i underliv, og tilknyttet avføring. Søftestad mener at noen barn også vil vise tegn til hodepine. Funn fra Sire (2008) viser at de to informantene som har vært utsatt for seksuelle overgrep over lengre tid, også har hatt somatiske plager som skjelettsmerter allerede som barn.

2.3.4 Relasjonsvansker

Erik Eriksson vektlegger betydningen av miljøet barnet vokser opp i. Hans teori om psykososiale stadier, viser at barnet mellom 0-1 ½ år vil oppleve grunnleggende tillit til voksne som gir omsorg, og dekker barnets behov. Som motsetning vil barnet kunne oppleve en grunnleggende mistillit om det vokser opp med omsorgspersoner som ikke oppfyller nødvendige behov hos barnet (Jerlang, 00). Seksuelle overgrep vil føre til grunnleggende skader i barnets forståelse av samspill mellom mennesker. En manglende forståelse for det sosiale, kan skape vansker for barnet når det gjelder å skape og opprettholde trygge, varige og nære forhold til andre mennesker (Breidvik, 2003). Sosiale og emosjonelle vansker defineres som en uhensiktsmessig og varig atferdstype, som avviker fra jevnaldrenes. Atferden bryter med gjeldende regler, normer og forventninger i samfunnet barnet tilhører. Noen barn kan for eksempel vise en unormal, seksualisert atferd ovenfor jevnaldrende. Vanskene vil kunne forstyrre eller svekke barnets muligheter for læring, utvikling, trivselsfølelse og å skape positive relasjoner til andre (Nordahl m.fl., 2005; NKVTS, 2007). Atferdsvansker deles ofte inn i eksternaliserte (utagerende) og internaliserte (innagerende) vansker (Nordahl m.fl., 2005). Om barnet utvikler utagerende eller innagerende vansker og seksualisert atferd, kan det bli uønsket eller isolert fra sosiale relasjoner med andre barn (Søftestad, 2005).

2.3.5 Læringsvansker

Kirkengen (2009) og Drugli (2008) påpeker at ingen barn kan leve med mange risikofaktorer, uten å måtte betale en høy pris for det senere i livet. Barn er ivrige, utforskere til miljøet rundt

seg, og det er ingen tvil om at barnet utvikler seg hver eneste dag. Personligheten, og den sosiale – og motoriske utviklingen skjer for eksempel i rekordfart. Raundalen og Schultz (2006) forklarer at om et barn ligger i sengen store deler av natten, utrygg, angstfull og med søvnproblemer på grunn av opplevelser med seksuelle overgrep, vil barnehagelæreren kunne møte en trett og uopplagt unge i barnehagen. Dette vil igjen påvirke barnets konsentrasjonsevne og kapasitet, som igjen vil hemme læring og utvikling. Hukommelsesfunksjonene i hjernen er avgjørende for læring, og negative belastninger kan redusere konsentrasjonsevnen til barnet. Redusert konsentrasjonsevne og et fraværende barn kan over tid føre til hull i kunnskapen hos barnet (Raundalen & Schultz, 2006).

2.4 Barnehagens håndtering av mistanker om seksuelle overgrep

Flere lover og forskrifter vil være sentrale å ha innblikk i når det gjelder mistanker og håndtering av seksuelle overgrep mot barnehagebarn. De mest aktuelle vil bli henvist til nedenfor. Videre vil barnehagens årsplan bli tatt opp, og de ansattes og barnas kunnskaper om seksuelle overgrep.

2.4.1 Sentrale lover for barnehager

Alle barnehager i landet skal drives etter Barnehageloven. Etter Barnehageloven §20 har samtlige barnehageansatte taushetsplikt, som beskrives i Forvaltningsloven §13-13f (Fvl., 1967, §13-13f). Taushetsplikten innebærer at barnehagepersonell plikter å hindre at andre utenfor barnehagen får tilgang eller kjennskap til det barnehagepersonalet i sitt arbeid får vite om noens personlige forhold. Barnevernet er likevel avhengig av at barnehagepersonalet melder ifra om forhold som kan være krenkende for barn – både på eget initiativ og ved pålegg fra barneverntjenesten. Barnehagepersonalet skal derfor uten hinder av taushetsplikt melde ifra, blant annet når: «det er grunn til å tro at ett barn blir mishandlet i hjemmet» eller «det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt», jr. Barnevernloven §4-10, §4-11, §4-12, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker §4.24 (sitert Bvl., 1992). Saken skal vanligvis drøftes med styrer eller andre overordnede, men barnehagelæreren kan også overgå styrer om styrer er uenig i at saken bør bringes videre til eksterne instanser. En barnehageansatt er derfor på ingen måte fritatt fra å melde ifra når opplysningsplikten overgår

taushetsplikten (ibid.)

Ved mistanke om seksuelle overgrep mot barn kan den barnehageansatte kontakte det lokale hjelpeapparatet, enten for å melde ifra om en bekymring, eller for å drøfte mistanken anonymt (Kunnskapsdepartementet, 2016). Utgangspunktet er at man har opplysningsplikt til barneverntjenesten ved straffbare forhold jfr. §22 om Opplysningsplikt til barneverntjenesten i Barnehageloven (Bhl., 2005). (Barnehagelovens formuleringer tilsvarer Barnevernloven § 6-4 vedrørende opplysningsplikt). En konkret mistanke fra barnehagelæreren selv, eller at barnehagelærer har fått informasjon om hendelser som omhandler seksuelle overgrep faller også under Avvergeplikten, som gjennom Straffelovens §139 skal anmeldes til politiet for videre undersøkelse av mistanke eller informasjon (Strl., 2005). I tillegg kan legevakt eller overgrepsmottak, Barneverntjenesten og Statens Barnehus også kunne kontaktes ved melding eller mistanke (Wilhelmsen, Rørnes, Snarby, Hansen & Figenschou 2011).

Ohnstad påpeker også viktigheten av at mistenkte personer ikke skal kontaktes av barnehagen, og barnehagelæreren skal heller ikke kontakte foreldre ved mistanke, selv om foreldre ikke er regnet som mistenkte ved en bekymring (Ohnstad, 2015, s.51-55). Øverlien og Moen (2016) understreker at tidlig hjelp er *avgjørende* for at barn skal få best mulig anledning til å vokse og utvikle seg til sitt fulle potensial. Barn skal slippe å vente på hjelp, de skal gis rett hjelp til rett tid.

2.4.2 Beredskapsplaner i barnehagene

I Barnehageloven §7 vises det til at «Barnehageeieren skal drive virksomheten i samsvar med gjeldende lover og regelverk» (Bhl., 2005). Ut ifra dette vil det kunne være avgjørende at alle ansatte i en barnehage kjenner til plikter og handlingsplaner for at virksomheten skal håndtere en situasjon på en god måte. Sosial – og helsedirektoratet i samarbeid med Barne – og familiedepartementet utarbeidet en veileder for hjelpeapparatet ved mistanke eller informasjon om seksuelle overgrep mot barn (SHdir., 2003). I forhold til barnehagen understrekes det at om barnet forteller med rene ord at det er utsatt for overgrep, pliktes styrer eller ansatte å snarest kontakte eksterne hjelpeinstanser. Ved uklare eller tvetydige signaler

kan barnevernet kontaktes for veiledning (SHdir., 2003 s.30)

Samtlige kommuner tilknyttet informantenes arbeidsplass har også selv utarbeidet en mer utdypende veileder til barnehager. De fleste kommuner har en felles veileder for barnehager, skole og skolefritidsordningen i kommunen som omhandler krisehåndtering i forhold til ulike scenarioer som kan oppstå, som en mistanke om seksuelle overgrep (SHdir., 2003). Når mistanken eller anklagen kommer fra et barn er det viktig at den ansatte lytter og noterer det barnet forteller, uten å stille ledende spørsmål. Man må heller ikke love hemmeligholdelse av opplysningene. Videre skal styrer (Bhl., 2005 §22) umiddelbart kontaktes, og barnets videre oppfølging skal vurderes. Når mistanken kommer fra en voksen skal den voksne umiddelbart kontakte nærmeste overordnede, og skrive ned opplysninger som hva situasjonen er, tid og sted, og hvem som er inkludert (Wilhelmsen m.fl., 2011, s.30; SHdir., 2003). Som nevnt skal barnehagelærer også overgå styrer om styrer ikke er enig i mistanken, og dermed varsle hjelpeapparatet selv. Er mistanken reell må det foretas en konkret vurdering for hvem som behøver å vite om saken. I noen tilfeller kan ansatte som arbeider med barnet få informasjon og veiledning, men hovedregelen er at færrest mulig før vite om overgrep mot barnet. Dette for å verne barnet, og for å ikke påvirke arbeidsmiljøet negativt. (Wilhelmsen m.fl., 2011 s.14).

Redd Barna har lagt ut dokument på sine hjemmesider der de understreker at en klar beredskapsplan og tydelige rutiner ved bekymring for et barn, bidrar til trygghet for barnehageansatte på at de gir barna god oppfølging (Redd Barna, 2017). Beredskapsplanen skal inneholde dens omfatning, hva de ansatte skal være på utkikk etter, hvilke tiltak som skal igangsettes, ansvarsfordeling, juridiske plikter, og ikke minst hvordan og når tid barnehagen skal øve på akutsituasjoner som kan oppstå (ibid.). I tillegg legger Redd Barna vekt på at foresatte og andre interessenter skal tydelig bli informert om at barnehagen har en beredskapsplan. Dette sender ut signaler på at barnehagen er observant på tegn på seksuelle overgrep, og at de tar temaet på alvor (Redd Barna, 2017).

2.4.3 Barnehagelærerens kunnskaper og trygghetsfølelse

I en innstilling fra justiskomiteen om «Opptappingsplan mot vold og overgrep» fra 2017 kommer det fram at det er et behov for å øke kompetansen om vold og overgrep i flere ulike sektorer, som barnehagen. Ansatte i virksomheter som tilbyr offentlige tjenester, som barnehager gjør – trenger kompetanse om vold og overgrep, og gode rutiner for å avdekke vold og handle ved mistanke. Målet er at de ansatte skal gjøre en forskjell for volds – og overgrepsutsatte (Innst. 247, s. 2016-17). Støttesentre mot incest og seksuelle overgrep har i mange år uttalt det tidligere barneminister Inga Marte Thorkildsens (2015) boktittel sier: «du ser det ikke før du tror det». For at barnehagelæreren skal bli i stand til å se at et barn har blitt utsatt for overgrep må man tro på at slikt skjer med noen barn. For å tro det må man ha kunnskaper og kompetanse om seksuelle overgrep mot barn.

I Statistikkbanken ved Statistisk sentralbyrå vises det til antall undersøkelser startet av barneverntjenesten i 2015 etter at barnehagen har sendt bekymringsmelding om at det er grunn til å tro at et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep. I alt ble 151 bekymringsmeldinger sendt inn hvor hovedbekymringen var seksuelle overgrep mot barnet. Av disse var 18 av undersøkelsene rundt barn fra 0-2 år, og 94 av undersøkelsene var fra barn fra 3-5 år. Til sammen ble 859 bekymringsmeldinger meldt inn fra alle instanser (SSB., 2015). Dette vil si at barnehagepersonalet sto for ca. 17% av bekymringsmeldingene. For å sette tallene i perspektiv melde barnet selv ifra til barnevernet i 0.35% av tilfellene.

Den overnevnte statistikken viser til det viktige ansvaret barnehagepersonalet har for å melde ifra ved mistanker om overgrep – barnet klarer sjelden å verne seg selv. Barnehagelæreren har mulighet til å være tett på barnet de er tjenesteyter for, i deres hverdag. Ropstad og Tønnessen (2000) understreker at barnehageansatte derfor er i en unik posisjon til å kunne oppdage signaler på overgrep mot barn.

2.4.4 Barnehagens pedagogiske innhold og oppgaver

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble i 2007 kontaktet av Redd Barna med en forespørsel om å kartlegge hvor mye kunnskap blant annet blivende

førskolelærere får i sin utdanning om seksuelle overgrep som ett av fire tema. Resultatene viste at studentene hadde store hull i kunnskapen sin. Åtte år senere er seksuelle overgrep et stadig mer aktuelt tema i det offentlige rom og i media. Resultatene i 2015 viser at de fleste studenter har fått betydelig mer undervisning om seksuelle overgrep sammenlignet med resultater fra 2007 (Øverlien & Moen, 2016 s.2), men fortsatt var ikke det å ha kunnskaper et krav i Rammeplan for barnehager eller for lærere.

Rammeplan for barnehager

Rammeplan for barnehager fastsetter utfyllende bestemmelser om barnehagens innhold og oppgaver jf. §1-5 i Barnehageloven (Kunnskapsdepartementet, 2017). Barnehagelæreren er i sitt arbeid pliktig til å følge Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. I rammeplanen er det enkelte punkter som vil være sentrale med tanke på seksuelle overgrep. Først og fremst:

Barnehagen skal anerkjenne og ivareta barndommens egenverdi, og bidra til at alle barn som går i barnehage får en god barndom [...] Alle handlinger og avgjørelser som berører barnet, skal ha barnets beste som grunnleggende hensyn, jf. Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen art. 3 nr. 1. Dette er et overordnet prinsipp som gjelder for all barnehagevirksomhet (sisert Kunnskapsdepartementet, 2017 s. 8).

I tillegg skal barnehagen blant annet legge til rette for at alle barn kan oppleve mentalt og sosialt velvære, og fysisk og psykisk helse. Barnehagelæreren skal bidra til at barnet blir kjent med kroppen sin og blir trygg på den, og får en positiv oppfatning av seg selv og følelsene sine. Dette skal blant annet gjennomføres ved at barna lærer å sette grenser for egen kropp, og respekterer andres grenser (Kunnskapsdepartementet 2016, s. 49-51).

Barnehagens årsplan

I Barnehageloven kommer det fram at hver barnehage skal fastsette en årsplan, også kalt et årshjul, for den pedagogiske virksomheten (Bhl., 2005). Barnehageloven og Rammeplanen gir barnehagen en forpliktende ramme på hva barnehagens årsplan skal, må og bør inneholde.

Mens Barnehageloven og Rammeplanen gjelder for alle nasjonale barnehager, konkretiserer årsplanen hva som er unikt for akkurat den enkelte barnehage. Årsplanen viser hvordan barnehagen jobber med innholdet i loven og rammeplanen og er ofte delt inn i måneder, utover dette står barnehagen relativt fritt til å bestemme hvordan årsplanen skal settes opp og hva den konkret skal inneholde av aktiviteter og lignende. Rammeplanens avsnitt om at barnehagen skal bidra til at barnet blir kjent og trygg på egen kropp, og lærer å sette grenser for egen og andres kropp er sentralt i forhold til temaet seksuelle overgrep, selv om ikke begrepet seksuelle overgrep er tatt med (Kunnskapsdepartementet, 2017 s. 49-51). Det vil derfor være opp til hver enkelt barnehage hvor dypt de vil komme inn på temaet, og hvor mye informasjon de vil gi til barna i forhold til temaet seksuelle overgrep.

Akkurat som voksne søker barn mening og forståelse. Barns forståelsesgrunnlag er deres narrative ressurser. Forskningsrapporten «Trying to understand the extreme» viser at barna fra 1.-3. klasse husket mange detaljer fra kriser de ikke forstod, og de var redde (Jørgensen m.fl., 2015). For at barn skal kunne fortelle om seksuelle overgrep, trenger de kunnskap om seksualitet og seksuelle overgrep (SMISO u.å.; Raundalen & Schultz, 2006). Breidvik skriver at erfaring viser at barn i barnehagen som har hatt undervisning om forebygging av seksuelle overgrep lettere blir forstått og kan forklare seg om temaet (Breidvik, 2003). Derfor kan det argumenteres for at barnehagen bør inkludere seksuelle overgrep spesifikt i årsplanen sin.

2.4.5 Strategier for å snakke med barn og gi kunnskaper om seksuelle overgrep

Breidvik (2003) forklarer at et barn som har opplevd seksuelle overgrep, alltid vil ha overgrepene i tankene sine. Derfor vil det ikke være merkelig eller upassende for barnet å komme med en betroelse eller bryte ut med seksualiserte uttrykk. Den voksne må signalisere at hun har hørt barnet, for så å snakke med barnet om uttalelsene i enerom senere. Barn liker ikke å fortelle om noe som er flaut og dumt, derfor må de bli tatt på alvor når de først åpner seg (Breidvik, 2003). Ved mistanke kan man uoppfordret stille barnet spørsmål som «Jeg ser at du er litt trist i dag, er det noe du vil fortelle som du tenker på?». Breidvik viser til intervju av unge og voksne som ble utsatt for skjulte overgrep som barn. Flere av de mente at læreren kunne sagt «Jeg ser at noe plager deg». Selv om barnet hadde vært uforskammet i retur ville en dør vært åpnet, og barnet ville oppfattet at læreren brydde seg om at noe var galt (Breidvik, 2003).

Om barnet i samtale med barnehagelæreren, enten oppfordret eller uoppfordret, starter med å fortelle om mulige overgrep, kan barnehagelæreren stille åpne spørsmål som «kan du fortelle mer om dette?». Det tverrfaglige kompetansehuset, Statens Barnehus, er et tilbud til barn og ungdom kan ha vært utsatt for, eller vitne til seksuelle overgrep (Statens Barnehus, u.å.). De legger vekt på at den voksne må la barnet fortelle fritt om sine opplevelser, så ikke spørsmål leder samtalen ved mistanker. Den voksne må skrive ned uttalelser eller observasjoner så bokstavelig og beskrivende som mulig, der både setting for hendelser eller samtaler og verbalt og nonverbalt språk hos alle deltakende kommer tydelig frem. Dette kan være verdifullt ved melding til barnevernet eller rettsak senere, men også for å kunne drøfte hendelser med styrer og eksterne instanser (Claussen, 2001; Shdir, 2003).

En undersøkelse foretatt av Redd Barna fra 2015 viste at 50 % av voksne i Norge mener at det vil være farlig å snakke med barn om seksuelle overgrep. Forskning viser tvert imot at det å forklare barn om seksualitet, gjør barn trygge. Småbarn som ikke har kunnskaper om seksuelle overgrep og blir utsatt for det, kan heller ikke vite at overgrepene er ulovlig (Redd Barna, 2017).

Raundalen og Schultz påpeker at den primære, forebyggende strategien mot overgrep må baseres på at barna får trygghet og hjelp til å si ifra og få beskyttelse fra voksne. Likevel legger de også vekt på at barn trenger kunnskaper om seksuelle overgrep for å kunne melde fra om det (Raundalen & Schultz, 2016). Redd Barna viser at barn trenger kunnskap om rettigheter, kropp, seksualitet og overgrep. Når barnehageansatte gir barna opplæring om seksualitet kan det bidra til at barna føler seg trygge på å snakke med den voksne om det de har opplevd uten å føle skam og skyld. De lærer seg også at det er viktig å snakke med en voksen om de har opplevd overgrep, og de vet hva de skal gjøre om de havner i en utrygg situasjon (Redd Barna, 2017).

FNs barnefond kom ut med en rapport i 2014 som het «Hidden in plain sight». I rapporten kommer det fram at barna som hadde avslørt at de ble utsatt for vold hadde fortalt det til noen de visste ville hjelpe dem. En person de følte at var glad i dem. Barn som er utsatt for seksuelle overgrep og vold i familien lever i en hverdag preget av angst, uro og utrygghet. De trenger sensitive voksne som ser dem og viser at de tåler å høre om deres erfaringer

(Dybsland & Kvalvik, 2016). Barnehagen er den yrkesgruppen som har nærmest kontakt med barn, og barnehagelæreren får ofte et stort tillitsforhold til barna, derfor er de i en posisjon som gir de mulighet til å gi barna kunnskaper om overgrep. Derfor er det viktig at de bruker denne posisjonen til å skape en forskjell for overgrepsutsatte barn.

2.4.6 Faktorer som kan påvirke om en mistanke blir varslet om

Bratterud & Emilsen (2013) viser til flere barrierer som kan gjøre at personer som jobber med barn ikke gjør noe med bekymringen sin. Barrierene kan være både psykologiske-, praktiske-, verdi- eller maktbarrierer. Psykologiske barrierer kan være at barnehagelæreren føler på en utrygghet for om mistanken hans eller hennes stemmer. Denne utryggheten kan resultere i at den ansatte bruker lang tid på å fortelle noen om mistanken sin. Utryggheten kan for eksempel handle om at de er redde for at styrer i barnehagen eller kolleger ikke skal anerkjenne deres bekymring. Om styrer eller kolleger har andre meninger enn barnehagelæreren for om mistanken skal følges opp, eller hvordan, kan den ansatte bli usikker på mistanken sin, og la være å melde ifra (Søftestad, 2005). Mangel på kunnskap om seksuelle overgrep, at den ansatte ikke føler tiden strekker til for å ta tak i bekymringen sin, for lite ressurser og uklare retningslinjer ved mistanke faller under kategorien praktiske barrierer (Bratterud & Emilsen, 2013). I følge Barnehageloven er barnehagen pliktig til å samarbeide med hjemmet, og skal kontinuerlig jobbe for et godt samarbeid (Bhl., 2005, §1). Verdibarrierer som kan gjøre at barnehagelæreren ikke melder ifra ved en mistanke, kan handle om at en bekymringsmelding kan påvirke foreldresamarbeidet i en negativ retning, ved at foreldre for eksempel føler seg mistrodd av de ansatte (Bratterud & Emilsen, 2013). Maktbarrierer kan for eksempel være at den barnehagelæreren støtter seg på styrer eller kollegers kunnskaper og ferdigheter rundt det å melde ifra.

2.5 Teoretisk referanseramme

2.5.1 Systemteorien og Bronfenbrenners økologiske perspektiv

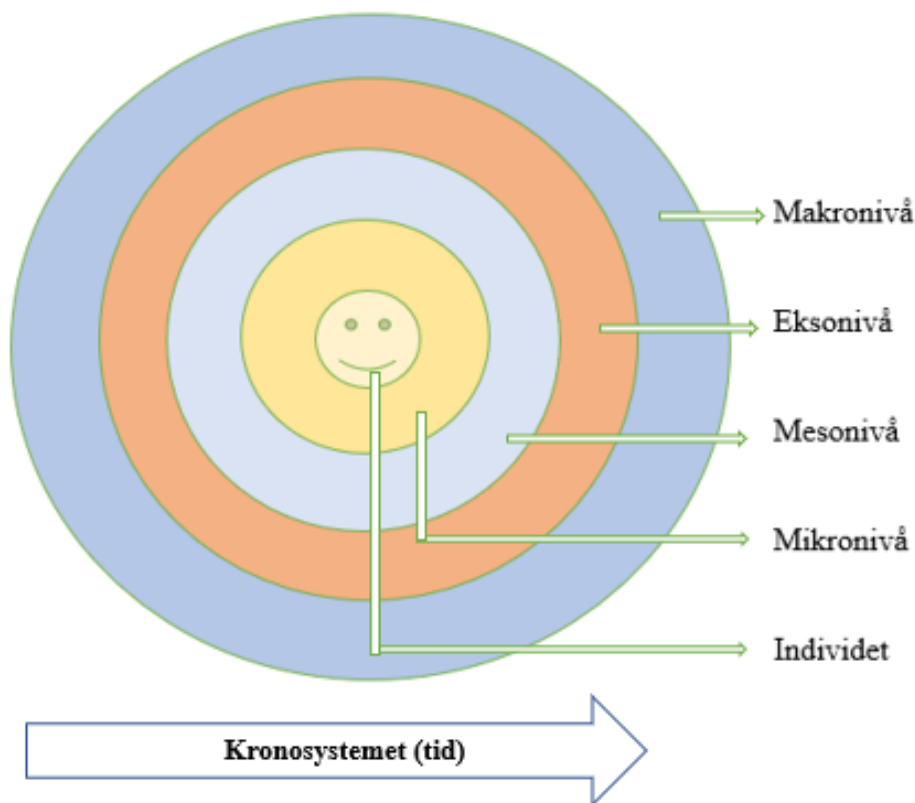
I en systemteoretisk tilnærming er man opptatt av systemers samspill, og setter fokus på relasjonen mellom mennesker. Systemteori deles inn i to hovedretninger: det økologiske som

tilhører Bronfenbrenner – og det kommunikasjonsteoretiske perspektivet, som tilhører Bateson (Imsen, 2008). Nedenfor kommer en utdypning av førstnevnte:

Urie Bronfenbrenner (1917-2005) var en russisk-amerikansk psykolog. Han har et sosiokulturelt læringssyn. Innen denne teorien er synspunktet at barn påvirkes av miljø og kulturelle faktorer rundt seg. Vi må se på miljøet rundt barnet for å forstå det.

Bronfenbrenners teorier kategoriseres i en gruppe kalt «storteorier», eller «altomfattende teorier». Felles angir disse et helhetssyn på mennesker og samfunn (Imsen, 2008).

Bronfenbrenner (1979) mente at «alt henger sammen» (ibid.). I dag er han allment mest kjent som skaperen av den utviklingsøkologiske modellen. Modellen setter sosialiseringen høyere enn den typiske oppdragelsen på barn, og beskriver hvordan Bronfenbrenner mener at individet sosialiseres i en kultur, i stedet for å ha et ensidig fokus på individet. Modellen har individet som et utgangspunkt, og inkluderer alle de kontekstuelle sidene som påvirker det på fem ulike nivåer. Disse nivåene står i en gjensidig interaksjon – og et avhengighetsforhold til hverandre. De fire nivåene kalles mikro -, meso -, ekso -, og makronivået. Det siste nivået, kronosystemet, ble lagt til i modellen senere (Bronfenbrenner, 1979; Imsen, 2008):

Figur 1. Bronfenbrenners modell (etter Imsen, 2008, s.59).

Mikronivået viser de ulike sammenhengene hvor barnet samhandler direkte med noen. Disse sammenhengene er i en gjensidig påvirkning med barnet. Naturlig vil dette være personer i barnets hjem som foreldre og søsken – generelt familien. Det kan også være naboer, og ansatte og barn i barnehagen (ibid.)

Mesonivået handler om samspillet som finnes mellom to eller flere av mikrosammenhengene som barnet tilhører. Det vil for eksempel si at det kan virke positivt på barnet at barnehagen og foresatte, - eller naboer og familien har et godt samspill. (ibid.) Om barnehagen altså har et godt samarbeid med foreldrene, viser det barnet at de «spiller på lag» og vet av hverandres forventninger og holdninger.

Eksonivået viser de ulike miljøene der barnet sjelden ferdes selv. Likevel har dette miljøet en indirekte påvirkning på barnet. Eksempler på nettverk innen eksonivået er borettslagsmøter i nabolaget, personalmøter i barnehagen, eller avdelingsmøter på mors jobb. Vedtak som blir gjort på borettslagsmøter kan påvirke barna ved for eksempel at en ny lekeplass blir bygd. Om en forelder får sparken fra jobb vil dette også påvirke barnet (ibid.).

Makronivået handler om hvilke verdier, livssyn, lover, holdninger, politiske syn et samfunn tilhører. I tillegg til hvilken kultur som er gjeldende. Dette nivået vil påvirke alle de overnevnte nivåene (Imsen 2008) Hvordan barn blir sett på i en kultur, og om det er vanlig at barna jobber eller går i barnehage er eksempler som påvirker barn i stor grad på makronivået.

Kronosystemet, eller tidsperspektivet, ble lagt til modellen senere. Systemet viser hvordan endringer og hendelser i barnets liv kan påvirke barnets utvikling og også de overnevnte nivåene (Bronfenbrenner, 1979). For eksempel kan endringer i barnehagens rammeplan som skjer på makronivået i forhold til barnet - påvirke hvordan barnehagelærere arbeider med barn på mikronivå. Endringen kan føre til at foreldrene føler seg mer fornøyde, og får et bedre forhold til barnehageansatte – som da påvirker barnet på mesonivået.

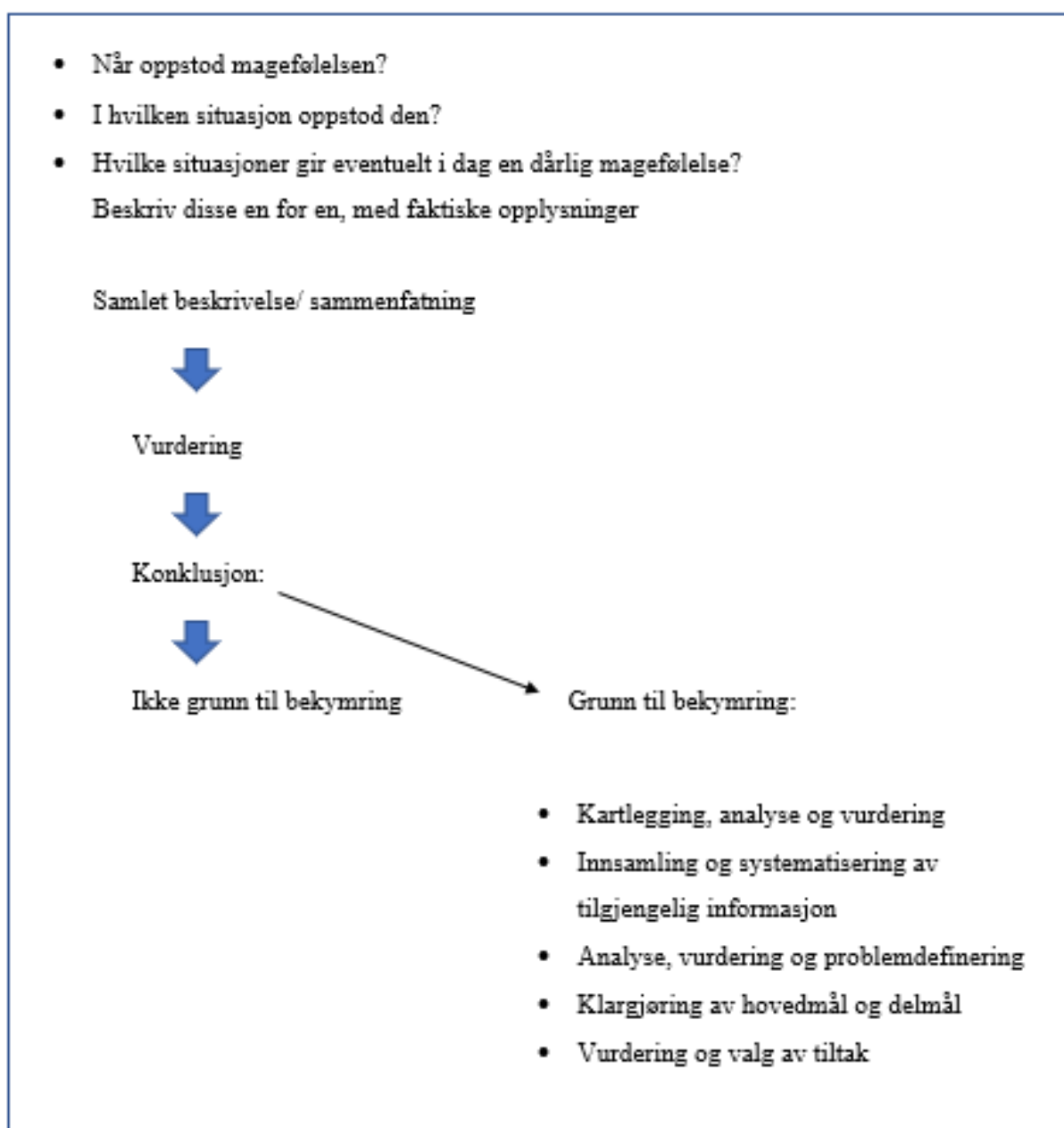
Videre forklarer Bronfenbrenner at de viktigste byggeklosser for sosialiseringforløpet er aktiviteter som barnet observerer eller deltar i - følelsesmessige relasjoner til andre, og hvilke roller barnet har og eksponeres for.

I tillegg til den økologiske utviklingsmodellen, snakker Bronfenbrenner (1979, s.6-26) om **økologiske overganger** i livet. Overgangene kan være trivielle (daglige) eller dramatiske (mer varige). Disse overgangene fører til at barnets oppvekstvilkår og betingelser blir endret,

og de gir videre mulighet for enten vekst eller stagnering. Barnet kan støte på en utfordring i livet, og dets posisjon i miljøet endres.

2.5.2 Claussens analysemodell for «magefølelse»

Claussen (2001) har utarbeidet en analysemodell som kan brukes når barnehagelæreren har en magefølelse om at noe er «galt med» et barn, men de ikke vet hva de reagerer på:

Figur 2. Claussens modell (etter Claussen, 2001, s.14).

Modellen kan være et godt verktøy for barnehagelærere til å sette grunnlaget for handling og god håndtering av bekymringen. Den er ment som et hjelpemiddel for å kartlegge om magesfølelsen ved en bekymring er rasjonell. Ofte defineres bekymringen som en intuisjon eller fornemmelse om at noe rundt barnet ikke er som det burde være. Claussen forklarer at sitater som går igjen er «Jeg vet ikke hvorfor, men jeg føler at situasjonen ikke er som den burde være» (sitert Claussen 2001, s.20). Aasland (2014) og Sjøftestad (2005) understreker i tillegg at en person ikke skal stå alene om en mistanke om seksuelle overgrep, og derfor vil det som nevnt tidligere være viktig å diskutere mistanken sin med andre kolleger og styrer i barnehagen.

2.6 Tidligere forskning

I 2016 utga Carolina Øverlien og Linda H. Moen ut en forskningsrapport med tittelen «Takk for at du spør!». Temaet var vold og overgrep, og formålet med rapporten var å undersøke kunnskapen som kommende førskolelærere, barnevernspedagoger og grunnskolelærere hadde om blant annet seksuelle overgrep. Studenter fra totalt ni høyskoler og universiteter deltok (Øverlien & Moen, 2016). I Øverlien og Moens rapport fra 2016 ble 118 barnehagelærere intervjuet i forhold til kunnskaper om vold og seksuelle overgrep mot barn, samtalemotodikk og Barnekonvensjonen. ¼ av 184 barnehagelærerne fortalte at de ikke har fått undervisning om seksuelle overgrep mot barn, og av 187 barnehagelærere oppgir ca. 13% at de har fått tilstrekkelig kompetanse om seksuelle overgrep mot barn i forhold til at de har ansvar for barn i fremtidig yrkesliv (Øverlien & Moen, 2016 s. 40). Flertallet av kommentarene fra informantene handler om at den utdanningen de har fått er mangelfull når det gjelder alle de ovennevnte temaer. Manglene er av en rekke ulike typer, noen nevner at det er dårlig nivå på kunnskapen som formidles, at man ønsker mer følelsesmessig engasjerte forelesere, og at det savnes kontinuitet i undervisningen ettersom den har bestått av ensomme forelesninger. Men i aller størst grad handler kommentarene om mangler om at man ikke har kommet inn på dybden på de ulike temaene, at man bare har fått overskriftene, eller pirket bort i noe som studenten forstår er viktig for deres framtidige yrkesliv (Øverlien & Moen, 2016, s. 51). Tre informanter uttalte dette: «Det er forventet at vi som førskolelærere skal oppdage denne typen omsorgssvikt, men det er vanskelig når man ikke vet hva man ser etter». «Tidig innsats er avgjørende, utdanningen har gitt lite kunnskap om seksuelle overgrep». «Det er så dumt at ikke vi førskolelærere fikk mer kunnskap om dette på vår utdanning, for da kunne vi ha

utdannet barnehageassistenterne og de andre som jobbet der».

(Øverlien & Moen, 2016, s. 51-55). De fleste studentene hadde fått betydelig mer undervisning innenfor området sammenlignet med resultater fra en 13 år eldre studie. Likevel svarer størstedelen av informantene at de ikke har fått tilstrekkelig kunnskaper. De mener også at undervisningen har vært usammenhengende og uten kvantitet (Øverlien & Moen, 2016).

En kvalitativ masterstudie som kan være relevant innenfor dette feltet er Kupkes, (2011) kalt «Det vi vet og det vi gjør». Målet med forskningen var å få fram 6 førskolelæreres opplevelser, erfaringer og kunnskaper om temaet seksuelle overgrep mot barn. Hovedfunn viser at informantenes kunnskap rundt å oppdage og håndtere en mistanke om overgrep mot barn er mangelfull. Det finnes ingen faste rutiner for håndtering av mistanke, og håndteringen er derfor forskjellig ut fra den enkelte situasjonen. Det viser seg også at seksuelle overgrep er et underkommunisert tema i barnehagen, og at barnehagelærerne fanger opp signaler på overgrep hos barna, men tilskriver signalene andre årsaker. Videre viser Kupke til at informantene opplever usikkerhet i hvordan de skal håndtere en mistanke. Tidspress, manglende ressurser og samarbeid med eksterne hjelpeinstanser i barnehagen er faktorer som går igjen i intervjuene (Kupke, 2011).

Doktorgradsavhandlingen «På tilliten løs», av Leer-Salvesen (2015) handler om lærere og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Forskningen var blant annet intervju av lærere i forhold til deres erfaringer med å sende inn bekymringsmeldinger i forhold til elevene sine. Hovedfunn i forskningen var at informantene hadde høy terskel for å sende inn bekymringsmelding ved mistanker. Deres hovedregel ved mistanke var å følge rektors meninger om å melde eller ikke melde i enkeltsaker. Dette resulterte i at de færreste av lærerne sendte inn en bekymringsmelding når rektor mente at den aktuelle bekymringen ikke skulle meldes – til tross for at læreren var uenig med rektor. Videre viser funn at lærerne i studien foretrakk å overføre de vanskelige sakene til rektor eller skolesykepleier, ved mistanker og bekymringer. Dessuten kunne det tolkes som at lærernes grense for å varsle om mistanker, var høyere enn grensa som er angitt i det norske lovverk (Leer-Salvesen, 2015).

En annen studie av Karlsson (2016), viser at majoriteten av barnehageansatte gir uttrykk for at

det helst ikke skal finnes tvil om at barnet opplever seksuelle overgrep, for at det skal være komfortabelt for dem å sende inn en bekymringsmelding. Videre kommer det fram at det å melde er svært belastende for informantene. Hver dag møtes barnehagelæreren og foreldrene i hente- og bringesituasjoner. Karlsson (2016) forteller at de ansatte kommer tett på både foreldre og barn. Et godt samarbeid mellom barnehagen og hjemmet er nødvendig for å skape et utviklingsfremmende arenaer for barnet. Derfor kan det oppstå et dilemma for ansatte om de ser vage tegn og er usikre på om de skal melde ifra. Karlsson påpeker at hennes funn viser at ansatte beskriver varsling som å gå bak ryggen på foreldrene og ødelegge tilliten og det gode samarbeidet.

I en forskningsrapport av Nicolai Løvvik i Ipsos MMI (2015) laget for Redd Barna, blir befolkningens kunnskaper om og holdninger til seksuelle overgrep kartlagt gjennom 1005 telefonundersøkelser. Ca. halvparten av informantene er kvinner og halvparten er menn. I rapporten kommer det fram at mediene gir majoriteten av befolkningen kunnskaper om seksuelle overgrep. Resultatene til Redd Barna viser at vi må være direkte og tydelig når vi snakker med folk om overgrep, og ikke pakke inn fakta. Flere trenger kunnskaper fra andre hold enn media. For å kunne forebygge og avdekke overgrep må hele nettverket rundt barnet ha kunnskaper om overgrep. Også foreldre og slekt av barna. (Ipsos; Løvvik 2015).

En kvalitativ masterstudie av Andersen (2016) tar for seg avdekking av seksuelle overgrep i barnehagen. Hovedfunn fra forskningen hennes forklarer blant annet hvilke signaler barnehagelærerne blir oppmerksom på, som gjør at de mistenker at barnet kan ha blitt utsatt for seksuelle overgrep. Det er flere signaler som går igjen. Et av de er plutselige atferdsendringer hos barnet, herunder også seksuell atferd. Fysiske merker som uforklarlige blåmerker, sår og spesielt merker i barnets underliv er også med på å skape mistanke. Til sist har informantene reagert på barnets tegninger som en kilde til mistanke (Andersen, 2016).

I 2009 utførte Backe-Hansen en kartlegging av barnehagen og barnevernets samarbeid, på oppdrag av Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Barne – og likestillingsdepartementet. (Backe-Hansen, 2009). Det ble fokusert på alle typer bekymringsmeldinger til barnevernet, ikke bare seksuelle overgrep. Barnehageansatte ble blant annet spurt om hva som fikk de til å vurdere å sende inn en bekymringsmelding, hvorav 89% av 523 personer mente anonym diskusjon med barnevernet var en faktor. 77% mente det samme om noen i personalet tok opp

mistanken sin. Over 84% mente at når barnet begynte å fungere dårligere enn før, vurderte de å sende inn bekymringsmelding. Videre mente 78% at en grunn for å ikke melde ifra kunne være at bekymringen ikke var alvorlig nok, og 69% mente at det var enklere å samarbeide med andre eksterne instanser. 72% mente også at en bekymringsmelding kunne gjøre foreldresamarbeidet vanskelig i ettertid og 59% var redde for at foreldre tok barnet ut av barnehagen om de meldte inn en generell bekymring. 37% svarte at barnehagen ikke kjente til hvordan barnevernet arbeidet, men bare 17% mente at de ikke trodde at barneverntjenesten kunne gi god nok hjelp til barnet og familien. På spørsmål om hva som kunne det lettere å melde ifra, svarte 94% det at personalet fikk veiledning i konkrete saker fra noen som har kompetanse innen barnevern.

Helsetilsynets utførte i 2012 et landsomfattende tilsyn med det kommunale barnevernet, gjennom fylkesmennene i landet. I avsluttende rapport kommer det fram at barnevernet hadde alvorlige mangler med undersøkelser, evaluering og oppfølging i en rekke kommuner. Opplysninger om alvorlige forhold ble ikke undersøkt godt nok, og flere kommuner hadde manglende rutiner. Det kom også fram at barnevernet hadde henlagt flere saker der det var grunnlag for alvorlig bekymringer, og at barnevernet ikke hentet ut relevant informasjon om barnet og familien fra instanser som kjente barnet (Helsetilsynet, 2012).

3 Metode

I dette kapitlet redegjøres det for hvilket forskningsdesign, og hvilken tilnærming og vitenskapelig forankring som er valgt for prosjektet. Videre beskrives framgangsmåtene som ble benyttet for å få svar på problemstillingen, blant annet hvordan datamaterialet ble innsamlet. Noen refleksjoner ble gjort underveis, blant annet rundt forskerrollen i prosjektet, og i forhold til temaet som oppleves brutalt og viktig for mange.

Metode er et redskap som forskere bruker i undersøkelser for å fremskaffe kunnskap. I samfunnsvitenskapelig metode skilles det grovt mellom kvalitativ og kvantitativ metode, og valget mellom metodene er et valg av vitenskapsfilosofisk standpunkt (Thagaard, 2013 s.17). Det er mulig for en forsker å kombinere disse to metodene ved flermetodedesign, og metodene kan ses på som både motsetninger, men også som komplementære til hverandre (Ringdal 2007, s.91). Hvilken metode man velger som forsker avhenger av problemstillingen man utvikler, og spørsmålene man utformer for å få svar på denne. Med utgangspunkt i problemstillingen og hva jeg ønsket å undersøke ble kvalitativ forskningsmetode et naturlig veivalg (Thagaard, 2009).

3.1 Vitenskapelig forankring

Prosjektet vil følge det kvalitative forskningsdesignet fenomenologi. Ved fenomenologi som vitenskapelig forankring i prosjektet vil det være riktig å velge kvalitativ forskningsmetode for datainnsamling. Christoffersen og Johannessen (2012) skriver at kvalitative intervjuer er den oftest brukte måten for innsamling av data. Dette er på grunn av muligheten intervjuet gir til å få fyldige og detaljerte beskrivelser fra informantene. Intervjuet er ofte en dialog og ikke rene spørsmål og svar.

Christoffersen og Johannessen (2012) skriver at fenomenologien tar utgangspunkt i menneskets subjektive følelser, tanker og erfaringer, og ønsker å akseptere informantens unike erfaringsperspektiv. Innenfor fenomenologien må forskeren være åpen for den enkelte informants erfaringer, og man søker å forstå den dypere meningen i disse erfaringene. Alle

har sin egen virkelighet. Forskeren må prøve å forstå den enkeltes virkelighet, og meningen med fenomenet han eller hun forsker på gjennom informantenes øyne. Handlingen skal i fenomenologien ses i lys av sammenhengen den forekommer i, og det er ikke mulig å forstå mening utenfor sammenhengen der meningen skapes (Christoffersen m.fl., 2012 s.99). Styrken med å velge fenomenologisk metode er at forskeren får mye informasjon om få enheter. Ikke bare får man stilt ja og nei spørsmål til informantene, men de får også muligheten til å forklare seg for hvorfor de handlet som de gjorde i forskjellige situasjoner, eller hvorfor de tenkte på en spesiell måte. Målet er nettopp å utforske den enkeltes meningsinnhold i sosiale fenomener.

For å finne ut hvilke kunnskaper og erfaringer den enkelte barnehagelæreren har ved mistanke om overgrep mot barn, og hvordan han eller hun håndterer en slik mistanke, må jeg som forsker klare å se deres egen virkelighet. En naturlig måte å gjøre dette på, vil være å spørre barnehagelærerne om hvilke erfaringer og kunnskaper de innehar, og få de videre til å utdype hvordan de for eksempel handlet når det oppstod en mistanke rundt et barn, hva de opplevde, og hvilke følelser som spilte inn. Hvorfor tok de disse valgene? Dette er spørsmål som vil kunne være aktuelle. For meg som forsker vil tanken være å komme i dybden i deres fortellinger, for å se ting fra deres virkelighetsperspektiv.

3.2 Kvalitativ metode

Thagaard forklarer at den kvalitative metodens grunnlag ligger i at den sosiale verden konstrueres gjennom menneskets handlinger. Forskeren ønsker å forstå den enkelte informants handlinger, tanker eller følelser. Sosiale fenomener endrer seg kontinuerlig (Thagaard, 2009, s. 91). Fossaskåret påpeker at det i den kvalitative metoden fremskaffes data i form av tekst, og en undersøker da noen få tilfeller, og ønsker å gå i dybden for å finne mening, erfaringer og refleksjoner fra informanter (Fossaskåret, 1997). Hvert individ er i sentrum av sin egen verden, samtidig som de er en del av en større helhet, og målet for forskningen er å få fram den enkelte informants perspektiv (Christoffersen & Johannessen, 2012, s.15).

Det en forsker likevel bør ha i bakhodet ved valgt kvalitativ metode, er at det også finnes en

del respektive ulemper med denne metoden, som ved alle metoder. Det vil ikke være mulig å sitte igjen med fasitsvar etter denne undersøkelsen. Svarene vil også sjeldnere kunne være generaliserbare for andre enn ved benyttelse av kvantitative metoder. (Ringdal, 2012).

Prosjektets overordnede formål er å ta del i barnehagelærerens opplevelser, erfaringer og kunnskap om seksuelle overgrep mot barn, med fokus på håndtering av mistanker om overgrep. Videre ligger fokuset på å finne ut hva som skal til for at flere varsler om mistanker. På bakgrunn av innsamlet informasjon fra informantene må man finne nøkkelbegreper fra datamaterialet som kan gi en forståelse for informantenes handlinger eller erfaringer (Ringdal, 2012; Thagaard, 2009). Den valgte metoden for datainnsamling ble intervju av et mindretall informanter, og videre er datamaterialet analysert ut fra de valgte nøkkelbegreper som ble gjeldende etter å ha gjennomgått forskningsspørsmålene og problemstillingen.

Dette temaet er prekärt, og det vil ved en kvalitativ metode der man intervjuer informanter også kunne være en svakhet i forskningen rundt hvordan informantene svarer på spørsmål. Man kan ikke ta det for gitt at informantene ville gitt like svar ved en annerledes undersøkelse, som for eksempel hvis den valgte metoden var kvantitativ, med spørreundersøkelse. Likevel ser jeg en større verdi i å velge kvalitativ metode, da jeg får møtt informantene i dialog, og observert deres non-verbale kommunikasjon under møtet.

3.3 Utvalget og rekrutteringen av informanter

Å velge ut informanter til studien er en viktig del av oppgaven, spesielt i kvalitative studier der målet er å få mest mulig relevant informasjon fra et knippe deltakere. Metningspunktet i denne studien kan diskuteres å være langt større en utvalget, men en må samtidig se sine begrensninger innenfor undersøkelsens tidsramme og størrelse, og en kvantitativ tilnærming ville ikke vært hensiktsmessig for denne oppgaven. I følge Thagaard velger ofte forskere et utvalg av informanter som kan gi fyldestgørende informasjon om temaet man har valgt – som kalles et tilgjengelighetsutvalg (Thagaard, 2013 s. 56). På grunn av lite respons fra informanter var jeg først usikker på om jeg møtte sløyfe kriteriet om at alle informantene skulle være utdannet førskole – eller barnehagelærer. Likevel løste situasjonen seg og

kriteriene ble som følger:

- 1) Informanten må være utdannet som førskole – eller barnehagelærer.
- 2) Informanten må ha hatt en mistanke om at et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep.

Informantene ble rekruttert ved at jeg sendte ut invitasjon til deltakelse i prosjektet til styrere og fagledere i barnehager i Nord-Norge, og videre fikk respons fra informantene om at de ønsket å delta – enten gjennom styrer eller direkte til meg (Christoffersen & Johannessen, 2012). Det var overraskende lite respons på forespørselen om deltakelse til tross for at jeg hadde hørt om samme problemet fra tidligere studenter. Det å få et godt antall informanter så jeg en periode mørkt på. Christoffersen og Johannesen (2012) påpeker at tilgangen til informanter innen sensitive områder kan stoppes på grunn av deres praktiske eller emosjonelle hensyn til dem selv.

Flere barnehager ga respons på at de ikke hadde mulighet til deltakelse fordi de hadde for liten tid til det. En informant fortalte meg også under intervju at styreren i denne barnehagen slettet alle mail om forskningsprosjekt og lignende, uten å lese over de først. Grunnen var at hun ikke hadde kapasitet til det. Utenom dette har jeg ikke fått respons på hvorfor ikke jeg fikk flere interesserte, men det er mulig det også er andre grunner til det.

Ut fra Christoffersen og Johannesens (2012) litteratur har jeg satt opp et sammendrag av informantene i denne studien. Det strategiske utvalget mitt bestod av fire kvinner i alderen 26 til 56 år. Alle har utdanning med påfølgende tittel førskolelærer eller barnehagelærer. (Jeg vil nevne alle informanter under betegnelsen barnehagelærer videre i oppgaven). Noen informanter har også tilleggsutdanninger, men disse vil ikke bli nevnt videre på grunn av personvernet til informantene. Samtlige har opplevd en mistanke om at et eller flere barn de har hatt i barnehagen har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Jeg har ikke gjort et bevisst kjønnsutvalg blant informantene selv om alle som valgte å ta kontakt i forbindelse med prosjektet viste seg å være kvinner (Christoffersen & Johannesen, 2012). Informantene har jeg som sagt valgt å anonymisere, spesielt på grunn av de sensitive opplysningene de har delt, og fordi de selv har taushetsplikt ovenfor barn og foresatte i barnehagen jf. Forvaltningsloven §13-13f (Fvl., 1967). Informantene har også fått fiktive navn i oppgaven for å gjøre den mer

letlest. De fiktive personene som blir presentert senere i analysen er Svanhild, Åse, Kjersti og Elin.

3.4 Det kvalitative intervju

I dette prosjektet ble intervju av informantene brukt som kvalitativ tilnærming. Ifølge Kvarv vil nærhet til informantene gjøre det lettere å forstå deres situasjon (Kvarv, 2014) Jeg har valgt å samle inn datamaterialet gjennom semistrukturerte enkeltintervju.

I det kvalitative intervju går det et skille mellom strukturerte, semistrukturerte og ustrukturerte intervjuer. I et strukturert intervju har man «fastlåste» tema, spørsmål og rekkefølge. Spørsmålene er vanligvis åpne (Christoffersen & Johannessen, 2012 s.79). I følge Thagaard (2009) vil nesten samtlige spørsmål være forhåndsbestemt ved en semistrukturert tilnærming. Rekkefølgen på temaene kan tilpasses hver enkelt informant og det er mulighet for å stille oppfølgingsspørsmål, samtidig som man kan bevege seg frem og tilbake blant spørsmålene i intervjuguiden. Et ustrukturert intervju er uformelt men har et fastsatt tema. Intervjuet foregår ofte som en vanlig samtale, og informanten vil lettere kunne bli påvirket av forskeren (Christoffersen & Johannessen, 2012).

Christoffersen og Johannessen (2012 s. 77) skriver at de fleste informanter vil føle seg komfortable i et intervju, såfremt temaet ikke er sensitivt eller vrient. Mitt tema som i hovedtrekk omhandler seksuelle overgrep mot barn vil for mange kunne være sårt å snakke om, både for informant og forsker. På grunnlag av at jeg har lite erfaring med intervju fra tidligere ble både det ustrukturerte og det strukturerte intervjuet valgt bort til fordel for det semistrukturerte. Et semistrukturert intervju vil gi informanten mulighet til å tale fritt innenfor hvert enkelt spørsmål, samtidig som verken jeg eller informanten snakker oss for mye bort i løpet av intervjuet. Målet er å forstå informantens handlinger i en helhet.

Svakheter som kan vise seg ved intervju, er at informantene kan gi forskjellige svar på spørsmålene som blir stilt. Ved semistrukturerte intervju står jeg også fritt til å stille spørsmålene variert fra intervju-til-intervju, og derfor vil svarene kunne bli totalt forskjellige fra hverandre i forhold til om jeg hadde valgt et strukturert intervju. Dette kan gjøre videre

analyse og drøfting vanskeligere. I tillegg kan jeg som forsker bli for ivrig i dialogen – og som Kvale og Brinkmann (2015) påpeker, kan dette kan føre til at forsker blant annet begynner å stille ledende spørsmål til informantene. Likevel tror jeg at styrken med å velge et semistrukturert til disse type spørsmålene, er at informantene slapper mer av. Jeg kan dermed se an den personen som sitter foran meg, og prøve å skape den tilliten som trengs for at personen både skal føle seg komfortabel med settingen og spørsmålene. En tilstedeværende samtale vil også gi rom for å oppklare misforståelser som kan oppstå. Dette tenker jeg kan styrke sannsynligheten for at meningsinnholdet fremstår riktig i analysen. Fokuset mitt i intervjuene vil videre falle på det å finne fram til de meningsbærende elementene som kommer fram i dialogen med informanten. Jeg vil prøve å sile ut den informasjon som viser seg å være mindre relevante for dette spesifikke prosjektet, selv om dette kan være vanskelig for en «fersking» (Kvale, 1997).

Problemstillingen ble utformet utfra temaet jeg ønsket å fordype meg i og intervjuguiden ble igjen utformet med utgangspunkt i problemstillingen (Vedlegg 2). Intervjuguiden min bærer preg av å være semistrukturert (Vedlegg 1). Jeg valgte å forholde meg til fem hovedkategorier: Informantens bakgrunn, kunnskaper, erfaring, håndtering, og den siste kategorien var avslutningen, hvor jeg satte av tid til at informanten kunne prate fritt om det hun kunne tenkt seg at det var flere spørsmål om og lignende. Det er ikke tilfeldig at kategoriene ligner problemstillingen, og det er for å unngå at dialogen går ut av sammenheng. Under hver av kategoriene kom en rekke punkter som jeg kunne spørre ut ifra. Dermed tror jeg det vil være lettere å holde seg til temaet, samtidig som informanten får lov til å fortelle relativt fritt innenfor kategorien.

Både med tanke på hvilke spørsmål som blir stilt og rekkefølgen på spørsmålene vil følelsene og tankene til informanten påvirke hvor mye informanten ønsker å dele av sine private opplevelser og tanker (Thagaard, 2013 s.100). Det har vært viktig at informantene har følt seg fortrolig og trygg på meg som intervjuer, og alt i alt tror jeg at fleksibiliteten som finnes i å velge semistrukturerte intervju som metode vil styrke oppgaven min (Kvale & Brinkmann, 2015).

3.4.1 Forberedelser og gjennomføring av intervju

Før prosjektet mitt hadde blitt godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste, NSD, (Vedlegg 4), hadde jeg gjennomført et prøveintervju for å se an om spørsmålene måtte endres, eller om noe måtte tilføyes intervjuguiden som var opprettet. Samtidig prøvde jeg lydopptakeren jeg hadde lånt, og så an hvor nært den måtte ligge informanten - hvor sensitiv den var. Etter prøveintervjuet ble et par av spørsmålene bearbeidet etter samtale med veileder. Da jeg fikk godkjenningen fra NSD i orden, startet jeg med avtale og gjennomføring av intervju. Jacobsen (2005) forteller at forberedelser er viktig før et intervju finner sted. Blant annet nevner han at det kan ta tid å få fastsatt tid og fullført dem, og dette fikk jeg selv erfare. En av informantene var for eksempel midt i kontaktmøter for avdelingen sin i barnehagen, og en annen glemte av intervjuet så vi ar nødt til å avtale nytt intervju. Tiden for hvert intervju ble satt på informantenes premisser.

Jeg ønsket at informantene skulle velge sted for intervju. To informant ønsket å gjennomføre intervjuet på et lånt møterom i et offentlig bygg, og de to andre gjennomførte det på et møterom på arbeidsplassen sin. Jacobsen forteller at ingen kontekst er nøytral under et intervju, og konteksten for intervjuet er viktig å planlegge (Jacobsen 2005, s.147). Gjennom alle intervjuene fikk jeg naturlig noen minutter alene i møterommet før start. Som Lassen (2014) anbefaler brukte jeg tiden til å forberede situasjonen. Jeg så til at persienner var trukket for, og det ble hengt opp lapp på døren om å unngå forstyrrelser. Jeg flyttet litt rundt på stoler så informanten kunne sitte litt på skrå for meg, så settingen virket mer naturlig. Til de jeg møtte på offentlige bygg passet jeg på å ha med litt forskjellig drikke til oss (Lassen, 2014).

Lassen (2014) skriver om settingen og forberedelser i en rådgiversituasjon og hvordan man kan få en rådsøker til å slappe av. Selv om ikke informantene i denne studien er rådsøkere, var det mange av disse tipsene jeg benyttet meg av før intervjuet. Blant annet lærte jeg godt av at den ene informanten glemte av intervjuet sitt, og sendte derfor en påminnelse til de resterende før deres intervju. Informantene var litt forberedt på hva som ventet av spørsmål, ut fra det de hadde fått lese i informasjonsskrivet jeg hadde sendt ut på forhånd (Vedlegg 2). Jeg så også verdien av tipset fra Lassen (ibid.) med å pugge litt på både notater, intervjuguide og ikke minst navnet til informantene før jeg skulle møte til intervju. Jeg tror at forberedelsene jeg gjorde satte opp trygge rammer rundt situasjonen, som bidro til at jeg som intervjuer følte

meg mer trygg og tilpass. Dette tror jeg også kan smitte over på intervjuobjektet, da jeg tenker de vil merke om en intervjuer føler seg utilpass verbalt eller nonverbalt

Jeg hadde sagt ifra på forhånd til informantene at intervjuene kunne ta en halvtime lengre enn jeg regnet med at de tok, fordi jeg ikke ønsket at vi skulle bli avbrutt fordi de måtte dra om vi kom på etterskudd. Jeg opplevde ikke at vi ble avbrutt under intervjuene, bortsett fra at en kollega av en informant banket på møteromsdøren fordi det ikke hang skilt utenfor at rommet var booket for intervju. På intervjuene som foregikk på de ansattes arbeidsplass opplevde jeg litt støy fra naborommene. Jeg er usikker på om dette påvirket intervjusituasjonen på noen måte for informanten.

Gjennom det første intervjuet merket jeg at jeg ble litt for ivrig, og avbrøt informanten med et par spørsmål. Lassen understreker at en bør vise minimale responser, og gjerne bare gi informanten små ord eller lyder som bekrefter, som svar. «Mmm», «a-ha», «akkurat», er gode eksempler. Underveis i intervjuet merket jeg forbedring, og under de andre tre intervjuene følte jeg ikke at jeg avbrøt informantene. Jeg passet på å stille bekreftende spørsmål til informantene så jeg ikke skulle kunne tolke svarene deres feil.

Når intervjuene var ferdige var det flere informanter som ville snakke litt mer om andre ting de tenkte på før vi sa «ha det bra». På dette tidspunktet ble vi enige om å slå av lydopptakeren, og flere informanter responderte med et lettelsessukk og et smil til dette. Jeg spurte flere av de hvordan de synes det føltes å bli intervjuet, og om spørsmålene var greie å svare på. Samtlige informanter syntes intervjuet hadde gått kjempefint men at seksuelle overgrep var et vanskelig tema å snakke om likevel. De ga meg både tilbakemeldinger på hvilke spørsmål de synes var gode og ikke fullt så gode, og hva de syntes jeg burde spurt mer om. To informanter ønsket også å vise meg rundt i barnehagen de arbeidet i. De visste meg ting de hadde fortalt om i intervjuet, som hvordan barnehagene var utformet på grunn av sikkerhet, og prosjekter de holdt på med. Samtalene etter intervjuet følte jeg var med på å skape en positiv avslutning før jeg dro. Ingen av informantene har tatt kontakt fordi de angrer på at de meldte seg, nå i ettertid.

3.4.2 Transkribering av intervjuene

Begrepet transkribering beskrives av Kvale og Brinkmann (2015) som transformasjon av muntlig intervjusamtale til skriftlig tekst. Kvaliteten på intervjuet diskuteres ofte, mens kvaliteten på transkripsjonen sjelden gjøres til gjenstand for behandling i kvalitativ forskningslitteratur. Et lydopptak medfører både tap av kroppsspråk som holdning og gester, og både stemmeleie og pustelyder kan gå tapt. Transkripsjonen er en svekkende, dekontekstualisert gjengivelse av direkte intervjusamtaler. Under transkripsjonen vil forskeren til en viss grad huske eller gjøre seg tanker om de sosiale og emosjonelle nivåene ved intervjusituasjonen, og vil allerede ha påbegynt meningsanalysen av det som ble sagt (ibid.). Innenfor egen oppgave transkriberte jeg alle intervju selv, og hvert intervju innen et par dager etter intervjuet var gjennomført. Dette etter anbefaling fra medstudenter. Det er fort gjort å glemme konteksten, kroppsspråk og følelser som var tilstede under intervjuet – og spesielt om man avventer lenge med transkripsjonen.

Kvale og Brinkmann (2015) skriver at det finnes en grunnregel i transkripsjon, og det er at forskeren skriver uttrykkelig i rapporten hvordan transkripsjonen er utført og at man bestemmer seg for skriveprosedyren før man starter. Jeg har valgt å skrive ned alle uttalelser ordrett med alle gjentakelser. Laget en tabell med ulike tegn og betydninger, som ble brukt i transkriberingsprosessen. Dette for å få en større flyt i arbeidet, etter å ha prøvd ut både formell tekst og ordrett nedskrivning på et avsnitt. Tabellen som ble brukt for transkripsjonen er listet opp nedenfor:

Tabell 1

Tabell for transkripsjon – Inspirert av Kvale og Brinkmann, 2015, s.209.

Symbol i tekst	X	@	A	STOR BOKSTAV	.. ....	[xxx]	Flere bokst. I ord: «jaaa»	??
Betydning	Uhørbar stavelse	Latter	Avbrutt ord	Trykksterkt ord	Pause/venting	Samtidig tale	Forlenging av lyd	Spørrende

3.5 Kvalitet i forskingsarbeidet

3.5.1 Generaliserbarhet

At noe er generaliserbart forklares som det at resultater fra en situasjon kan overføres til andre situasjoner. I vitenskapelige undersøkelser vil generaliserbare resultater gjort i ett prosjekt noen ganger være overførbar til andre personer, situasjoner eller kontekster (Kvale & Brinkmann, 2015). For å finne generaliserbar kunnskap brukes gjerne kvantitative metoder og man kartlegger at noe skjer. Når man ved kvalitative metoder avdekker hvorfor noe skjer, prøver man å se sosiale mønstre (Hoffmann, 2013). Kan man for eksempel finne ut hva som må til for at barnehagelæreren melder ifra om seksuelle overgrep?

Dette prosjektet har eksklusjonskriterier til informanter som baserer seg på deres utdanning og erfaring. I tillegg til dette har jeg valgt en fenomenologisk tilnærming i metodedelen. Fenomenologien fokuserer på det enkelte menneskets unike virkelighet. Det vil si at hver enkelt barnehagelærer som har deltatt i prosjektet har sin egen sannhet, og målet er nettopp å se dette hos den enkelte. *Disse* barnehagelærerne, har *disse* erfaringene. På grunn av dette er prosjektet på ingen måte generaliserbar til å gjelde en hel populasjon. Dette hadde vært tilfelle uavhengig av om fire eller tohundre barnehagelærere deltok som informanter (Kvale & Brinkmann, 2015).

3.5.2 Validitet

Et forskningsprosjekt er avhengig av god kvalitetssikring av de vitenskapelige undersøkelser som blir gjennomført. Validitet i forskningssammenheng er å reflektere over om tolkningene som forskeren kommer fram til vil være valide (gyldige) i forhold til virkeligheten (Thagaard, 2013). Validitet handler også om metoden man har valgt er egnet i undersøkelsen.

Valideringen gjelder ikke bare intervjuet jeg har gjennomført, men skal «gjennomsyre» hele forskningsprosessen (Kvale & Brinkmann, 2015). I et intervju er forskeren avhengig av at informantene gir svar som samsvarer med den virkelige erfaringen og tankene deres.

Forskeren må være bevisst settingen rundt datainnsamlingen og spørsmål som blir stilt.

Informantene i studien har o gitt utdypende svar på spørsmål de ble stilt i intervjuguiden, og det er ingenting som skulle tilsi at informantene har svart uærlig på disse. De ble ikke presset til å svare på spørsmål, og i og med at dette er et sensitivt tema prøvde jeg å trå varsomt med hvilke spørsmål jeg stilte. Sammen gikk vi gjennom samtykkeskjema og andre rettigheter før intervjuet startet. En av grunnene til at den vitenskapelige plattformen min ble det fenomenologiske, er som sagt også påvirket av det valgte temaet og problemstillingen for prosjektet. Ut fra disse faktorene vil jeg påstå at prosjektet mitt er valid.

3.5.3 Reliabilitet

Reliabilitet betyr pålitelighet, og det handler om forskningsprosjektets troverdighet for at andre forskere kan gjenskape resultatene som er funnet – vet et senere tidspunkt. Konsistensen i prosjektet vil være avgjørende (Kvale & Brinkmann, 2015). I dette prosjektet har intervjuguiden en semistrukturert tilnærming og nesten samtlige spørsmål er forhåndsbestemt. Likevel er rekkefølgen på spørsmålene tilpasset hver enkelt informant, og noen informanter ble stilt oppfølgings spørsmål som ikke er tatt med i intervjuguiden (Thagaard, 2009). Postholm sier at det ikke er mulig å gjenskape et intervju på lik måte som det tidligere ble gjennomført - spesielt ikke i den tradisjonelle kvalitative metode. Møtet mellom forsker og informant er tidsbegrenset og vil alltid være en unik situasjon. Ved en fenomenologisk forankring i prosjektet vil man nettopp ønske å belyse et unikt tilfelle og reliabiliteten med dette utgangspunktet vil derfor være svakt (Postholm, 2010).

Det som likevel er reliabelt, er at alle spørsmålene i intervjuguiden ble stilt til alle informantene på en meget nøyaktig måte. Selv om spørsmålene kom ettersom jeg følte de passet seg i løpet av intervjuet ble de krysset ut underveis på skjemaet så alle skulle bli tatt med. Vedlagt studien ligger som nevnt intervjuguiden, og dermed har andre også mulighet til å selv overveie om spørsmålene er relevante for resultatene som er kommet inn. I følge Silverman (2011) er det viktig at elementer i undersøkelsen blir gjort gjennomiktig for utenforstående. Ved flere informanter i prosjektet, eller om andre forskere benytter seg av samme intervjuguide senere, vil prosjektets reliabilitet kunne styrkes. Transkriberingen er også gjort så nøyaktig som mulig.

3.6 Etske overveielser

Ringdal (2012) skriver at forskningsresultater er *felleseie*, så resultatene bør publiseres åpent for allmennheten. Det finnes en rekke etiske retningslinjer som studenten som forsker er pliktet til å følge i forhold til et masterprosjekt.

3.6.1 Innsamling av datamateriale

Ved datainnsamling vil det i noen prosjekter være nødvendig å kunne benytte seg av hjelpemidler for datainnsamling. Samtlige intervju til dette prosjektet foregikk i rundt 1 time. Om alt som ble fortalt skulle bli husket ut fra min hukommelse ville det bare være bruddstykker igjen av samtalene, og risikoen vill være høy for at ukorrekt informasjon ble nedskrevet. Lydopptaker ble benyttet som et hjelpemiddel under intervjuene og ved erfaring med å prøve og lytte til større tekstmateriale om gangen for å spare tid med transkripsjonen fant jeg fort ut at mye av det informantene sa ble endret av meg. Jeg gikk derfor tilbake til min opprinnelige taktikk ved å høre på korte setninger om gangen, og deretter lytte gjennom lydopptaket en ekstra gang samtidig som jeg gikk over den nedskrevne teksten for å se til at alt stemte overens.

Ved et lydopptak vil informantens stemme være indirekte personidentifiserende uansett hvor de er lagret, og derfor er det viktig å oppbevare datamaterialet i sikkerhet så det ikke kommer på avveie i skriveprosessen. Dette er også en av grunnene til at jeg valgte å låne en lydopptaker av universitetet. Mange bruker i dag smarttelefonen sin som båndopptaker og lagrer lydfilene over internett på en såkalt «sky», men dette er et mer usikkert alternativ. Spesielt fordi en telefon har internetttilgang. Ikke alle har stålkontroll på alle funksjoner på telefonen sin, samtidig som en telefon som man ofte tar med seg overalt lett kan bli stjålet og informasjonen på den kan bli misbrukt (Bjørndal, 2013; Sollid, 2013).

3.6.2 Samtykke, konfidensialitet og fortrolighet

Dette prosjektet er pliktig til å innhente informert samtykke fra alle deltakende informanter i prosjektet. Samtykkeskjemaet (Vedlegg 3) som er utformet med skriftlig samtykke, gir informasjon om prosjektets formål og grunninnhold, tidsbruk for intervjuet og hvilke rettigheter og plikter som følger med deltakelsen deres (NSD, u.å.). Blant annet har informantene rett til å trekke seg fra prosjektet uten at det fører med seg konsekvenser, selv om de allerede har takket ja, eller gjennomført et intervju. De har også rett til anonymitet og konfidensialitet – at forsker og informant er enige om hvordan forsker kan benytte seg av datamaterialet (Kvale & Brinkmann, 2015, s.104). Informantene fikk som sagt bestemme tid og sted for intervjuene så langt det lot seg gjøre, og noen av de ville møtes på arbeidsplassen sin, mens andre ønsket å møtes utenfor barnehagen. I disse tilfellene lånte jeg møterom ved Universitetet. Ved to anledninger opplevde jeg at informanten sa ifra at denne informasjonen måtte jeg anonymisere ekstra mye, eller ikke kunne bruke i oppgaven min på grunn av at den var for personidentifiserende. Videre oppmuntret jeg informantene før intervjustart om at de bare måtte si ifra om noe av materialet skulle utelukkes helt, men som likevel kunne være nødvendig å høre på grunn av hvordan inntrykket av historiene ble formet.

Kvale og Brinkmann (2015) legger vekt på at fortroligheten til forsker kan i ekstreme tilfeller innebære alvorlige konsekvenser for informanten om forskerens løfte om anonymisering og sikring av datamaterialet, og forfatterne nevner samtidig fortellinger om overgrep mot barn som et eksempel som er aktuelt i denne studien. Grunnen til at dette området er spesielt sårbart for informanten handler spesielt om to punkter: 1) Temaet omhandler barn og foreldre informanten er tjenesteyter for og 2) Informanten har taushetsplikt og kan havne i juridiske konflikter om kravet om anonymitet ikke respekteres. Det kan oppstå indre konflikter for forskere, der vi ønsker å publisere virkelighetsnær informasjon for å gi oppgaven en høy grad av validitet, samtidig som man følger et etisk krav om konfidensialitet. Dette prosjektet vil være forankret under Universitetet i Tromsøs retningslinjer for å melde fra om prosjektet til NSD – Personvernombudet for forskning. Ved behandling av personopplysninger i forhold til prosjektet vil det være pålagt meldeplikt. Før jeg kunne gå i gang med datainnsamlingen som er gjort, fikk jeg klarsignal fra NSD om at prosjektet mitt var godkjent (Vedlegg, 4)

De barnehageansatte mottok informasjon om at de fortsatt faller under ordinær taushetsplikt

etter Barnehageloven §21 (Bhl., 2005) og før intervju var det viktig at de var klar over at enkeltnavn og andre direkte personidentifiserende uttrykk ikke må bli nevnt i intervjuet. Dette fikk de beskjed om. De har også fått informasjon om kravene jeg har for personvern, som student ved Universitetet i Tromsø.

3.6.3 Forskerrollen

Med temaet mitt i bakhodet vil det også være viktig å huske på forskerrollen som nøytral, selv om en mer eller mindre alltid vil kunne fortolke andres fortellinger. Kroppsspråk eller ledende spørsmål vil kunne påvirke en informant til å endre den faktiske historien sin. Et eksempel er om informanten sier «Jeg ble sint på forelderen». Intervjueren kan følge opp kommentaren og spørre: «Fordi de himlet med øynene?» og da få et «Ja» til svar, når informanten kanskje egentlig ikke har tenkt seg om, om dette faktisk var grunnen til sinnet. Intervjueren kan heller følge opp kommentaren med å svare «Hvorfor ble du sint på forelderen?», og invitere informanten til å fortelle mer om situasjonen. Ofte kan man ved enkle endringer få et mer utfyllende og ikke-ledende svar (Kvale & Brinkmann, 2015, s.167).

Spesielt ved spørsmålene i intervjuguiden som falt under kategorien «erfaring med mistanke om seksuelle overgrep» oppstod det en interessekonflikt for meg som forsker i prosjektet, i den påfølgende analysedelen. På den ene siden ønsket jeg å dele informantenes fortellinger om deres erfaring så nøyaktig og detaljert som mulig. Jeg syntes at alle detaljer var viktige for å kunne formidle helheten i de fire unike erfaringene. På den andre siden ønsket jeg å ivareta informantenes personvern så godt som mulig. Jo dypere detaljnivå som ble avslørt i teksten min, jo større risiko vil det være for at informanter ble gjenkjent. I tillegg ville informantene kunne føle misnøye når de selv leste den ferdigstilte oppgaven, og føle usikkerhet langt fram i tid for at noen skal kunne kjenne de igjen. Det skal understrekes at jeg selvfølgelig har valgt å bevare informantenes anonymitet best mulig, og heller ekskludere informasjon som kan være personidentifiserende til tross for at informantene kommer fra rundt om i Nord-Norge.

Jeg kan også påpeke at jeg selv opplevde å flere ganger forvente et svar fra informanten som var likt hva jeg selv ville ha svart da jeg gikk gjennom intervjuguiden før intervjuene. Det var positivt overraskende og noe forfriskende å høre at informanten hadde et helt annet svar enn

det jeg så for meg. Jeg følte da at jeg klarte å holde meg relativt godt nøytral under intervjuene og ventet blant annet til intervjuet var avsluttet med å si at informanten for eksempel hadde svart godt på spørsmålene og spørre om de var greie å svare på. Det var spesielt viktig for meg at jeg som forsker, med lite erfaring, ikke skulle ta en rolle der jeg tolket fram informantenes fortellinger, og svarene de ga på spørsmålene som ble stilt. Spesielt med et så sensitivt tema som dette er det viktig å opptre ydmykt og takknemlig ovenfor informanter som har meldt seg frivillig til å dele sine erfaringer. Samtlige informanter uttrykte at de synes temaet var tøft å snakke om, samtidig som de var opptatt av at seksuelle overgrep ikke må ties i hjel. Dette er også en av grunnene til at jeg som nevnt hold meg til den fenomenologiske tilnærmingen i prosjektet.

4 Presentasjon av empiri

I dette kapitlet presenteres empirien som ble til ut i fra det innsamlede datamaterialet til prosjektet. Datamaterialet ble dannet gjennom individuelle intervju med fire barnehagelærere i Nord-Norge. Disse fire har fortalt om sine kunnskaper og erfaringer omkring temaet seksuelle overgrep mot barn, og hvordan de som ansatt i barnehage håndterer en mistanke om overgrep mot et barnehagebarn. De forteller også om tanker rundt kollegiets håndtering av mistanker, og hva som kan påvirke handling ved mistanker. Hvert tema nedenfor avsluttes gjennom å sammenfatte resultatene fra transkripsjonen. Samtlige informanter i studien er anonymisert for å ivareta deres personvern.

4.1 Kunnskaper om temaet «seksuelle overgrep mot barn»

Ingen tidligere forskrift har spesifikt nevnt at barnehagelærere skal ha kunnskaper om seksuelle overgrep, før Kunnskapsdepartementet offentliggjorde den nye forskriften fra 24.april 2017 som tydeliggjorde hvilke kunnskaper nyutdannede barnehagelærere skulle ha inneha (Kunnskapsdepartementet, 2017 §2). Det finnes per dags dato ingen unik og felles handlingsplan for nasjonale barnehager ved mistanke om seksuelle overgrep. Kurs og utdanning er også opp til hver enkelt kommune.

På bakgrunn av denne forskriften ønsket jeg i intervjuguiden først å fokusere på hvilke kunnskaper informantene selv mente de bar på om temaet. Som nevnt ble alle informantene ferdigutdannet som barnehagelærer før år 2016.

4.1.1 Kurs og utdanning

I forhold til informantenes kunnskap hadde jeg fokus på både utdanning og kursing. Hvilke kunnskaper hadde informantene, og hvordan har de tilegnet seg kunnskapen?

På spørsmål om dette svarte Svanhild at: *«Første året mitt som nyutdannet hadde vi et prøveprosjekt i barnehagen med et krise – og incestsenter. Ansatte på senteret kom jevnlig inn og kurset oss på personalmøter – hva vi skulle se etter, hvordan vi mest mulig kunne hjelpe barna»*. Videre svarte Svanhild at hun ikke hadde noen kunnskaper om seksuelle overgrep fra

utdanningen sin, men at det ofte var kurs i omsorgssvikt og seksuelle overgrep gjennom arbeidsplassen. Hun tilføyde at hun hadde veldig lite kunnskaper, også i forhold til vold mot barn.

Åse og Kjersti hadde begge deltatt på obligatoriske kurs om forebygging av seksuelle overgrep med en sexolog gjennom utdanningen sin, og gjennomgått nettkurs om seksuelle overgrep gjennom arbeidsplassen sin. Kjersti fortalte at nettkurset var veldig lite og derfor syntes hun ikke det bidro til så mye ny kunnskap. Hun syntes kurset med sexologen hadde vært ulikt nettkurset hun hadde vært igjennom. Kurset måtte fullføres for å kunne fullføre barnehagelærerutdanningen. Det så Kjersti på som positivt:

Jeg fikk det liksom inn på en sånn måte at det sitter. Det er sånn at man hele tiden har det med seg i tankene i jobben. Man så liksom litt at – oi, hva er det egentlig jeg har sett når jeg har vært i barnehagen som jeg ikke hadde anelse om akkurat da, før jeg hadde dette kurset? Da fikk jeg det bekreftet (Kjersti).

Åse mente at hun hadde relativt mye kursing, blant annet hadde hun også deltatt på de samme kursene som Kjersti. Elin mente i likhet med Åse at hun hadde mye kunnskap gjennom erfaring fra de forskjellige barnehagene og noe gjennom kursing. Hun fortalte at kunnskapen som befant seg mellom veggene i barnehagen for en del år siden var begrenset. Fram til for ti år siden var seksuelt overgrep et ikke-tema. Barnehagen hadde fått inn en og annen unge som var tilknyttet barnevernet, men dette mente hun aldri var i forhold til overgrep. Hun knyttet dette mer opp mot alkoholisme og lignende. For ti år siden begynte barnehagen derimot å kurse de ansatte. Elin fortalte at dette har gitt de en dypere kunnskap innen området. Hun forteller også at de ansatte har fått en slags ekstra opplæring når barnevernspedagoger har vært på jobb.

Ut fra hvilke kurs som hadde gikk størst inntrykk på Elin og som hun husket spesielt godt, fortalte hun at det var kursene med flere visuelle virkemidler, som bilder:

Vi hadde et hvor en lege visste bilder av blåmerker og.. ja.. skader på barn som var typiske mishandlinger og overgrep som ikke kan skje ellers. Det var bilder av merker

av de fem fingrene hvis du har fått en klapp på rumpa og sånt der. Det var litt sånn «mhm.. det der har jeg jo sett før, hvorfor tenkte jeg ikke?» Så den dagen så regner man igjennom de vi visste av. Ja, jeg kjente igjen unger jeg hadde hatt (Elin).

Samtidig kunne ikke Elin huske noe om seksuelle overgrep som tema gjennom utdanningen som førskolelærer: *«Jeg kan ikke huske at vi hadde noe på utdanningen.. jeg syns utdanningen den gang var veldig teoretisk, det var veldig lite.. det er det i dag også. Lite om sånn som det egentlig er i barnehagen».*

Det som viser seg i analysen etter at samtlige intervju er gjennomført, er at samtlige informanter har tilegnet seg kunnskaper om temaet «seksuelle overgrep mot barn» fra mer enn én kilde. Det kom også fram at et par stykker er klare på hvilke kurs de mener de har lært mest fra, som de ikke kunne vært foruten, selv om dette ikke var et direkte spørsmål under intervjuet. Et interessant funn var at flere av informantene hadde sterkt i minnet kurs der det ble brukt visuelle virkemidler og tankevekkende historier fra virkeligheten, og det var også kunnskapen gjennom disse kursene de så på som mest verdifulle.

4.1.2 Tanker om egen kunnskap

Videre ble informantene spurt hvilke tanker de hadde om egen kunnskap. Var de fornøyde og trygge på det de visste, eller var det noe som manglet? Svanhild mente at hun på generell basis ønsket mer kunnskap om seksuelle overgrep mot barn. Hun mente også at kurs hun hadde vært borti ofte hadde feil fokus:

Vi blir jo ofte kurset i omsorgssvikt og seksuelle overgrep, men det er jo alt for lite! I forhold til – hva skal man se etter? For det er jo gjerne sånn at barnet selv ikke vil fortelle hva det gjennomgår ... det handler om å bli trygg på seg selv og kunne stille de rette spørsmålene. Uten at du skal skremme noen fra å prate (Svanhild).

Svanhild nevnte at mange kurs hadde feil fokus. Dette beskrev hun som at kursene ikke fokuserte på hvordan man faktisk skal snakke med barn man mistenker har blitt utsatt for

overgrep, eller konkrete symptomer man bør se etter.

Åse og Elin ga klare uttrykk for at de ikke trodde man kunne få nok kunnskap og kompetanse innenfor området, og begge mente at dette gjaldt alle som jobber med barn. Åse sa blant annet dette:

Man kan jo aldri få nok kunnskap ... jeg tror aldri man kan bli trygg på det, for det er så prekært, det er ikke sånn at du bare «åh, se der, det der barnet blir utsatt!». Det er ikke sånn. Og du kan alltid lære mer. Så selv om jeg har mye kunnskap, så vil jeg ikke si at jeg har nok kunnskap (Åse).

Åse var i tillegg tvilende og usikker på hvor mye kunnskap kollegene hennes i barnehagen satt inne med. Dette fordi de ansatte forteller henne at de *har* kunnskaper, samtidig opplever hun ikke at det er synlig i hverdagen. Hun forteller at spørsmål noen ganger kan være svært åpenbare, men at kollegene likevel må spørre om råd. Samtidig prøver hun og møte de med støtte. Hun sier videre at: det er for lite fokus på temaet generelt i barnehager. Videre forklarer hun at samtalene når en kollega betror seg til henne om en mistanke ofte går slik, ved at Åse først svarer kollegaen sin:

- Ja, men da må du faktisk skrive dette her ned, har du skrevet det ned?

- Nei-nei, jeg har ikke skrevet det ned

- Ja men du må skrive det ned. Skriv dato, klokkeslett, hvem du er, ordrett hva som ble sagt, eventuelt hvor dere var, andre ting som kan være viktig, også tar du og leverer[...]

Åse: Og da er det sånn «Ja okei, jeg skal gjøre det»...i enkelte tilfeller så har jeg faktisk opplevd at personen svarer at hun skal skrive det ned, så går det tre dager, og når jeg igjen spør om det er skrevet ned, svarer vedkommende at hun ikke har gjort det likevel (Åse).

Elin syntes det var betryggende med barnevernspedagoger ansatt i barnehagen, fordi de var lett tilgjengelig om situasjoner og spørsmål vedrørende temaet skulle dukke opp: *«Det kan jo aldri bli nok kunnskap.. men når vi har hatt barnevernspedagoger i barnehagene så har jeg*

på en måte hatt noen å konferere men når det er noe» (Elin).

Kjersti følte at kurset med sexologen som hadde holdt kurs og foredrag, hadde gitt henne den tryggheten hun trengte i forhold til store deler av temaet. Hun påpekte samtidig at mange av de andre studentene syntes at kurset med mye fortellinger fra virkeligheten ble for tøft for dem, og at de dermed ble paralyserede. Dette førte til at flere ikke hadde taklet å ta innover seg informasjonen fra kurset. Samtidig var det noen punkter hun mente hun hadde fått for lite kursing på:

[..] Men jeg tenker at der vi har fått lite kursing, er jo dette med hvordan vi skal snakke med barna. Fordi det er jo veldig ekkelt å være voksen ikke sant, og snakke om kropp til en 5-åring, men etter hvert som vi har blitt kurset i det, så har i hvert fall jeg selv blitt litt tryggere på det å tørre å stå og fortelle (Kjersti).

På spørsmål om informantene følte seg trygge på den kunnskapen de hadde om seksuelle overgrep, og om det var noe de ønsket mer kunnskaper om, svarte tre av informanter at de ønsket mer kunnskaper om temaet. To var klare på at de aldri kunne få nok kunnskap. Kjersti følte hun hadde mye kunnskaper gjennom tredagerskurset hun hadde deltatt på gjennom utdanningen sin, men kommenterte også at andre medstudenter ikke hadde klart å ta innover seg så mye informasjon fra det samme kurset. Hun mente derfor at dette kurset antakelig ikke ville være tilstrekkelig for alle. Svanhild mente hun hadde lite kunnskap om temaet.

4.1.3 En beredskapsplan

Videre var jeg interessert i å undersøke om barnehagene hadde en beredskapsplan eller noe lignende, som omhandlet seksuelle overgrep. Dette for å se om de hadde en slags tilgjengelig «oppskrift» for håndtering av mistanker. Det ble lagt vekt på om informantene selv mente informasjonen lå godt synlig og tilgjengelig for de ansatte.

På spørsmål om informantene visste om det stod beskrevet i barnehagens beredskapsplan, eller andre dokumenter hvordan personalet skal håndtere en mistanke om seksuelle overgrep,

var alle informantene helt eller delvis sikker på at dette var nevnt. De fleste informantene svarte også uoppfordret på hvordan de syntes kunnskapsformidlingen hadde fungert. Svanhild og Elin fortalte at de hadde dokumenter tilgjengelig på arbeidsplassen som beskrev handlingsmønsteret, ved mistanke om seksuelle overgrep mot barn:

[..] så er det jo også noen dokumenter om hvordan vi skal.. i forhold til omsorgssvikt og - hvem skal vi melde til, observasjoner, hvordan vi skal gå frem. En mistanke kan jo fort være veldig liten. Jeg ser jo ikke beviset. Hvordan hele prosessen skal være? Det snakker vi mye om i barnehagen, hvordan det skal foregå (Svanhild).

Vi har en beredskapsplan for alle ting som kan skje. Alt mulig rart. Så finnes det sånne kort som du bare henter ut fra en boks, så står det hva du skal gjøre. Alt i fra brann til om noen skulle komme med pistol hit og skyte på oss. Det er bare å røske ned den boksen og ... der står det hva du skal gjøre, og hvem du skal kontakte for hva. Alle skal være klar over hvor den henger.. men noen ganger er det fortsatt ansatte som ikke vet hva de skal gjøre ... men heldigvis er det andre som vet da (Elin).

Åse var også klar på at seksuelle overgrep var nevnt. Hun kom likevel med et hjertesukk, og mente at temaet var for usynlig i barnehagehverdagen selv om det stod beskrevet i beredskapsplanen. Da hun hadde blitt kommunalt ansatt som barnehagelærer hadde hun vært veldig positiv, fordi ledelsen hadde virket veldig opptatt av kompetansen hennes på området. Derfor håpte hun på en rolle der hun kunne ha veiledet de andre. Videre fortalte hun at det aldri ble slik, da temaet aldri ble tatt opp eller diskutert i barnehagen. Det syntes hun var grusomt: «*Jeg prøver jo fortvilt å bare «kom igjen a'dere!» Jeg skjønner jo at det er et tema som ikke er noe lystig og koselig å prate om, men det er så utrolig viktig!» (Åse).*

Kjersti nevnte også at barnehagen hennes hadde startet med en form for veiledningsmøter etter de hadde vært på kurs. Disse veiledningsmøtene fant sted en gang i måneden. Etter at noen ansatte ønsket fokus på seksuelle overgrep hadde de valgt å ha dette med som et tema på et par av møtene. Kjersti fortalte at dette hadde ført til at de ansatte hadde fått mulighet til å bearbeide mange punkter de hadde vært usikre på om tidligere. Enkelte hadde også delt praksisfortellinger i forhold til spørsmål som andre ønsket å drøfte. Kjersti satt igjen med et positivt inntrykk av at flere hadde følt en større trygghet ovenfor temaet etter dette. Hun

mente ansatte nå skjønnte at: *«Oi, faktisk så sitter jeg med denne kunnskapen. Jeg trodde bare at jeg ikke gjorde det». Bare det å vite at «Ok, jeg kan stå støtt i beina. Hvis jeg ser enkelte tegn så vet jeg at det mest sannsynlig er seksuelle overgrep»* (Kjersti).

Informantene forteller om beredskapsplaner eller lignende dokumenter med samme hovedmål: At ansatte i barnehagen skal ha informasjon lett tilgjengelig, om uforutsette situasjoner omkring mistanker om overgrep skulle oppstå i barnehagen. Halvparten av informantene var relativt sikre på at mistanke om seksuelle overgrep mot barnehagebarn sto oppført i beredskapsplanen deres, eller i tilsvarende dokumenter på arbeidsplassen, og de resterende var mer usikre på det. Andre uforutsette situasjoner som det fantes handlingsplaner på var blant annet brann, ulykker i barnehagen, og ulike livssituasjoner på hjemmebane. En informant fortalte at seksuelle overgrep mot barn var oppført i dokumenter de hadde, men hun var usikker på om de andre ansatte var klar over dette. Hun siktet spesielt til assistenter og fagarbeidere.

4.1.4 Barnehagens årsplan og samtaler med barn

Et interessant spørsmål var også om barnehagen hadde oppført det å gi barna kunnskaper om seksualitet, kropp eller seksuelle overgrep i årsplanen deres. Her ble det i likhet med beredskapsplanen lagt vekt på om informantene syntes at informasjonen lå godt synlig og tilgjengelig for de ansatte. I tillegg ble informantene spurt om, og eventuelt hvordan de snakket med barna om temaet.

Kjersti fortalte at hun snakket med barna om gode og dårlige hemmeligheter relativt ofte. Hun erfarte at barna var veldig ivrige i disse samtalenene, og at de både virket åpen og tillitsfull. De tok blant annet opp problemstillingen om det er lov eller ikke lov å ta på andre – og hvor andre har lov til å ta på deg. Hun forklarte at samtalenene ofte foregikk spontant, altså ikke planlagt av de voksne. Barnehagen var også begynt med prosjekter om følelser og kropp med de eldste barna i barnehagen. Målsetningen var at barna skulle få kunnskaper om hele følelsesspekteret sitt, og kunne gjenkjenne følelser hos andre. Når jeg spurte Kjersti om årsplanen, var hun litt usikker på om seksuelle overgrep var nevnt i den: *«Jeg mener at vi har det i årsplanen vi har nå. I fjor hadde vi ikke det. Vi skal i hvert fall ha det i årsplanen til*

neste år. I samlingsstundene har vi tatt opp temaet og brukt Margrete Wiede Aasland som inspirasjon. Vi snakker om gode og vonde følelser blant annet».

Elin på sin side fortalte at barnehagen ikke snakket med barna om seksuelle overgrep, med mindre barnet selv hadde blitt *utsatt* for det. Hun mente at seksuelle overgrep som tema var unødvendig å ta opp med alle barnehagebarna, men kunne fortelle at de ansatte selvfølgelig snakket om kropp og følelser med barna:

Vi prater jo ikke om ting med mindre ungen tar opp temaet selv. Det er jo ikke sånn at vi plutselig tar opp i samlingsstunden at: Nå kjære små, skal vi ha samling om seksuelle overgrep, pappaer skal ikke gjøre sånn eller sånn og så videre. Det trenger de ikke vite med mindre de har vært utsatt for noe (Elin).

Svanhild mente at seksuelle overgrep og håndtering av mistanker var nevnt i årsplanen på arbeidsplassen hennes. Dette på bakgrunn av at avdelingen generelt hadde mer fokus rundt temaet. «*Det jobbes med nå, og det er jo – ja! Det er i årsplanen, det å snakke med barn om følelser, og gode og vonde hemmeligheter».*

Åse fortalte som den eneste av informantene at hun snakket med barna om alle disse temaene. Både om kropp, seksualitet og seksuelle overgrep: «*Jeg snakker med barna om alt dette her – navn på kjønnsorganer, og hvor det er lov å ta på andre og ikke. Hva voksne har lov til å gjøre med barn. Du skal ikke ta på tissen til pappa, og sånn. Barna trenger å lære dette for å selv å kunne forstå og si ifra om overgrep».*

Tre av informantene fortalte at de snakket om gode og vonde følelser med barna relativt ofte. Bare en informant fortalte at hun snakket med barna om både kropp, seksualitet og seksuelle overgrep. En informant fortalte at grunnen til at hun *ikke* snakket med barna om seksuelle overgrep, var at barna ikke trengte å vite alt dette med mindre de hadde vært utsatt for noe selv - fordi de var for små. To av informantene fortalte at de snakket med barna om navn på kjønnsorganer, kropp, hvor det er greit å berøre hverandre, og hvem som kan ta på hverandre. Ingen av informantene fortalte at de tok opp temaet seksualitet eller seksuelle overgrep i planlagte samlingsstunder. Temaet ble som regel tatt opp i mer spontane settinger, som i

samtale eller aktivitet med barna. En informant fortalte også at temaet var nedskrevet i årsplanen deres, men at det likevel aldri ble tatt opp eller diskutert i barnehagen.

4.2 Erfaring med mistanke om seksuelle overgrep

Samtlige informanter hadde altså opplevd signaler som førte til en mistanke om at et barn hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep. Det ble ikke lagt vekt på om erfaringen kom fra barnehagelærerens nåværende eller tidligere arbeidsplass, men situasjonen hadde foregått i en barnehage.

4.2.1 En mistanke

Kjersti var en av informantene som hadde hatt mistanke om overgrep i forhold til flere barn. Hun fortalte om en erfaring hun fortsatt angret på at hun ikke meldte ifra om, og som enda preget henne i dag. Hun fortalte at hun egentlig ikke likte å tenke på dette engang, fordi hun syntes hele situasjonen hadde vært skrekkelig:

Det som jeg opplevde den ene gangen, det var at jeg faktisk så det, fordi ungen hadde merker nedentil ... Da var ungen så rød der nede [underlivet] at det kunne ikke vært noe annet ... Og jeg så også at når en spesiell i familien kom så ville hun ikke være med hjem. Det var helt tydelig. Når den andre kom så var det liksom «åh ja, jeg vil være med deg». Og det var liksom flere tegn ... men jeg kan ikke sette ord på det. Men det var bare sånn «Okei, her er det noe». Det var så tydelig som det går ann (Kjersti).

Faktoren som gjorde at Kjersti var sikker på at barnet hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep var unormale merker hun registrerte i underlivet under bleieskift. Barnet tilhørte småbarnsavdelingen. I tillegg fortalte hun om barnets reaksjonsmønster i hentesituasjoner i barnehagen, ovenfor foreldrene. Hun oppfattet at den ene foresatte hadde en usunn væremåte ovenfor barnehagen og familien sin, og ville ha kontroll på alt, og selv alltid var på vakt. Som om forelderen selv var klar over mistanken rettet mot seg. Kjersti reagerte også på barnets oppførsel, ovenfor de andre barna og ansatte i barnehagen. Blant annet hadde hun observert at

barnet var mindre i lek og samspill med andre barn, enn det hun så på som normalt. Hun hadde også lagt merke til at barnet vegret seg for å stole på andre, og at det tok lang tid før både voksne og barn kom inn på barnet: *«Så det var veldig mange småting som man liksom ikke setter fingeren på men det er noe som sier at «her – her er det noe som ikke stemmer». Det var hele væremåten hennes»* (Kjersti).

Elin fortalte også om en observasjon hun hadde hatt der et småbarn hadde hatt blod i undertøyet sitt, under klesskift. Da hun la barnet med på stellebordet så hun blod i barnets underliv. Dette fikk varsellampene til å lyse, og hun tok umiddelbart kontakt med barnehagens styrer. Elin snakket ikke med barnet om observasjonene. Hun fortalte også at barnet hadde et lite utviklet språk i forhold til alder, og et større fravær fra barnehagen på forhånd av hendelsen, selv om hun ikke koblet dette opp mot hendelsen eller overgrep generelt.

Svanhild la vekt på hvor vanskelig det er å se etter tegn når en arbeider med eldre barn i barnehagen. Hun fortalte hvor lite synlig signaler på overgrep er på en avdeling med de eldste barna på mellom 3-6 år. Hun viste til hvor selvstendige barna er i denne alderen, og at de blant annet går på toalettet alene. Videre fortalte hun at det som ofte gjorde at hun kunne oppleve å få en mistanke for ting, var at barn kunne endre atferdsmønster: *«Endring av atferd, stor endring i atferd. Også på bakgrunn av uttalelser som barn kommer med. Når man har hørt det samme flere ganger, så blir det litt ... Ok, her - nå skurrer det»* (Svanhild).

Åse fortalte om en erfaring der mistanken utspilte seg gjennom en samtale hun overhørte. Samtalen foregikk ved kjøkkenbordet i barnehagen hvor en gruppe barn hadde en tegningsaktivitet sammen. Det Åse reagerte på var at barnehageungen tegnet en penis. Åse spurte da barnet hva det har tegnet, hvor barnet svarte: *«En tisselur»*. Så forteller Åse at barnet hadde begynt å tegne at det kommer ut noe fra denne penisen, og Åse gestikulerer at det kommer stråler ut fra penis. Videre fortsetter samtalen slik:

- Åse: *«Oi, hva er det for noe?»*
 Barnet: *«Neeeee, det er ... tiss?»*.
 Åse: *«Åja ... Hvilken farge er tisset?»*.

Barnet (nølende): «Mmmm - hvitt?».

Åse forteller at problemet i denne situasjonen var at de andre barna begynte og le, og si «Nei, det er ikke hvitt!». Åse mistet da sporet i samtalen med barnet. Hun skrev ned samtalen, men fikk ikke tak på bekymringen sin i ettertid. Hun nevnte også om en erfaring jeg bemerket meg, som de andre ansatte ikke var inne på, og dette var tegning av kjønnsorganer. Siden jeg hadde valgt et semistrukturert intervju som metode, spurte jeg de to jeg intervjuet etter Åse, hva de tenkte om tegning av kjønnsorganer i barnehagen, og om de hadde noen erfaring på at dette var vanlig. Til spørsmål om de eldre barna tegnet kjønnsorganer i barnehagen svarte Elin:

Jeg tenker jo at hvis det begynner å bli mye kjønnsorganer og seksualisert atferd i tegningen så bør det gå noen alarmer hos meg.. rett og slett. For ungene tegner jo det de erfarer og det de lurer på men da må man kanskje begynne å snakke litt med ungene hva som.. Ja, nei, det tegnes lite kjønnsorganer her i barnehagen (Elin).

En av informantene fortalte også om en situasjon hun hadde opplevd, men som hun ikke meldte ifra om, fordi hun var usikker på hva hun egentlig husket når hun bearbeidet observasjonene sine senere på dagen. Da var det tre barnehagejenter som satt og snakket om peniser og delte normale småjenteobservasjoner, da den ene laget en sirkel med fingrene sine og sa «pappa har SÅ stor tisselur!». Hun mente at det kanskje var vanlig at barn viste med hendene hvor lang en penis var, men ikke omkretsen. Dette meldte ikke den ansatte ifra om, men hun stusset likevel på om dette egentlig var normalt.

4.2.2 Signaler som skaper mistanke

Informantene fikk spørsmål som omhandlet hvilke tegn og signaler de mente kunne være tilstede, når et barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep:

Det er jo akkurat det som er problemet. Det er jo ingen tegn som ikke også kan bety noe annet. Det er sånn sett, lettere med vold.. fordi da kan du se blåmerker. Du kan se barn som trekker seg unna hvis du blir for brå, og du kan se hvordan de reagerer på

kjeft. Men i barnehagen er det kun i stellesituasjoner du kan komme opp i situasjoner der barnet dissosierer eller noe sånn, - men da er det igjen småbarn (Åse).

Åse trakk frem at det kan være hva som helst som viser seg som tegn på overgrep, og at det er dette som er så vanskelig med seksuelle overgrep – det finnes så lite symptomer og beviser. Noen tegn hun hadde opplevd var at barnet hadde vært skeptisk til fremmede.

Elin pekte på at signaler som fysiske merker og atferdsendringer, kunne gjøre at hun mistenkte overgrep. Hun fortalte at om et barn som er utadvendt og snakker normalt, plutselig blir veldig stille, blir hun skeptisk til hva som kan ha skjedd. Dette kunne også skje om en unge plutselig begynte å slå seg vrang eller ble utagerende. Elin fortalte hvordan generelle bekymringer kunne være tilstede. Blant annet hadde rolig og stille gutt som ble veldig bråkete, hadde fått henne til å reagere en gang. I denne situasjonen viste hun at foreldrene var nyskilte. Hun mente denne miljøfaktoren påvirket barnet mer enn foreldrene forstod: «*Før satt han stille og lekte, så ble de skilt - nå hylar og roper, og frøser og bannes han [...] Han har ikke taklet denne skilsmisseperioden overhodet*». I disse situasjonene mente Elin at barnehagepersonalet tydelig la merke til at noe var galt med gutten. Elin fortalte videre at det som skremte henne mest, var at på alle disse årene hadde hun sett veldig lite. Noen ganger hadde hun opplevd å bli informert ti år senere, om barn som har blitt utsatt for overgrep mens de gikk i barnehagen. Selv med denne informasjonen har hun ikke maktet å plassere et ansikt eller andre sider ved barnet, fordi hun ikke har observert signaler på barnet mens det gikk i barnehagen. Hun forteller også at barn som er blitt fulgt opp fra barnevernet der hun har jobbet, har blitt fulgt opp på bakgrunn av mistanker om rus hos foreldrene.

Elin hadde heller ikke opplevd å mistenke eller reagere på foreldrene sin oppførsel i barnehagen, i saker der hun har reagert på ting med barnet. Hun pekte på barnets lojalitet som en barriere for å oppdage og avdekke overgrep:

Det er også det at ungene er jo så lojal mot foreldrene, og det skal mye til før man ser at det er noe. Og til tross for alle kurs og bilder, så er det utrolig lite fysiske merker på ungene. Så lenge det ikke er atferdsendringer eller at man faktisk fanger opp en setning eller at ... så er det jo nesten umulig å oppdage. Det er vanskelig i hvert fall.

Også er det det der med mange unger og lite voksne. Du blir ikke så godt kjent med dem som du håper og tror du skal bli. Du når ikke over alle. Vi leker egentlig avdelingsbarnehage selv om vi er en basebarnehage, for å ha mer styring på det (Elin).

Svanhild var i likhet med de andre informantene i studien, enig i at det var vanskelig å oppdage seksuelle overgrep når barnet var over «bleieskift-alder»: *«Det er så lite synlig når du er på avdeling 3-6 år, fordi vi har ikke noe. Vi har ikke bleieskift, vi har ikke ... våre barn er gjerne selvstendig på do og sånn, så det er unaturlig om vi skal følge etter de på do for å observere for eksempel blåmerker eller rødhet».*

En opplevelse som kommer fram hos flere informanter, er at seksuelle overgrep er vanskelig å oppdage når barnet er ferdig med bleieskift. Noen informanter begrunner dette med at stellesituasjonen er den eneste naturlige situasjonen i barnehagen, der barnehageansatte kan observere fysiske merker på barnet i en naturlig setting. Som Svanhild påpekte: «de eldre barna i barnehagen er ofte mer selvstendige». Andre tegn som gikk igjen ved mistanker om overgrep hos informantene, var barnets atferd, og spesielt en nyoppstått eller forverring av utagerende atferd ble trukket fram. En informant hadde også reagert på innagerende atferd, og flere visste at denne atferden kunne være gjeldende som et symptom. Merkelige uttalelser fra barnet gikk også igjen. Bare én av informantene hadde reagert på foreldrenes oppførsel som en faktor for mistanke om seksuelle overgrep. Alle informanter nevnte på ulike måter at tegn som viser seg ofte er vanskelige å oppdage, og kommenterte dette som blant annet «skremmende» og «et problem». En informant påpekte at de var altfor mange voksne per barn på en avdeling, og derfor ville de lett kunne overse tegn hos barna.

4.3 Håndtering av en mistanke om seksuelle overgrep

Det siste temaet jeg tok for meg i intervjuene handlet om hvordan barnehagelærerne handlet når en mistanke oppstod. Hvordan håndterer de en mistanke, og er det faktorer som kan gjøre håndteringen vanskelig?

4.3.1 Barnehagelærerens handlingsmønster

Åse hadde fortalt om barnet som tegnet en penis med noe som kom ut av den, og hvordan hun hadde handlet i denne situasjonen. Grunnen til at hun hadde fått en mistanke, var at hun opplevde uvanlige uttalelser fra barnet:

Ja, det jeg gjorde når barnet hadde tegnet den penisen da, når samtalen ble avsluttet på grunn av de andre barna, så gikk jeg å skrev ned nøyaktig det som ble sagt, dato og klokkeslett og hvem som hadde skrevet det ned. Også snakket jeg med den pedagogiske lederen på den basen, og styrer. Deretter tok jeg kontakt med Statens Barnehus, og avtalte tid med dem. Så var vi to stykker som snakket med dem (Åse).

Videre hadde ikke Åse hørt noe mer om saken, fordi de ansatte på barnets avdeling overtok ansvaret for den. Hun syntes at styrer hadde tatt saken på alvor, ved å straks sette i gang tiltak. Åse meldte seg ut av saken da hun ikke naturlig fikk informasjon om den videre saksgangen, fordi hun hadde lite kontakt med personalet på barnets avdeling. På grunn av dette visste hun ikke om barnehagen hadde opprettholdt kontakt med Statens Barnehus, og hun angret på at hun ikke hadde stått i spissen i saken selv: «*Hele greia ble veldig dum, jeg følte meg veldig utrygg. Det som skjedde var at vi tok kontakt med Statens Barnehus. Men siden det ikke var en unge på min avdeling, så valgte jeg å la den pedagogiske lederen tilhørende ungen, få overta saken*». Likevel hadde Åse vært oppmerksom på signaler på overgrep som kunne vise seg i ettertid i forhold til barnet. Hun fortalte også at personalet ikke hadde snakket med foreldrene om mistanken de hadde.

Kjersti påpeker først at mistankene hennes ikke ble nevnt for noen andre, da hun oppdaget fysiske merker i barnets underliv en morgen på jobb. Hun snakket ikke med barnet om det hun observerte. Hun forteller videre at hun hintet fram til de andre kollegene sine om at noe ikke stemte med barnet. Hun hadde vært usikker i situasjonen, da hun hadde lite kunnskap om overgrep, var ny på arbeidsplassen, og skulle være der i en tidsbegrenset periode på noen uker. Hun hadde fortalt de andre ansatte at hun syntes det var noe merkelig med ungen, og fikk til svar at «Ja det er vi klar over», uten videre spørsmål om hun kunne utdype uttalelsen

sin. Ikke utdypet hun noe mer selv heller, fordi hun var klar over sikkerhetsgrunnlagene til barnehagen når hun selv var i praksis. Hun sluttet en stund etterpå, og vet ikke om mistanken sin var reell. Dette har hun angret på i ettertid, fordi hun kjenner på usikkerheten av å ikke vite om noen har grepet inn i saken med barnet, og om barnet har fått hjelp. Hun forteller videre at i andre saker der barnevernet har blitt koblet inn på grunn av mistanke, har hun deltatt, og skrevet tilleggsopplysninger som hva hun har sett eller hørt fra barnet, som klokkeslett og dato for observasjonene, og lignende. I ettertid opplever hun også at andre kolleger er åpne for å høre om andre bekymringer og mistanker, og at fagleder tar de ansatte på alvor. Hun påpekte også at en skal informere barnehagens styrer om en mistanke, selv om ikke styrer må være enig i en eventuell varsling:

[...] bare for å bekrefte at det her kan være noe, for at noen ganger har det jo kommet videre uten at det har vært noen grunn for det. Det har ikke skjedd her i barnehagen, da. Men så er det jo sånn at det er jo en klausul i loven som heter at hvis du har mistanke fremdeles, og de høyere opp i systemet ikke mener saken bør meldes, så skal ikke det hindre deg i å ta saken videre til barnevernet eller politi. Så der har man jo et særegent ansvar likevel (Kjersti).

Da Elin oppdaget at et barn hadde blod i underlivet ga dette henne et tydelig signal på at dette kunne være et tegn på seksuelle overgrep:

Så da var det jo bare straka vegen inn å fortelle hva jeg hadde sett! Styrer satte i gang med å ringe til barnevernet og alt det her. Barnevernet sier at barnet skal til legen NÅ. Og ... vi ønsket egentlig at en av barnehagepersonalet skulle være med til legen, og det ønsket barnevernet også, men det fikk vi ikke lov til hos foreldrene (Elin).

Videre fortalte Elin at legens vurdering var at dette ikke var tegn på overgrep, men andre årsaker. Det personalet hadde gjort i ettertid var å følge opp barnet nøye, og se etter fysiske tegn videre. Slike tegn hadde de ikke observert senere, men som Elin kommenterte: «Det kan jo hende at det var noe annet, men jeg har som sagt jobbet i over 20 år ... men vi meldte jo ifra til barnevernet så da må vi jo bare være trygge på at de har gjort jobben sin». Ellers kunne Elin fortelle at hun var fornøyd med at det umiddelbart ble satt i gang tiltak, fra både

hennes egen, styrers og barnevernets side. Barnevernet tok kontakt i ettertid også, så alt i alt følte hun prosessen hadde gått greit.

Svanhild fortalte at hun mente terskelen hennes for å snakke med kolleger på egen avdeling og styrer om en mistanke var lav. Dette begrunnet hun med at andre kolleger kunne ha observert tegn hos barnet som hun selv hadde oversett – og omvendt. Likevel understreket hun at en slik sak som mistanker om overgrep ikke ble spredt rundt på hele huset, så det var ikke slik at alle i barnehagen visste om den. Hun mente det var viktig at saken ble holdt innad avdelingen, både med hensyn til barnet, og at ansatte kunne endre oppførsel ovenfor barnet. Hun sa også at barnet generelt kunne føle seg observert om alle visste om saken. Samtidig mente hun at hun kunne snakket med styrer om mistanker. Noen ganger hadde Svanhild og styrer kommet fram til at Svanhilds mistanke kanskje ikke var så stor som hun i utgangspunktet hadde tenkt at den var. I disse tilfellene hadde de blitt enige om at Svanhild skulle observere barnet litt på egenhånd først, og se an som saken skulle tas videre til resten av personalet: *«Så det er ikke bestandig at alt blir tatt videre. Det kan jo være at man tar feil som sagt, og det kan være sårt for flere parter»* (Svanhild).

Elin la også vekt på taushetspliktens verdi innad i barnehagen ved håndtering av en mistanke, og det at en ikke drøfter saken med samtlige ansatte i barnehagen i saker der det ikke er nødvendig:

Altså i barnehagen så har du taushetsplikt, og vi praktiserer taushetsplikt mellom basene også. Så lenge de andre basene ikke trenger å vite om noe, så er det så vidt meg bekjent bare vi på basen som skal vite om saken, pluss hun som er verneombud fordi hun er verneombud – de voksne skal også ha et vern i det som skjer. Så det du ikke trenger å vite det får du ikke vite her i huset. Det er jo ikke et sånn kaffe-diskusjonsemne. Ikke i det hele tatt (Elin).

To informanter fortalte at ikke alle styrere de hadde møtt på hadde vært like støttende ved mistanker hos ansatte om overgrep. Den ene informantent fortalte at hun følte seg avfeid av en tidligere fagleder når hun hadde betrodd seg med bekymringer, mens en annen føler at fagleder ikke har vært støttende på noen måte. Informantene trakk fram flere faktorer som de ser på som viktige ved håndtering av en mistanke om overgrep: To informanter la vekt på

hvor viktig det var å være delaktig i å følge opp mistanken sin, samtidig som man melder ifra til styrer og eksterne hjelpeinstanser. Dette for å være sikker på at ikke saken legges vekk uten at noen tar tak i den aktuelle bekymringen. En informant var også klar på hvor viktig det var å følge opp en mistanke, og være observant ovenfor barnet, selv om ikke det hadde kommet fram beviser som gjorde mistanken reell. Samtlige informanter som hadde meldt ifra til deres nåværende styrer om mistanken sin, fortalte at styrer hadde tatt de på alvor i situasjonen. I saker der den ansatte ikke tilhørte samme avdeling som barnet, fortalte flere at de «skrev ned observasjonene og ba personalet på barnets avdeling om å observere videre i saken. Samtlige informanter fortalte at taushetsplikten i deres barnehage fungerte godt innad i barnehagen, ved at kollegaer på andre avdelinger ikke fikk vite om saker som ikke angikk dem.

4.3.2 Finnes det faktorer som kan påvirke varsling av mistanker?

Informantene ble spurt om de trodde det eksisterte barrierer som gjorde at de eller andre i barnehagen ikke meldte ifra ved mistanke om seksuelle overgrep. Elin mente at blant annet foreldrenes status kunne være en faktor som gjorde at ansatte ikke fattet mistanke om overgrep:

Jeg tror at jo mer vellykket foreldrene på en måte er, jo mindre «ser» man. Altså man ser kanskje mer etter signaler hos folk som har litt dårligere økonomi, som er utenlandsk. Ja, alle disse fordommene som man drar med seg ut fra tidenes morgen. Selv om jeg vet at det har vært foreldrepar innom der, som vi har tenkt i ettertid at de burde vært meldt. Dette for den behandlingen av ungene var ikke.. det var ikke bra nok det de gjorde. Men så er det noe med at de har så høy status at man melder ikke. Det er jo dumt – men man må jobbe med det. Det er jo bare tull, det er jo like mye galt der som med alle andre (Elin).

Elin forteller også om erfaringer med at foreldre kan bli skuffet når de får vite at barnehagen har sendt inn bekymringsmelding til barnevernet uten å gi beskjed på forhånd. At mange ikke forstår at barnehagen ikke har lov å si ifra til foreldre ved alvorlige mistanker.

Foreldresamarbeidet kunne bli negativt påvirket om bekymringen viste seg å ikke stemme, og

dette kunne også være en barriere som gjorde at mange ikke meldte ifra om en mistanke:

Ja - før var det jo sånn at du kunne være barnevernsflyktning, eller kommuneflyktning, da fulgte jo ikke ting med, men i dag så følger jo ting med barnet, så selv om du bytter barnehage så får den nye barnehagen informasjon om barnet har vært meldt til barnevernet, men det er likevel noen som gjør det, fordi de tror at det blir annerledes og bedre i en ny barnehage (Elin).

Åse la i liket med Elin vekt på at foreldresamarbeidet kunne være en faktor som gjorde melding av mistanke vanskelig, dette fordi man har et godt forhold til foreldrene, som kan føre til en sperre. Åse forteller videre: «Første barnehagesak jeg stod i følte jeg at «shit, jeg gruer meg til å møte mammaen og pappaen» ... så jeg tror kanskje det er det at man er redd for å ødelegge foreldresamarbeidet».

Kjersti og Svanhild viste til at de ikke hadde opplevd at foreldrekontakten kunne være et hinder for å melde ifra om mistanke:

Hvis det viser seg da at det ikke er noe så klarer man å snakke med foreldre for å si at jeg ... Vet dere hva dette er bare fordi at vi hadde ..ja mistanke om det, og vi vil hjelpe barnet deres, og at nå når det viser seg at det ikke er noe så er jo det kjempefint og sånn. Foreldrene fortsetter jo vanligvis å være i barnehagen og alt mulig så lenge det ikke har vært en grunn til mistanke. Og samspillet går videre akkurat like glatt som vanlig. Foreldrene til førskoleungene har jo også fått vite at vi holder på med samlinger om gode og vonde hemmeligheter. Foreldrene virker bare positiv til det (Kjersti).

Svanhild undret seg om hun syntes at foreldrene kunne være en barriere for å sende inn bekymringsmelding: «Jeg håper ikke det, virkelig! For det skal være til barnets beste. Det kan jeg ikke tro, om meg selv heller». Videre la hun vekt på situasjonen om en bestemmer seg for å ikke sende inn en bekymringsmelding. Om det da kommer fram i ettertid at det faktisk skjedde overgrep og barnehagen ikke gjorde noe, at hun heller vil ha meldt ifra:

Ungen har kanskje sagt ifra, og da vil jeg heller ha det på det rene at vi meldte, og heller ta konsekvensene etterpå at foreldrene blir sinte eller at vi må i rettsak, det får egentlig bare være. Man hører jo om kollegaer også som for 15 år siden tenkte «Ja, det er noe med den ungen», også får ungen problemer i skolen i ettertid, det skjedde et eller annet (Svanhild).

Selv om Svanhild ikke tenkte at foreldresamarbeidet ville være en barriere for melding av mistanke hadde hun erfaring med at foreldre tok barnet ut av barnehagen: *«[...] to ganger har foreldrene valgt å ta barnet ut av barnehagen – de to gangene de fikk vite at vi hadde meldt ifra. Så da får liksom ikke vi vite noe, og da har jo ikke jeg noe grunnlag å melde videre eller observere i etterkant heller. Vi har ingen kontakt med den nye barnehagen da».*

Ved spørsmål om barrierer som kunne påvirke om en mistanke ble meldt ifra om, svarte en informant at det ikke var noen barrierer hun visste om som kunne være til hinder for å melde ifra om overgrep. To informanter la vekt på at foreldrene ikke var et hinder for å melde ifra. De to andre informantene svarte som en motsetning at foreldrene absolutt kunne være et hinder, fordi en sendt bekymringsmelding rundt spesielt seksuelle overgrep som ikke viser seg å være reell, kan ødelegge et foreldresamarbeid. En informant nevnte også belastningen mot seg selv som en barriere, og det gikk på at hun var veldig utrygg på det å stå i en barnevernssak alene, spesielt som nyutdannet.

4.3.3 Barnehagelærerens forhold til eksterne instanser

Informantene ble stilt spørsmål rundt deres forhold til eksterne instanser ved mistanke om overgrep. Det ble lagt vekt på hvilke instanser de kjente til og om de hadde hatt kontakt med dem. Kjersti hadde god kjennskap til barnevernet som ekstern instans ved mistanke om seksuelle overgrep eller andre bekymringer:

Jeg føler at det er god kontakt vi har hatt med barnevernet. Det er bestandig sånn at man føler man kan ringe til dem også, hvis det er bekymringer. Så det er liksom åpent.

og de har også vært her og snakket med oss og vært på møter. Den åpne følelsen de skaper med å dra på ulike fagdager som vi har, der alle ansatte er tilstede gjør at man også får en mer åpen dialog. Jeg føler at det blir mer åpenhet sånn at alle tør å ta kontakt hvis det skulle være noe (Kjersti).

Elin hadde som Kjersti, også kjennskap til barnevernet, og hadde stort sett positive opplevelser med dette. Samtidig pekte hun på et tidligere prosjekt som hun syntes hadde fungert bedre enn nåværende oppsett med lokale ressursteam, på bakgrunn av tidsbruk fra en sak ble tatt opp til den var ferdigsluttet:

Samarbeidet fungerer helt greit. Vi har bare positive opplevelser med barnevernet.. Før hadde vi et prosjekt der du fikk inn alle faggruppene med én gang man følte at det var et problem med en unge. Det var veldig bra! Men så ville kommunen ha inn lokale ressursteam – så nå har vi det. Men det tar veldig lang tid før problemene blir oppdaget til du faktisk «er i mål», i forhold til tidligere. Det fungerer jo, det tar bare lengre tid enn jeg har tålmodighet til (Elin).

På spørsmål om Svanhild hadde kontaktet noen instanser i forhold til mistanker svarte hun at ikke hun, men barnehagen hadde hatt kontakt med barnevernet og Pedagogisk Psykologisk tjeneste. Statens Barnehus hadde hun nylig hørt om gjennom et kurs med arbeidsplassen. Barnevernet hadde de hatt kontakt med utelukkende i saker der de meldte inn bekymringsmeldinger.:

Når vi har meldt ifra til barnevernet så hører vi ikke mer. Fordi at de har så lite ressurser at du kan ikke bare ringe og drøfte med dem om du er bekymret for et barn. Men PP-tjenesten er såpass ofte innom sånn at jeg kjenner de jo nå – at det å få et ansikt på det mennesket som du ringer, det tar terskelen veldig mye lavere for å ta kontakt for veiledning også. Mens barnevernet snakker vi veldig sjelden med, det er lite vi har med de å gjøre, sånn at terskelen for å ta kontakt med dem den er kun der når vi skal melde inn - ikke noe annet (Svanhild).

Svanhild svarte videre på om hun trodde terskelen for å ta kontakt med barnevernet hadde vært lavere om barnehagen følte at barnevernet hadde flere ressurser å ta av. Tidligere hadde barnehagene hatt tverrfaglige møter sammen, men siden barnehagen skulle bli selvstendig å jobbe med dette innad etter noen år, så hadde møtene opphørt. Nå i ettertid var det PPT som styrte disse møtene, og barnevernet deltok ikke lengre. Hun påpekte blant annet barnevernets ressurser som faktor som gjorde terskelen høyere for å ta kontakt med de ved mistanker, enn det hadde vært før: *«[...] For barnevernet har jo ikke ressurser, det får vi høre år etter år- at de har ikke ressurser til å hjelpe, og jeg skjønner jo at det er en tung jobb, det har jeg full forståelse for men jeg skjønner at det er for lite ressurser å ta av allerede»* Svanhild).

Åse fortalte om saken der det etter hvert ble meldt ifra på mistanke om seksuelle overgrep til Statens Barnehus (Hun refererer til Barnehuset). Dette var i en privatdrevet barnehage: *«Ganske ofte hadde vi kontakt med Barnehuset, vi bruker de ofte»* (Åse). Hennes erfaring var også at kommunale barnehager hadde høyere terskel for å ta kontakt med Statens barnehus, og at disse barnehagene hun hadde vært borti alltid kontaktet barnevernet ved mistanke. Dette var hun uenig i, og mente at man heller burde kontakte Statens barnehus, på grunn av deres tverrfaglige kompetanse: *«i stedet for å kun få en fra barnevernsvakta som kan ha en dårlig dag, som kan være overøst av saker ... ikke sant? Så Barnehuset er definitivt best å ringe»* (Åse).

Selv hadde hun hatt kontakt med barnevernet på telefon en gang, og det var på grunn av at hun syntes at saken tok for lang tid: *«Da har jeg ringt og spurt sånn «når i alle dager kommer dere inn i bildet?»»*. Åse understrekte samtidig at hun syntes at barnevernet gjør en fantastisk jobb, men at det handlet om at de hadde for lite ressurser – for mange saker. Hun nevnte også at hun ikke var sikker på om barnevernet alltid hadde den kompetansen barnehagen var ute etter, men at de nødvendigvis ikke hadde det på Statens barnehus heller: *«Tingen er jo bare det at på Barnehuset har du psykologer, spesialpedagoger, leger, politi ... ikke sant? – Vi hadde et tilfelle der vi så merker på rumpa til en liten jente, så da ringte vi Barnehuset og det de sa var at «Ok, jeg har ikke så god kompetanse på dette men vent litt så skal jeg ringe en lege»* (Åse).

Samtlige informanter hadde kjennskap til forskjellige instanser i forhold til mistanker rundt seksuelle overgrep. Barnevernet gikk igjen hos informantene, og alle var fornøyde med innsatsen deres. En informant mente at barnehagen hadde en åpen kontakt med barnevernet, både gjennom telefonkontakt for drøfting, og gjennom at de deltok på fagdager. Tre informanter mente at ting tok lengre tid enn tidligere, da tverrfaglige møter rundt en case var gjeldende. To informanter tok opp frustrasjonen de følte på som omhandlet at barnevernet hadde for mange saker og lite tid, og at det fantes lite rom for veiledning og drøfting ved mistanke. Den ene av disse mente at Pedagogisk Psykologisk tjeneste var et godt alternativ for å få drøftet bekymringer. En informant hadde god erfaring med Statens Barnehus, og mente at de ofte hadde bedre tid til drøfting, og kunne ha en større tverrfaglig kompetanse ved mistanke om seksuelle overgrep.

4.3.4 Barnehagelærerens ansvarsfølelse

Barnehagelærerne fikk spørsmål om de følte på et ansvar rundt det å være oppmerksom på at barn kan være utsatt for seksuelle overgrep, og om de personlig mente de hadde et ansvar for å oppdage og melde ifra om mistanker svarte informantene dette:

Jeg tror at i den her barnehagen så er det blitt kultur for å melde ifra. Vi følger litt ekstra med kanskje, en nyansatt som kom inn var jo sånn at «Herregud for en barnevernsbarnehage dere er, dere melder jo inn alt!» Så det er jo tydelig at vi meldte i allefall mer enn i den forrige barnehagen hun hadde jobbet i, så det tar vi som en positiv tilbakemelding. Terskelen skal jo være lav, er du i tvil så ringer du. Det blir normalisert å melde ifra, det er ikke noe du gjør fordi du vil det er noe du gjør fordi du skal. Det har vi snakket mye om denne plikten for å melde, at det er en plikt og ikke et valg vi har i barnehagen. (Elin).

«... har man en mistanke så venter man ikke, ikke når det gjelder seksuelle overgrep, så enkelt er det. Både når det gjelder seksuelle overgrep og vold. Fordi at det er skade i fra første gang det skjer. Både det psykiske og det fysiske. Og sånn som jeg føler det i hvert fall på avdelingen vår, så føler jeg at det blir gjort» (Kjersti).

«Ja, og jeg håper de andre ansatte også gjør det» (Svanhild).

«Jeg skjønner at det er ekkelt og at det stritter imot alt vi tenker og tror på, men når man velger å jobbe i barnehage så har man et ansvar, og dermed må man tørre å se de tunge tingene også ... det er ikke alle som gjør det, dessverre. - Den barnehagen her er nesten litt kjent for å melde saker». (Åse)

Alle informantene påpekte at de følte på et ansvar som ansatt i barnehage, for å melde ifra ved mistanke om seksuelle overgrep. Et par stykker hadde meldt ifra ved mistanke selv, mens andre hadde vært deltakende i prosessen med å melde ifra. To informanter snakket om en kultur i barnehagen for å melde ifra ved mistanker eller bekymringer mot barn. En informant la vekt på at man melder fra etter første mistanke uten å se an situasjonen.

4.3.5 Hvordan kan barnehagen forbedre seg?

Til sist ble informantene spurt om det var noe de mente at arbeidsplassen burde fokusere mer på i forhold til håndtering av mistanke om overgrep. Åse belyste det å synliggjøre temaet «seksuelle overgrep» både på foreldremøter, i årsplanen og på personalmøter. På foreldremøter, ga hun et eksempel at barnehagen burde være i forkant med foreldrene allerede når barna begynner i barnehagen. Både for å forklare de om barnehagens rutiner, og for å vise at dette og lignende temaer ble tatt på alvor. Videre fortalte hun at å forklare foreldrene saksgangen var viktig: *«Hvis du mistenker straffbare forhold, så kan du ikke [...] du har ikke lov å fortelle foreldrene om det på forhånd. Det tror jeg vil trygge foreldrene også»*. Hun mente spesielt at man må tørre å bruke begrepet seksuelle overgrep, og underbegrep, og at hennes erfaring var at nesten ingen nesten tør å gjøre dette i dag. I forhold til personalmøter mente hun at temaet burde bli tatt opp som et par faste innslag i året:

*En halvtime der man snakker om seksuelle overgrep. Hva gjør vi? Står vi alene?
Hvordan føles når [...] fordi at det er tungt. Det er kjempetungt, du går og bekymrer deg og føler at du går alene, det knyter seg og du er stresset og klarer ikke å slappe*

av, du tenker bare på disse ungene, og det er greit for det er tungt, men vit at du har folk rundt deg, vit at de stiller opp og vit at det du går igjennom er for at ungen skal få det bra (Åse).

Kjersti mente at når de arrangerer samlingene med førskolegruppa om gode og vonde hemmeligheter har de kommet det siste skrittet på vei som hun syntes manglet tidligere. På samlingene har barna blant annet lært navnet på kroppsdeler så de kan si ifra om det er noe galt. Disse begrepene kunne ikke barna tidligere, fortalte Kjersti.

Elin syntes at personalet hadde gode rutiner i barnehagen for hvordan de skulle håndtere en mistanke om seksuelle overgrep. Videre snakket hun litt om en stor overgrepssak som media hadde skrevet om tidligere. Etter denne saken hadde barnehagen fått en liste med tiltak som skulle følges opp av barnehagen, men ut fra Elins synspunkt hadde ingen av disse tiltakene blitt fulgt opp. Et eksempel var det at noen hadde vært inne i barnehagen å målt dører og vinduer, og gjort klart for å sette inn nye vinduer og lignende, på steder hvor en i teorien kunne gjemme seg bort med barn for å begå overgrep. Hun hadde ikke sett noe til at disse tiltakene i ettertid: *«Det har jo ikke skjedd, det har ikke kommet inn noe nytt. Det synes jeg er veldig dumt. Man føler seg jo nesten ikke trygg på å være alene med unger»* (Elin).

Svanhild la vekt på at barnehagen burde forbedres ved at ansatte fikk mer kunnskaper om signaler som kan vise seg ved overgrep. Samtlige ansatte måtte også få kunnskaper om hva de skulle gjøre når en mistanke oppstår. Hun fortalte videre at hun trodde det kom til å hjelpe at kommunen hennes snart hadde klart et veiledningshefte om hvordan man skulle gå fram i ulike situasjoner. I tillegg la hun vekt på at det var behov for en større synliggjøring av barnevernet i barnehagen, både hos personalet og på foreldremøter. Hun påpekte også at barnevernet trenger flere ressurser for å gjennomføre til dette: *«når vi nevner barnevernet som samarbeidspartnere til foreldrene så blir jo mange foreldre redde, de har veldig negative tanker om barnevernet»*.

To informanter var klar på at de barnehageansatte generelt behøvde mer kunnskaper om seksuelle overgrep for å kunne se signaler på overgrep, og være trygge i håndteringen av en mistanke. Den ene mente at temaet måtte være mer åpent i barnehagehverdagen. Begge savnet

også at barnehagen var i forkant med å ta opp temaet «seksuelle overgrep» med nye foreldre. Dette for å unngå mistillit og konflikt med foreldrene om ansatte skulle mene at opplysningsplikten for å melde ifra skulle falle inn. Den ene føyde også på at temaet bør synliggjøres ikke bare på foreldremøter, men også i barnehagens årsplan og på personalmøter. En informant mente at barnevernet burde være mer tilgjengelig i barnehagehverdagen, så terskelen for å ta kontakt med dem skulle bli mindre hos de ansatte.

5 Drøfting

I dette kapittelet vil jeg fortolke empirien i forrige kapittel. Hermeneutikk er *læren om fortolkning*, og forklares som den meningen en person finner i for eksempel et utsagn. Likheter og forskjeller som er merket som sentrale mellom empiri og teori, blir tatt opp. Samtidig vil teoretiske modeller og perspektiver som ble utdypet tidligere, drøftes opp mot informantenes analyserte uttalelser.

5.1 Hva gjør barnehagelæreren når en mistanke opptrer?

I Barnehageloven vises det til at «Barnehageeieren skal drive virksomheten i samsvar med gjeldende lover og regelverk» (Bhl., 2005, §7). Derfor vil det kunne være avgjørende at alle ansatte i en barnehage kjenner til plikter og handlingsplaner for at virksomheten skal håndtere en mistanke på en god måte.

Det er en fordel at uttalelser og aktuelle observasjoner skrives ned, når en barnehageansatt opplever en bekymring eller en mistanke ovenfor et barn (Claussen, 2001). Informantene fikk ulike spørsmål som skulle belyse et mønster for hvordan de handlet, når de opplevde å få en mistanke om at et av barnehagebarna kunne ha blitt utsatt for seksuelle overgrep. Flere informanter fortalte at når de opplever mistanker går de for å skrive ned opplysningene - hva som var gjort eller sagt, og dato og klokkeslett. Så snakker de med den fagleder eller styrer. Dette handlingsmønsteret gjenspeiles i relevant teori som omhandler mistanke om overgrep (Claussen, 2001; Wilhelmsen, 2011; Ropstad & Tønnesen, 2000). Uavhengig av om mistanken kommer fra et barn eller en voksen, må den ansatte lytte og notere ned det som blir fortalt, og andre relevante opplysninger som tid og sted for uttalelsen. Tiltakene skal gjennomføres umiddelbart. Sosial – og Helsedirektoratet (2003) forklarer at det er viktig at ansatte lytter og noterer det, så skriver ned opplysninger om situasjonen. Videre skal styrer kontaktes umiddelbart. Med dette ser vi at barnehagelærerne som både skrev ned opplysningene de fikk, og kontaktet styrer har handlet etter lover og anbefalinger når de har hatt en bekymring eller mistanke.

Noen barnehagelærere fortalte også om situasjoner der de ikke hadde gitt beskjed om mistanker. Kjersti forteller at hun en gang i praksis hadde hintet fram til kollegene sine om at noe «ikke stemte med barnet» (Kjersti jf. s59). Denne gangen hadde hun vært sikker på at det var snakk om seksuelle overgrep. Da hun fikk til svar fra de ansatte at de var klar over at noe ikke stemte, tok hun ikke initiativ til å gi mer informasjon om opplevelsen sin. Hun antok at de ansatte hadde like erfaringer som hun selv, og allerede var klar over situasjonen, da de ikke spurte mer om situasjonen. Leer-Salvesens (2015) hovedfunn viser til sammenligning at lærere har høy terskel for varsling, og de foretrekker å overføre bekymringssaker til personer som befinner seg høyere i organisasjonen enn de selv - som for eksempel rektor. Hans funn viser også at lærernes grense for å varsle om mistanker er høyere enn grensen i lovverket (Leer-Salvesen, 2015). Ut fra dette kan det tolkes som at Kjersti ønsket å overføre bekymringen sin videre til de andre ansatte, fordi hun selv var i praksis i barnehagen i noen uker. Hun antok at de andre ansatte hadde tatt tak i bekymringen internt, da de ikke viste videre interesse for hennes uttalelser. Karlssons (2016) funn viser at majoriteten av barnehageansatte mener at det helst ikke bør være noen tvil om at barna er blitt utsatt for seksuelle overgrep for at de skal varsle ifra. Dette kan vise et bilde på flere ansatte ønsker en bekreftelse fra andre ansatte på at mistanken er reell.

5.2 Rutiner som bør være tilstede i barnehagen

Redd Barna (2017) viser til at en klar beredskapsplan og tydelige rutiner kan bidra til at en ansatt føler seg trygg i arbeidet, og handler rett om en mistanke oppstår (ibid.). Denne studien viser imidlertid at flere av informantene var usikre på om barnehagen hadde en beredskapsplan tilgjengelig for krisehåndtering – som når barnet viser tegn på overgrep. Samtlige beskrev likevel et dokument eller en boks med kort, der krisehåndtering ved seksuelle overgrep var nevnt. Åse sa at seksuelle overgrep var aktuelt i beredskapsplanen i hennes barnehage, men at det var altfor lite fokus på temaet utenom dette. Hun mente at mange av de ansatte ikke hadde kjentskap til riktig håndtering og videre saksgang. En annen sa også at flere i kollegiet hennes fortsatt ikke visste hva de skulle gjøre ved mistanker, og mente dette gjaldt spesielt assistenter og fagarbeidere. Informantenes svar viser at det ikke finnes tydelige, nedskrevne rutiner for hvordan de skal håndtere en mistanke.

Disse funnene kan også diskuteres opp mot Bronfenbrenners (1979) utviklingsøkologiske modell. På eksonivå forteller flere barnehagelærere om mangel på tydelige, nedskrevne rutiner. Konsekvenser av dette kan være at barnehagelæreren er usikker på hvordan en mistanke mot et barn skal håndteres. Om der prioriteres møter der rutiner og tiltaksplaner for håndtering av mistanker gjennomgås på eksonivået, vil det kunne påvirke barnet på et mikronivå. For eksempel vil den voksne kunne se og ta tak i barnets signaler på overgrep på riktig måte. Noe som igjen vil stå i samsvar med hvordan ansatte skal handle etter lovverk og anbefalinger på makronivå (Imsen, 2008).

Funn fra studien indikerer at det ikke alltid er tilstrekkelig å ha en beredskapsplan liggende i barnehagen, for å kunne forsikre seg om at hele personalgruppen kjenner til retningslinjer, og hva de skal gjøre ved en mistanke eller bekymring for et barn. Flere informanter forteller at de mistenker at mange kolleger ikke vet hvor beredskapsplanen ligger, og hva en beredskapsplan egentlig inneholder. Bratterud og Emilsen (2013) skriver at uklare retningslinjer kan opptre som en praktisk barriere for en person, og disse barrierene kan påvirke hvordan han eller hun håndterer en mistanke om overgrep. Det kan derfor være aktuelt å sette fokus på hvem som trenger mer kunnskap om beredskapsplanen og dens innhold, og generelt hva som er riktig håndtering av en mistanke.

Claussen (2001) skriver at hans modell for «magefølelse» (Figur 2), kan brukes for å kartlegge en bekymring, da den bidrar til å strukturere de vage symptomene som barnehageansatte har reagert på (Aasland, 2014). Som Svanhild påpeker, så vil det å ta tak i bekymringen sin og bli trygg på hva man skal se etter være viktig. Informantene forteller at de handler ulikt i situasjoner med mistanker, og dette kan tolkes som at det ikke finnes en klar rutine for handling på deres arbeidsplass. Claussens (2001) modell kan her være et verktøy for å få satt en struktur på hvordan man bør agere, og gå frem for håndtering av den «dårlige magefølelsen». Aasland (2014) og Sjøftestad (2005) understreker at en ikke skal stå alene om en mistanke om overgrep, og derfor vil det være viktig å diskutere mistanken sin med andre kolleger og styrer i barnehagen. Dette gjenspeiles også i samtalen med Åse, når hun beskriver det å stå alene med en mistanke som tungt. Hun ønsket at seksuelle overgrep kunne tas opp på som faste innslag på personalmøter et par ganger i året (jf. s.71). I Kjerstis barnehage hadde de løst dette problemet ved at de tok opp seksuelle overgrep på møter en gang i måneden, om noen ansatte ønsket det. Dette mente hun hadde gjort ansatte mer trygge på hvordan de kan

handle riktig ved en mistanke. Ved bruk av Claussens modell i fellesskap, kan barnehagen oppnå en felles rutine og struktur for hvordan de går fram når en ansatt opplever en mistanke. Det å dele en mistanke med flere tror jeg kan lette situasjonen for den enkelte ansatte.

5.3 Kunnskap skaper trygghet

I innstillingen «Opptappingsplan mot vold og overgrep» fra 2017 vises det til behovet for å øke kompetansen om overgrep, i blant annet barnehagen. Ansatte trenger kompetanse og gode rutiner, for å avdekke og handle ved mistanker (Innst. 247). Høyres familiepolitiske talskvinne, Helleland, sa i 2011 til NRK at førskolelærerutdanningen må endres, og at krav og konsekvenser for barnehageansatte som ikke varsler må skjerpes (Lysvold, 2012). I 2017 ble den endret i forhold til kravet om kunnskaper om overgrep og vold for nyutdannede studenter. Øverlien og Moen (2016) understreker at tidlig hjelp er *avgjørende* for barn. Til sammenligning med informantene i denne studien, etterspør de nettopp mer kunnskaper. Blant annet ønsker Svanhild et større fokus på hvilke signaler man skal se etter for å best mulig hjelpe barn. Kjersti sa at hun syntes det var positivt at det nå var obligatorisk for nyutdannede barnehagelærere å ha kunnskaper om seksuelle overgrep (jf. s.46). Dette indikerer at informanter mener at det er viktig med kunnskaper på området.

Målet med å gi barnehageansatte kunnskaper om seksuelle overgrep mot barn, er at de ansatte skal gjøre en forskjell for de overgrepsutsatte barna (Innst., 247). I tillegg belyses det i Rammeplanen for Barnehager at barnehagen skal: «bidra til at alle barn i barnehage skal få en god barndom» og at «alle avgjørelser som berører barnet skal ha barnets beste som grunnleggende hensyn» (sitert KD., 2017 s.8). Barnehagelæreren skal primært ha kunnskaper om seksuelle overgrep for å kunne avdekke det, og melde ifra til hjelpeinstanser ved mistanker. I forhold til gjeldende lovverk har barnehageansatte som nevnt opplysningsplikt og et ansvar for å melde ifra ved bekymringer, til barneverntjenesten (Bhl., 2005, §22) og til politi (Strl., 2005, §139) Det kan derfor argumenteres slik Helleland poengterer, at barnehagelæreren må få konsekvenser for å ikke utøve sin plikt. Åse påpeker også at «Når man velger å jobbe i barnehage så har man et ansvar (Åse jf. s. 65). Flere av studiets informanter har til tross dette ansvaret, ikke meldt inn en bekymringsmelding på alle mistanker de har hatt. Bratterud og Emilsens (2013) rapport tar opp manglende kunnskap innenfor et område, som en praktisk barriere når barnehagen skal varsle om en bekymring.

Svanhild var en informant som ikke selv hadde meldt ifra om overgrep, og forklarte hun hadde blitt kurset om seksuelle overgrep, men at det var altfor lite informasjon. Hun var usikker på hva hun skulle se etter (Svanhild jf. s.47). Dette svaret bekreftes av Kupke (2011), som viser til at informantenes kunnskaper er mangelfull, rundt både å oppdage, og håndtere mistanker om seksuelle overgrep. Blant annet argumenteres det om mangelfull kunnskap fordi det ikke finnes faste rutiner for håndtering av mistanke, og at barnehagelærerne forklarer symptomene andre årsaker (Kupke, 2011). Øverlien og Moen (2016) viser til lignede resultater fra sin forskning, når de intervjuet 118 nyutdannede barnehagelærere med temaet «kunnskaper om vold og seksuelle overgrep mot barn». Flertallet av informantene mente kunnskapen var manglet vesentlige faktorer og at den holdt et lavt nivå.

Studiets data viser at halvparten av informantene fortalte at de var i besittelse av mye kunnskap om seksuelle overgrep, men at emnet er prekært, og at de derfor hadde behov for en større og dypere kunnskap. Den andre halvparten mente i likhet med Kupke (2011) og Øverlien og Moens (2016) informanter at de ikke hadde tilstrekkelige kunnskaper for å kunne avdekke overgrep og føle seg trygge i forhold til å håndtere en mistanke riktig. Det ble fortalt at mange av kursene de hadde vært på hadde bare «pirket borti» temaet, uten å gå i dybden på hvilke tegn man skal se etter for å avdekke seksuelle overgrep. Redd Barna (2017) understreker at kunnskap om seksuelle overgrep er avgjørende for å klare å oppdage og handle ved mistanke. Ut fra tidligere forskning (Redd Barna, 20017; Innst. 247) og studiets funn, kan det argumenteres for at det vil være motsigende å skulle gi barnehagelæreren konsekvenser for å ikke melde ifra ved mistanker om overgrep, når barnehagelæreren ikke føler de har tilstrekkelige kunnskapen innenfor området, og dermed ikke føler seg trygg på varsling. Først må det legges til rette for at kunnskapen forbedres.

I Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell kan vi koble de nye innstillingene og forskriftene som omhandler seksuelle overgrep inn i makronivået i modellen (jf. Innst., 247; Bhl., 2005 §2). Regjeringens syn på at barnehagelæreren skal gjøre en forskjell ovenfor barna og ha kunnskaper om seksuelle overgrep, gjør at makronivået påvirker barnet på mikronivå, ved at barnehagepersonalet tilegner seg mer kunnskaper om seksuelle overgrep. Et barn som opplever overgrep, vil da kunne ha større sannsynlighet for å bli sett og få hjelp fra barnehagelærere.

5.4 Signalene som gir mistanke

Statens Barnehus forklarer at barns reaksjoner er individuelle, og ofte veldig forskjellige etter overgrep, og derfor er ofte seksuelle overgrep vanskelige å oppdage (Statens Barnehus, u.å.). En kvalitativ studie av Flam og Haugstvedt (2013), studerte situasjoner hvor barn avslørte at de var utsatt for seksuelle overgrep. Resultatene forskerne presenterte viste at alle deltakerne i studien hadde vist vage symptomer på seksuelle overgrep. Når Kjersti forklarte om hennes mistanker sa hun at det var flere tegn tilstede, men at hun ikke kunne sette ord på det hele. Dette er også en forklaring som går igjen hos flere informanter, som forklarer at signaler på overgrep kan bety mye annet også. Aasland (2014) beskriver i likhet med dette, også symptomene ved seksuelle overgrep som vage, og det finnes ingen klare tegn som utelukkende forklarer overgrep som en isolert grunn. Informantene mine påpeker noe som Søftestad (2005) setter ord på, og det er de *forstår* at noe er galt med barnet, de fanger opp signalene, men det er ikke alltid at de skjønner årsaken til barnets uforståelige og uforutsigbare atferd.

Søftestad (2005) skriver at barnet kan utvikle en spesiell atferd for å unngå minner om overgrep, som aggressiv atferd. Om barnet utvikler utagerende eller innagerende vansker, og seksualisert atferd, kan det bli uønsket i sosiale grupper med andre barn (Søftestad, 2005). Det kommer også fram i denne studien, at informantene oftest hadde reagert på signaler i forhold atferd og større utagerende atferdsendringer. Disse funnene går også igjen i Andersens (2016) masteroppgave, der barnehagelærerne hadde reagert på plutselige atferdsendringer hos barnet. Atferden avviker ofte fra jevnaldrenes og bryter med normer og forventninger i samfunnet. (Nordahl m.fl., 2005). Haugen (2008) forklarer at dette er en naturlig reaksjon, og at barnet prøver å gjenvinne kontrollen når det har blitt utsatt for et overgrep. Noen har tråkket over barnets intimgrense, og til gjengjeld prøver barnet å styre og dominere andre voksne for å gjenvinne makt. Kvello (2010) forklarer at stille, tilbaketrukket atferd også kan være et tegn på omsorgssvikt, og innagerende atferd kan være like skadelig. Ut ifra data fortalte bare en av informantene at hun reagerte på at barnet hadde en innagerende atferd. Kjersti fortalte at barnet hun reagerte på hadde vært fraværende fra lek og samspill med andre voksne og barn. I tillegg ble hun oppmerksom på at barnet vegret seg til å stole på andre (Kjersti jf. s.53).

Det symptomet på overgrep som flere av studiets informanter også hadde reagert på, var fysiske merker i barnets underliv, hvilket gjenspeiles i funn fra Andersens (2016). Sjøftestad (2005) bekrefter at disse funn ofte kan vise seg ved seksuelle overgrep. Flere hadde også reagert på barnas uttalelser, seksualiserte tegninger som barna laget, eller seksualisert atferd. Disse går igjen i Andersens (2016) funn. Andre informanter fortalte at det «hadde gått noen alarmer» om et barn hadde begynt med seksualiserte tegninger fordi barnet tegner det de erfarer, og det samme med seksualisert atferd. Sjøftestad (2005) skriver at et barn som viser unormal seksualisert atferd kan bli uønsket i sosiale grupper med andre barn. Dette kan igjen føre til at positive vennsksapsrelasjoner utgår for barnet, til fordel for isolasjon eller mobbing (NKVTS, 2007; Nordahl m.fl., 2005).

Det kommer fram av empirien at alle informantene hadde fått en mistanke når de så symptomer som kan vise seg ved seksuelle overgrep. Dette viser at informantene har kunnskaper om seksuelle overgrep, og har et helhetssyn der faktorer som også kan påvirke barnets atferd er gjeldende. De normaliserer ikke symptomene med forklaringen at «Slik er jo alle barn i blant», eller gir barnet personlighetstrekk som «aggressiv» eller «slem». Informantene er bevisste på at faktorer rundt barnet kan påvirke dets atferd. Dette er et syn som også Bronfenbrenner (1979) deler, da han forklarer at vi må se på miljøet rundt, for å kunne forstå barnet.

5.5 Hvilke faktorer kan påvirke håndteringen av mistanker?

Statistisk sentralbyrås rapport fra 2015, viser at barnehagene stod for 151 bekymringsmeldinger til barnevernet hvor hovedbekymringen var seksuelle overgrep (SSB, 2015). Ropstad og Tønnessen (2000) mener barnehageansatte er i en unik posisjon til å kunne oppdage signaler på overgrep. Derfor er det også viktig å se på hvilke faktorer som hemmer, eller fremmer at barnehagelæreren melder ifra ved mistanker om overgrep. De analyserte funn viser at samtlige informanter føler et stort ansvar når det angår å melde ifra ved mistanker om seksuelle overgrep. Likevel forteller flere om situasjoner der de ikke har meldt ifra ved mistanker. Nedenfor blir faktorer som barnehagelærerne i denne studien bemerket at *kan* være et hinder for at de eller andre barnehagelærere ikke melder ifra ved mistanker. Faktorene blir videre drøftet opp mot teori.

5.5.1 Styrer

Før eksterne hjelpeinstanser blir varslet om en mistanke om seksuelle overgrep, skal mistanken vanligvis drøftes med styrer. Likevel gir som nevnt en klausul i loven barnehageansatte et ansvar for å melde ifra når de mener at opplysningsplikten overgår taushetsplikten, og i disse tilfellene skal den ansatte overgå styrer og melde ifra på egenhånd (Bhl., 2005, §22). En informant i denne studien uttrykte at når hun snakket med styrer i barnehagen om en bekymring eller mistanke om et barn, ønsket hun enighet fra styrer om at dette var grunn til en bekymring. «Noen gang har jo saken gått videre uten at det har vært noen grunn for det, det har ikke skjedd her da» (Kjersti jf. s.58). Leer-Salvesens (2015) studie viser at lærere har høy terskel for å sende inn bekymringsmeldinger i forhold til elevene sine. De fulgte oftest rektors meninger, og overgikk ikke rektor om han eller hun mente saken ikke burde meldes – selv om læreren var uenig. Svanhild forklarer også at hun vanligvis tar kontakt med styrer om en mistanke først, og at noen ganger blir hun og styrer enige om at denne mistanken kanskje ikke var så stor likevel. Styrer oppfordrer henne da til å observere litt mer selv før de tar saken videre til kolleger og andre instanser (Svanhild jf. s.58-59). Bratterud og Emilsen (2013) viser til at psykologiske barrierer som utrygghet for at styrer eller kolleger ikke skal anerkjenne barnehagelærerens bekymring, gjør at barnehagelæreren bruker lang tid på å fortelle andre på arbeidsplassen om mistanken sin.

Informantenes kommentarer kan tyde på at mange ønsker en bekreftelse fra styrer på at det er riktig å melde ifra ved den spesifikke mistanken som har oppstått, fordi de allerede kan være usikre selv i situasjonen. I disse situasjonene kan det argumenteres for om styrer imøtekommer de ansatte på en god måte når de tar kontakt ved bekymringer og mistanker, og om de skaper en høyere terskel for å melde ifra til eksterne hjelpeinstanser. Flere barnehagelærere ga også uttrykk for at de ville ha overgått styrer i meldesaker om styrer hadde vært uenig. Som Svanhild poengterte: «om det kommer frem om noen år at det var noe, da vil jeg heller ha det på det rene at jeg meldte» (Svanhild jf. s.62).

5.5.2 Kollegiet

I forhold til hvorvidt personalgruppen i barnehagen skal få informasjon om barnet og mistanken, skal dette helst begrenses til et minimum på grunn av forholdet mellom

taushetsplikt og opplysningsplikt. Er mistanken reell må det foretas en konkret vurdering av hvem som behøver å vite om saken (Wilhelmsen, 2011). Samtlige informanter i studien forteller om at de snakker med kolleger om mistanke – om de tingene det er nødvendig å snakke om. I forskjellige veiledere ved mistanker påpekes det at de som arbeider med barnet kan få informasjon om det er nødvendig. Det nevnes også at snakking i korridorene i barnehagen om en mistanke mot et barn kan resultere i negative påvirkninger på arbeidsmiljøet (SHdir., 2003). Backe-Hansens (2009) funn fra forskning viser som nevnt at av 523 barnehageansatte mente 77% at om noen i personalet tok opp mistanken sin, gjorde det at de selv vurderte å sende inn en bekymringsmelding. Flere informanter i studien mener at terskelen for å snakke med andre kolleger som jobber med barnet bør være lav. De behøver gjerne å drøfte mistankene sine med de andre når flere observasjoner må gjøres. Ut fra informantens svar, viser mønsteret at de alle følger lovverket i forhold til taushetsplikten. Som en av de påpeker blir temaet aldri snakket om som et typisk «kaffe-diskusjonsemne» (jf. s.56-59). Fra noen kommer det også fram hvor vanskelig det er å stå alene med en mistanke, når de ikke får snakket med andre i personalet om saken. Det kan derfor være nyttig for de ansatte å sette av tid til å snakke sammen om bekymringer som kan være tilstede hos enkelte, slik Kjerstis barnehage gjør. En kan med fordel bruke for eksempel Claussens (2001) modell (Figur 2) som et verktøy når man kartlegger mistanker i fellesskap. Dette for å få gransket om bekymringen er rasjonell. Det vil også kunne være lettere å diskutere bekymringen objektivt.

Funn fra forskning og analyse viser at kollegers støtte og hjelp kan være verdifull for en barnehagelærer, som har en uforklarlig mistanke som trenger å observeres videre. Funn viser videre at det å ha en kultur for å drøfte sine bekymringer og mistanker med kolleger kan styrke varsling. Aasland (2014) og Søftestad (2005) understreker at en person ikke skal stå alene om en mistanke om seksuelle overgrep. Et fravær av støtte fra styrer og kolleger kan blir en barriere, som fører til at barnehagelæreren ikke tar tak i bekymringen sin på riktig måte.

5.5.3 Eksterne instanser, og barnehagens forhold til dem

Ved uklare signaler på mistanker og bekymringer kan barnehagen kontakte eksterne instanser for å drøfte sin bekymring, eller for å melde ifra (Kunnskapsdepartementet, 2013 og SHdir., 2003). Under noen omstendigheter pliktes det å kontakte barnevern eller politi (Wilhelmsen m.fl., 2011). Svanhild og Åse sier at deres erfaring med barnevernet utenom dette, er at

barnevernet har for lite ressurser til å drøfte deres mistanker, fordi de har for mange saker på dagsordenen. Svanhild forteller at barnehagens terskel for å ta kontakt med barnevernet for drøfting er høy på grunn av dette – de vil ikke belaste barnevernet unødige. Backe-Hansens studie (2009) viser at 89% av informantene mener anonyme diskusjoner med barnevernet var en faktor for å vurdere varsling til eksterne instanser. Helsetilsynets (2012) tilsyn og rapport, viser at barnevernet har alvorlige mangler ved undersøkelse, evaluering og oppfølging. Det kan tenkes at barnevernets mangler er eksisterende på grunn av lite ressurser til å arbeide godt nok med en sak, eller at det er andre grunner til disse funnene. Uansett vil informantenes oppfatning av barnevernet påvirke deres handlinger ved en mistanke. I Backe-Hansens (2009) funn, viser det seg at 94% av informantene fra barnehagen mente at terskelen for å melde fra ved bekymringer ville minskes, om personalet fikk veiledning i konkrete saker fra noen med kompetanse innen barnevern. Til sammenligning hadde Kjersti og Elin gode erfaringer med det åpne samarbeidet til barnevernet, gjennom telefonsamtaler og fagdager.

Åse påpekte at barnevernet gjør en fantastisk jobb, men hun var ikke sikker på om de hadde tilstrekkelig kompetanse i ved overgrep, sammenliknet med Statens Barnehus. I begrepet kompetanse, la hun vekt på den tverrfaglige kompetansen Statens Barnehus satt på, i tillegg til at deres handlingsmønster med å følge opp bekymringen gjorde at Åse tolket at Statens Barnehus hadde både tid og ressurser, blant annet hadde hun erfaring fra at en spesialpedagog fra kompetansesenteret hadde sagt i telefonen at: «Ok, jeg har ikke så god kompetanse på dette, men vent litt så skal jeg ringe en lege» (Åse jf. s.65). I forhold til andre instanser, viser Backe-Hansens (2009) funn at 69% av informantene mente det var enklere å samarbeide med disse om bekymringer – enn med barnevernet, og 37% svarte at de ikke ante hvordan barnevernet arbeidet. Svanhild fortalte at hun ofte drøftet problemstillinger med PPT: «PPT er så ofte her, at de kjenner jeg jo nå» (Svanhild jf. s.64). Det å få et ansikt på mennesket man kontakter ved mistanke mente Svanhild ville ha senket terskelen for kontakt med barnevernet.

Flere informanter at dagens møter med eksterne instanser var lokale og ikke tverrfaglige, og det at barnevernet ikke deltok skapte et avstandsforhold. Det later til at barnehagens fysiske avstand til eksterne hjelpeinstanser kan opptre som en faktor for å ikke drøfte og melde ifra ved mistanker. Samtlige informanter i denne studien har kjennskap til forskjellige eksterne instanser men jeg bemerket meg at barnevernet var instansen flest kjente til, noe som er

naturlig på grunn av opplysningsplikten (Bhl., 2005, §22).

Der bør også bemerkes at samtlige informanter i denne studien ikke alltid tar kontakt med barnevernet ved mistanker, men at de mener barnevernet gjør en god jobb, til tross. Backe-Hansen (2009) viser også til at bare 17% av informantene ikke trodde barnevernet kunne gi god nok hjelp til et barn og dets familie.

5.5.4 Dilemmaet mellom å være tjenesteyter og varsler

I følge Barnehageloven er barnehagen pliktig til å samarbeide med hjemmet, og skal kontinuerlig jobbe for et godt samarbeid (Bhl., 2005, §1). I Backe-Hansens studie viste det seg at 59% av informantene var redde for at en bekymringsmelding kunne føre til at foreldre tok barnet ut av barnehagen (Backe-Hansen, 2009). Dette gjenspeiles i empiri som viser at to informanter hadde erfaring med at foreldre hadde valgt å overføre barnet til en ny barnehage - rett etter at de hadde fått vite at barnehagen sto for varsling: «to ganger har jeg opplevd at foreldrene tok barnet ut av barnehagen – de to gangene de fikk vite at vi hadde meldt ifra» (Svanhild jf. s.61).

Bratterud og Emilsen (2013) forklarer at en verdibarriere som kan være tilstedeværende for at man ikke melder en bekymring, er at bekymringen kan svekke et godt foreldresamarbeid. 72% av barnehagelærerne i Backe-Hansens studie mente i likhet med dette, at en meldt (generell) bekymringsmelding kunne svekke dette samarbeidet. Ved å koble teorien opp mot egen empiri, forteller også informantene at foreldresamarbeidet kunne bli negativt påvirket av en innsendt bekymringsmelding. Åse fortalte at hun kunne grue seg til å møte foreldrene i ettertid på grunn av dette. Ohnstad (2015) påpeker at det er avgjørende å ikke kontakte foreldre ved mistanke om seksuelle overgrep, selv ikke når foreldre ikke er regnet som mistenkt i saken. Ingen informanter kontaktet foreldrene når de hadde mistenkt seksuelle overgrep, og de har derfor håndtert en mistanke riktig i forhold til anbefalinger (Wilhelmsen m.fl., 2011).

To av studiets informanter forteller om erfaringer som viser at foreldre kan bli skuffet når de får vite at barnehagen har sendt inn en bekymringsmelding, uten å opplyse om det på forhånd.

Elin fortalte at mange foreldre ikke forstår at barnehagen har plikt til å skjule mistanker om seksuelle overgrep fra foreldrene (Elin jf. s.67). Kvale og Brinkmann (2015) skriver at seksuelle overgrep er et spesielt sårbart tema for barnehagelæreren, fordi det omhandler barn og foreldre som han eller hun er tjenesteyter for. Jeg tolker empirien som at noen av barnehagelærerne kvier seg til å melde inn bekymringer. De vil blant annet ikke skape en mistillit ovenfor foreldrene, ved å skjule overgrepsmistankene. Dette tror jeg kan skape et dilemma for om en bekymringsmelding – som kan vise seg å være feil, skal meldes eller ikke. Svanhild nevner blant annet at det ikke er alltid at ting blir tatt videre fordi: «Det kan jo være man tar feil som sagt, og det kan være sårt for flere parter» (Svanhild jf. s.61). Disse funn gjenspeiles også i Karlssons (2016) forskning, som viser til dilemmaet mellom bekymringen, og det å ødelegge tilliten ved å «gå bak ryggen på foreldrene».

I følge Bronfenbrenners (1979) utviklingsøkologiske modell (Figur 1) er barnehagens foreldresamarbeid på mesonivå viktig og positivt for barnet. Barnet blir påvirket av sosiale samspill på alle nivåer i utviklingsmodellen, og negative samspill vil derfor også kunne påvirke. På makronivå er barnehagen etter loven pliktig i å melde ifra om mistanker om seksuelle overgrep, uten å kontakte barnets foreldre først. En bekymringsmelding vil derfor kunne skape et negativt forhold mellom foreldre og ansatte i barnehagen på det utviklingsøkologiske mesonivå.

Flere informanter belyste også at det å synliggjøre temaet seksuelle overgrep gjennom foreldremøter i barnehagen ville kunne gjøre at foreldrene forstod barnehagens plikter og rutiner ved mistanker. At foreldrenes forståelse ville styrke riktig håndtering av mistanker. Ipsos (2015) funn viser at medier gir majoriteten av befolkningen kunnskaper om seksuelle overgrep. Videre poengteres det at foreldre og slekt trenger kunnskaper om seksuelle overgrep fra andre steder enn dette. Det kan likevel finnes grunner som gjør at barnehagepersonalet ikke ønsker å ta opp temaet på foreldremøter. Flere informanter forteller at seksuelle overgrep mot barn er et tema som det er vanskelig å snakke høyt om. For disse kan det være uaktuelt å ta initiativ til å snakke om temaet på foreldremøter. Her kan det være en idé at en tredjepart kommer inn i barnehagen og gir veiledning. Backe-Hansens (2009) studie viser at 94% av informantene fra barnehagen mente at terskelen for å melde fra ved bekymringer ville minskes om personalet fikk veiledning i konkrete saker, fra noen som har kompetanse innen barnevern. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, har som hovedmål å

utvikle og spre kunnskap og kompetanse om vold og traumatisk stress (NKVTS, 2007). Om NKVTS kommer inn som en tredjeperson med kompetanse, kan det lette å skape en åpenhet rundt temaet. Denne veiledningen kan også bidra til at flere barnehageansatte oppdager hvilken informasjon på området de må lære mer om.

5.6 Hvorfor snakke med barn om seksuelle overgrep?

Barnas kunnskap om grensesetting ovenfor sin egen og andres kropp, og å bli trygg på egen kropp, er sentralt innenfor Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2016). Samtlige informanter i studien forteller at de snakker med barna relativt ofte om: kropp, seksualitet og grensesetting. Funn viser at noen informanter ikke snakket om disse temaene med mindre barna tar de opp, mens andre arrangerer prosjekter om det. Temaet oftest ble tatt med spontant. Raundalen og Schultz (2016), og Redd Barna (2017) understreker at barn trenger kunnskaper om kropp, rettigheter, seksualitet og overgrep. Kunnskap om seksuelle overgrep behøves av barnet for å kunne melde ifra om de selv opplever overgrep (Raundalen & Schultz 2016; Redd Barna, 2017). Åse var den eneste som fortalte at hun også inkluderte seksuelle overgrep i samtaler om kropp og seksualitet med barna. Hun fortalte at hun snakket konkret om temaet – at voksne ikke fikk stikke kjønnsorganet sitt inn i barn også videre (Åse jf. s. 52). Redd Barna (2017) forklarer at når barnehageansatte gir barn kunnskaper om seksualitet, blir et misbrukt barn trygget i å kunne snakke med den voksne om overgrepene uten å føle skam eller frykt. Elin kunne fortelle at deres barnehage ikke tok opp seksuelle overgrep med barna, fordi de mente at barna ikke hadde behov for å vite om dette med mindre de var utsatt for seksuelle overgrep selv (Elin jf. s. 52). Hvorfor de andre informantene ikke snakket om seksuelle overgrep med barna, er uklart. Redd Barnas (2015) studie viser at 50% av Norges voksne mener at det vil være farlig å snakke med barn om seksuelle overgrep. Forskning viser imidlertid at det å gi barn kunnskaper om dette gjør de trygge, og Redd Barna (2017) påpeker at misbrukte barn som ikke har kunnskaper, vil heller ikke ha ordene for å fortelle om pågående overgrep. Jeg tolket Elins utsagn som at hun mente at temaet er tøft og vanskelig, og at noen barn rett og slett er for små for å kunne tilegne seg kunnskaper om det på god måte. Det kommer fram av forskning og informantenes fortellinger, at symptomer på seksuelle overgrep blir sett på som vage og uklare (Aasland, 2014; NKVTS, 2007). Dette indikerer at det kan være vanskelig for en barnehagelærer å vite hvilke barn som har behov

for kunnskaper om seksuelle overgrep. Derfor trenger alle barnehagebarn kunnskaper om det (Redd Barna 2015).

6 Avslutning

Formålet med denne oppgaven har vært å undersøke barnehagelæreres kunnskaper om overgrep, deres erfaringer ved mistanker, og hvordan de håndterer en mistanke, gjennom å besvare problemstillingen: «Hvilke kunnskaper og erfaringer har barnehagelærere når det gjelder mistanke om seksuelle overgrep mot barn, og hvordan håndterer de en slik mistanke?» Studiet er basert på en kvalitativ undersøkelse der datamaterialet er innhentet gjennom fire, semistrukturerte dybdeintervju. Det er fokusert på informantenes oppfatninger innenfor de spilte spørsmål. To fremtredende funn kommer fram: Barnehagelærerne er bevisste på plikter og ansvar knyttet til deres yrkestittel, og deres refleksjoner tyder på at samtlige føler et stort ansvar for «barnets beste» (jf. KD., 2016 §2). I situasjoner der barnehagelærerne hadde sett symptomer ved barnet som de mente var tydelige tegn på seksuelle overgrep, hadde likevel ikke alle klart å anvende sin kunnskap og løfte fram sine mistanker om overgrep, til et refleksjonsnivå som førte til handling.

For å besvare spørsmålene som ble stilt i problemstillingen viser det seg at samtlige er i besittelse av mer eller mindre kunnskaper om seksuelle overgrep mot barn, og det kommer fram at de har god kjennskap til lovverket og videre anbefalinger for håndtering av mistanker (KD., 2013; Bhl., 2005). De kjenner samtidig på en usikkerhet om hvilke signaler de bør være observant på, og ønsker derfor mer kunnskap om temaet. Hver og en har i tillegg hatt en fornemmelse om at et barn har blitt utsatt for overgrep ved å registrere symptomer som kan være aktuelle: (jf. s.15-18). Symptomene informantene i studien hadde reagert på var: fysiske merker i underliv, barnas tegninger, plutselig eller forverring i unormal utagerende eller innagerende atferd og barnas uttalelser. Det ble også i et tilfelle reagert på barnet og foreldrenes væremåte, i relasjon med hverandre, og at barnet virket til å ha mistillit til barnehagepersonalet og de andre barna. Til sammenlikning viste like funn seg i blant annet Andersens (2016) studie, og i teori av Sjøftestad (2005) og Kvello (2010) og Aasland (2014). I noen situasjoner ble det likevel ikke varslet videre om mistankene til eksterne hjelpeinstanser, eller til styrer. Det kommer fram at varslingen ikke har forekommet primært på grunn av disse fire faktorene:

- Flere føler en utrygghet og usikkerhet ovenfor egen kompetanse om seksuelle overgrep.

- Styrer og kolleger som viser fravær av støtte.
- Ønsker ikke å svekke foreldresamarbeidet om mistanken ikke har rot i virkeligheten.
- Liten kontakt og kjennskap til eksterne hjelpeinstanser

I forhold til barnehagens håndtering av mistanker viser funn at enkelte barnehagelærere var tydelig på at barnehagen deres hadde en beredskapsplan hvor håndtering av mistanker om overgrep var nevnt. Andre var mer usikre. Det ble nevnt at en barnehage hadde faste møter hvor bekymringer kunne bli drøftet i fellesskap, og der beredskapsplanen var sentral. En annen informant etterlyste noe lignende på sin arbeidsplass. Flere mente at beredskapsplanen ikke ble brukt, og mente kolleger ikke visste hvor den befant seg, eller at den eksisterte. Informantene hadde ulike handlingsmønstre når de fornemmet en mistanke om overgrep. Som nevnt unnlot noen å melde ifra i tilfeller, og da foreta seg handling, som er i strid med lovverk om handlingsplikt jf. Barnevernloven §4-10 til §4-12 (Bhl., 2005). Jeg tolker det som at barnehagelærere er i mangel på gode rutiner for å melde ifra om mistanker. Dette trenger de mer av. I tilfeller der informantene hadde handlet viser empiri fellestrekk, som at de gikk for å skrive ned opplysninger rundt mistanken, og umiddelbart kontaktet styrer eller pedagogiskleder. Dette er i tråd med anbefalinger fra Sosial – og Helsedirektoratet (2003) om rett håndtering av bekymringer.

Funn i studien viser styrker ved forskningen min, da disse gjennomsyrrer tidligere forskning som er koblet opp mot studien. Studien viser videre at sannsynligheten for at barnehagelærere vil melde ifra om mistanke om seksuelle overgrep, øker om de føler støtte hos kollegiet sitt, og om de føler trygghet på egen kompetanse rundt situasjonen. Trygghetsfølelsen vil forbedres gjennom økte kunnskaper om seksuelle overgrep, og en større åpenhet til foreldre om barnehagens plikter. De mener også at å dele kunnskap om overgrep med foreldrene kan være nyttig. En følelse av at barnevernet eller andre eksterne instanser har tid og kompetanse til å håndtere en bekymring, og veilede personalet ved mistanker selv når mistankene er små, forsterker sannsynligheten for varsling. I tillegg vil også en mer jevnlig kontakt med og bedre kjennskap til hjelpeinstansene fremme at barnehagelæreren kartlegger bekymringen sin. Disse funn viser faktorer som kan være aktuelle å arbeide videre med, om en vil fokusere på at flere ansatte skal drøfte bekymringer og varsle barnevernet. Selv om ikke denne studien er generaliserbar går funnene også igjen i teorien i drøftingskapittelet, og kan derfor gi et bilde

på hvilke faktorer som kan være gjeldende i en barnehage.

Forskningens nytte i praksis

Forskning som det refereres til tidligere i oppgaven dokumenterer at barnehageansatte trenger kompetanse for å avdekke overgrep (Innst. 247, s.2016-17, Redd Barna, 2017). Funn fra denne og sammenliknbare studier, viser at barnehagelærere mener de ikke har tilstrekkelig kompetanse for å kunne oppdage seksuelle overgrep – og de er i tillegg usikker på om andre ansatte har kunnskaper i det hele tatt, fordi de ikke prioriterer temaet som samtaleemne i fellesskap. Selv om de kjenner til lovverk og anbefalinger for hvordan kunnskap skal håndteres vil disse barrierene likevel kunne hindre varsling. På bakgrunn av dette er funn fra forskningen verdifulle, da det viser at ikke bare nyutdannede, men andre barnehagelærere også ønsker kompetanseheving på området. Selv om studien bygger på et fåtall av informanter, kan funn være aktuelle for andre som har mistanker om overgrep i barnehager, og som ikke klarer å ta tak i mistanken sin på en god måte. Denne studien kan derfor være et bidrag til å kaste lys over utfordringer barnehagen står ovenfor. I tillegg viser funn at barnehagelærerne har erfaringer ved mistanker, men alle har ikke meldt ifra om dem. Teori og empiri fra denne studien kan sammen gi en indikasjon på hvilke barrierer andre barnehageansatte kan ha nytte av å jobbe med for å senke terskelen for å melde ifra.

Denne studien har vist momenter som kan være nyttig for offentlige apparater personalet å være klar over. Momentene kan endre praksis, og utvikle hvordan temaet seksuelle overgrep tas tak i, i barnehager. På grunn av dette tenker jeg at forskningen min har bidratt positivt.

Videre forskning på området

Metningspunktet i denne studien er langt større enn antall informanter som er intervjuet, men som masterstudent må en også se begrensninger innenfor oppgavens størrelse. Det vil kunne være nyttig å reflektere over hvordan forskningen kunne foregått videre etter denne studien.

Det er flere punkter jeg mener vil kunne være interessant å forske videre på innenfor dette feltet. Først og fremst lurer jeg på om det er flere barnehagelærere som har like erfaringer som de som kommer fram her. Å vite at samtlige informanter i studien har flere erfaringer ved

mistanke får meg til å undres hvor mange erfaringer andre barnehagelærere bærer på som de ikke har varslet ifra om. Jeg tror det ville vært interessant å gjøre en pilotstudie der et utvalg av barnehagelærere ble intervjuet før, under og etter at de hadde deltatt på kurs med tilhørende praksisarbeid om seksuelle overgrep, og videre forsket på hva som trengs av kunnskap for at barnehagelæreren skal være trygg på melde ifra ved mistanker.

På grunn av at jeg utelukkende har kvinnelige informanter vil det kunne være interessant å få innblikk i mannlige barnehagelæreres refleksjoner og opplevelser – også i forhold til om overgrepssaker i barnehager som er beskrevet i media har påvirket deres rolle i yrket.

Det vil også kunne være aktuelt å gjøre en pilotstudie om hva som skal til for at barnehagelærerens terskel blir lavere, i forhold til å kontakte eksterne hjelpeinstanser ved mistanker. Dette kan bidra til at de ansatte melder ifra tidligere ved bekymring.

Til slutt vil jeg anbefale andre å forske videre innenfor området.

7 Litteraturliste

Aasland, M. W. (2014). Si det til noen: en bok om seksuelle overgrep mot barn og unge. 3. utg. utg. Oslo. Cappelen Damm akademisk.

Andersen, S.F. (2016) Avdekking av seksuelle overgrep i barnehagen. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/52174/MASTEROPPGAVE-ENDELIG-UTGAVE-PDF5.pdf?sequence=5>

Backe-Hansen, E. (2009) Notat 6. Å sende en bekymringsmelding – eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern. NOVA. Hentet august17 fra
<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/rapporter-og-planer/nova-samarbeid-barnehage---barnevern.pdf>

Barnehageloven, (2005) Lov 5.mai 1995 nr.19 – Lov om barnehager. Hentet 04.10.17.
<https://lovdata.no/static/RDEP/q-2003-0902.pdf>

Barnelova (1982) Lov 8.april 1982 – Lov om barn og foreldre. Hentet 01.03.2017).
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>

Barnevernloven, (1992) Lov 17.juli 1992 nr. 15 – Lov om barneverntjenester. Hentet 12.10.17
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Bjørndal, C.P., (2013) Læreren som forsker – Innføring i forskningsarbeid i skolen, Brekke & Tiller red., Universitetsforlaget

Bratterud, Å., Emilsen, K. (2013) Dørstokkmila - Barnehagens vei fra magefølelse til melding. Fagbokforlaget.

Breidvik, G. (2003) Misbrukte barn – reaksjoner som kan vise seg i skole og barnehage. 1.utg. Sigma forlag.

Bronfenbrenner, U. (1979) The ecology of human development. Harvard University Press.

Christoffersen, L., & Johannessen, A. (2012) Forskningsmetode for lærerutdanningene, Abstrakt Forlag

Claussen, C.L. (2001) Det er noe med den ungen – Fra bekymring til handling. SEBU forlag, Oslo.

Drugli, M. (2008) Barn som vekker bekymring. Cappelen Damm

Dybsland, R. & Kvalvik, L. (2016). Vold og overgrep mot barn – Den viktige samtalen. Regionalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress.

<https://www.fylkesmannen.no/PageFiles/827485/RVTS%20-%20Vold%20og%20overgrep%20mot%20barn%20-%20den%20viktige%20samtalen.pdf>

Edwards, V.J., Holden, G.W., Anda, R.F. & Felitti, V.J. (2003) *Experiencing multiple forms of childhood maltreatment and adult mental health: Results from Adverse Childhood Experiences (ACE) study*. American Journal of Psychiatry

Flaten, K. (2010). Barn med sosial angst og sjenanse. Oslo: Kommuneforlaget AS

Forvaltningsloven. Lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (Forvaltningsloven) med endringer, sist ved lov av 1. august 2003 nr 86 (i kraft 1. oktober 2003 [FVL] (2003). Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Fossaskåret, E., Fuglestad, O.L & Aase, T.H. (red.) (1997). Metodisk feltarbeid – Produksjon og tolkning av kvalitative data, Universitetsforlaget

Haugen, R. & Børresen, R., m.fl., (2008), Barn og unges læringsmiljø 3 - Med vekt på sosiale og emosjonelle vansker, Kristiansand: Høyskoleforlaget

Haugen, F., (2009) Strafferett Håndbok, utgave 3. Cappelen Akademisk Forlag.

Helsetilsynet (2012) Rapport fra Helsetilsynet 2012/2: Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering. hentet 15.10.17 fra https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2012/helsetilsynetrapport2_2012.pdf

Hoffmann, T. (2013) Hva kan vi bruke kvalitativ forskning til? Vitenskap.dk. Hentet, 11.10.17 <http://forskning.no/sosiologi/2013/09/hva-kan-vi-bruke-kvalitativ-forskning-til>

Høstmølingen, N., Kjørholdt, E.S., Sandberg K (red.) (2009) Barnekonvensjonen - Barns rettigheter i Norge 2.opplag, Universitetsforlaget

Imsen, G. (2008) Elevens verden - Innføring i pedagogisk psykologi. Oslo, Universitetsforlaget.

Innst. 247 S (2016-2017) Innstilling fra justiskomiteen om Opptappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021), Stortinget, hentet 3.5.2017

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og->

[publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-247s/?m=3](#)

Ipsos MMI; Løvvik, N. (2015) Seksuelle overgrep – Kartlegging av befolkningens kunnskap om og holdninger til seksuelle overgrep mot barn. (Redd Barna) Ipsos MMI.

<https://www.reddbarna.no/Media/MMI-rapport%20-%20kunnskapsunders%C3%B8kelse%20om%20seksuelle%20overgrep%20mot%20barn.pdf>

Jacobsen, D.I. (2005) Hvordan gjennomføre undersøkelser? Cappelen Akademisk Forlag

Jerlang, E. (2000) Utviklingspsykologiske teorier. 3.utgave. Gyldendal akademisk

Jørgensen, B. F., Skarstein, D. og Schultz, J.-H. (2015). Trying to understand the extreme: school children`s narratives of the mass killings in Norway Juli 22, 2011. Psychology Research and Behavior Management

Karlsson, V.L. (2016) Barnehagene må melde til barnevernet. Fontene.no. Hentet 21.07.17.
<http://fontene.no/fagartikler/barnehagene-ma-melde-til-barnevernet-6.47.395646.3c37233475>

Kirkengen, A.L., (2009) Hvordan krenkede barn blir syke voksne, Oslo: Universitetsforlaget

Kunnskapsdepartementet, Det psykososiale miljøet, Regjeringen, Hentet den 21.03.16
<https://tinyurl.com/y8djac5c>

Kunnskapsdepartementet (2017) Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Oslo: departementet. Hentet 21.09.17
<https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2017-04-24-487>

Kupke, S. (2011) Det vi vet og det vi gjør (Masteroppgave). Høgskolen i Telemark.
<https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2438630>

Kvale (1997) Det kvalitative forskningsintervju. Gyldendal Akademisk

Kvale S & Brinkmann S., (2015) Det kvalitative forskningsintervju. Gyldendal Akademisk

Kvarv. S. (2014) Vitenskapsteori: Tradisjoner, posisjoner og diskusjoner. 2.utg. Oslo Novus.

Kvello, Ø. (2010). Barn i Risiko. Skadelige omsorgssituasjoner. Oslo: Gyldendal Akademiske

Lassen, L. (2014) Rådgivning – kunsten å hjelpe og sikre vekstfremmende prosesser. 2.utgave. Universitetsforlaget.

Leer- Salvesen, K. (2015). På tilliten løs? En studie av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt (Doktoravhandling). Universitetet i Agder.
<https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2378840>

Lysvold, J. (2012) Barnehager melder ikke fra om omsorgssvikt. NRK Nordland. Hentet 12.10.17 fra <https://www.nrk.no/nordland/barnehagene-dropper-urommeldinger-1.8319251>

Modell 1 (Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell). Hentet 19.09.17

<https://dignalet.files.wordpress.com/2009/07/bronfenbrenner1.jpg?w=455&h=455>

NKVTS – Norsk kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, (2007), Seksuelle overgrep – Barn og unge – Definisjoner og omfang, Seksjon barn og unge, hentet 08.02.17

http://www.nkvts.no/tema/Sider/BarnogUnge_Definisjonerogomfangseksuelleovergrep.aspx

Nordahl, Thomas; Mari-Anne Sørli; Terje Manger og Arne Tveit (2005) Atferdsproblemer blant barn og unge - Teoretiske og praktiske tilnærminger, Fagbokforlaget.

Ohnstad, F.O. (2015) Profesjonsetikk i skolen – Læreres etiske ansvar, Cappelen Damm Akademisk

Personvernombudet for forskning (NSD) Hentet 13.04.17 fra www.nsd.uib.no

Postholm, M.B. (2010) Kvalitativ metode. 2.utgave. Universitetsforlaget

Raundalen, M. & Schultz, J.-H. (2006). Krisepedagogikk: hjelp til barn og ungdom i krise, Oslo: Universitetsforlaget.

Raundalen, M. & Schultz, J.H. (2016). Seksuelle overgrep og vold – forebyggende undervisning i skolen, Oslo: Universitetsforlaget.

Redd Barna, (2015), Fakta om overgrep – spørsmål og svar, hentet 7.02.17

<http://www.reddbarna.no/jegerher/bli-med/verktoeykasse/fakta-om-overgrep>

Redd Barna, (2017) Undervisning til barn og unge.

<https://www.reddbarna.no/jegerher/verktoy/undervisning-til-barn-og-unge>

Redd Barna, (2017) Barnehage – Jeg er her.

<https://www.reddbarna.no/jegerher/verktoy/barnehage>

Ringdal, K. (2007) Enhet og mangfold. Fagbokforlaget

Ringdal, K., (2012) Enhet og mangfold, 2.utgave, Fagbokforlaget

Ropstad, H. & Tønnesen, L.K.B., (2000) Elever i vanskelige livssituasjoner – Læreren i møte med elever som opplever krise, sorg og omsorgssvikt, Høyskoleforlaget

Silverman, D. (2011) Interpreting qualitative data: A guide to the principles of qualitative research. London: SAGE.

Sire, K., (2008) Oppdag meg! En undersøkelse om læreres kunnskap om seksuelle overgrep mot barn. Masteroppgave i pedagogikk. Universitetet i Agder. Hentet 05.06.17

<http://tinyurl.com/y9pvxnpu>

Sollid, H., Brekke M. (red.), Tiller, T. (red) (2013) Læreren som forsker – Innføring i forskningsarbeid i skolen. Universitetsforlaget.

Sosial – og Helsedirektoratet, Barne – og familiedepartementet (2003) Seksuelle overgrep mot barn – en veileder for hjelpeapparatet. Oslo.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2003/0017/ddd/pdfv/286825-seksuelle_overgrep_mot_barn.pdf

Statistisk sentralbyrå (2015) Statistikkbanken. Hentet 01.11.16.

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/pivot.asp?checked=true>

Statistisk sentralbyrå (2010) Mindre utsatt – men hvem utsettes hvor? SSB, hentet 08.08.2017

<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/mindre-utsatt-men-hvem-utsettes-hvor>

Statens Barnehus – Et tverrfaglig kompetansesenter, red. Astrid Johanne Pettersen, Oslo
hentet 04.06.2017

www.statensbarnehus.no/mistanke/

Straffeloven, (2005), Lov av 20. mai 2005 nr. 28 om straff. Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet 04.10.17

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

Søftestad, S., (2005). Seksuelle overgrep: fra privat avmakt til tverretattlig handlekraft, Oslo: Universitetsforlaget

Thagaard, T., (2009) Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode, 3. utgave, Fagbokforlaget

Thagaard, T. (2013) Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode. Fagbokforlaget.

Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Thorkildsen, I.M. (2015). Du ser det ikke før du tror det. Universitetsbiblioteket

Wilhelmsen, Rørnes, Snarby, Hansen & Figenschou (2011) Veileder for håndtering av mistanke om seksuelle overgrep i barnehage, skole/SFO. Tromsø kommune. Hentet 20.07.17.
<https://www.tromso.kommune.no/getfile.php/1892740.1308.bqvdxeyybq/Veileder+seks+overgrep+bhg+skole.pdf>

Øverlien, C., Moen, L.J., (2016) Rapport 3/ Takk for at du spør! En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

VEDLEGG 1 – INTERVJUGUIDE

Intervjuguide

Bakgrunnsinformasjon:

- Fortell litt om deg selv.

Hvilke kunnskaper har du om seksuelle overgrep mot barn:

- Kurs/utdanning eller annen kunnskap om seksuelle overgrep mot barn?
- Er du trygg på egen kunnskap, og hva tenker du eventuelt at du burde hatt mer kunnskaper om?
- Står det beskrevet i barnehagens årsplan eller andre styringsdokumenter hvordan personalet skal håndtere en mistanke om seksuelle overgrep?

Hvilke erfaringer har du med mistanke om seksuelle overgrep:

- Er det tegn du mener viser seg hos barn som man mistenker blir utsatt for seksuelle overgrep?
- Er det en spesiell situasjon som har gjort at du fattet mistanke om seksuelle overgrep?:
- Hvilke tegn gjorde at du følte en mistanke?
  - ... fysiske merker?
  - ... barnets oppførsel?
  - ... foresattes oppførsel?
  - ... relasjon til andre?
  - ... annet?

Hvordan håndterer du en mistanke om seksuelle overgrep:

- Fortalte du andre om mistanken din?
  - ... kolleger?
  - ... styrer?
  - ... foreldre?
- Snakket du med barnet selv om mistanken?
- Følte du da at du fikk støtte eller hjelp ut fra det du fortalte?
- Har du kontaktet andre instanser i forhold til mistanker om seksuelle overgrep?
  - ... hvordan gikk du frem?
  - ... hvordan følte du at du ble møtt da du opprettet kontakt?
  - ... hvilken følelse hadde du etter at eksterne instanser var kontaktet?
  - ... hvordan er terskelen din for å kontakte eksterne instanser neste gang du fatter mistanke?
  - ... har du kontaktet eksterne instanser for samtale/kursing, uten å ha mistanke?
- Er det noen barrierer du opplever som kan gjøre at du ikke melder ifra ved mistanke om overgrep?
  - ... kolleger som har ulik oppfatning som deg?
  - ... styrer som vil «vente-og-se»?
  - ... foreldre?
  - ... belastningen mot deg selv?
  - ... hvordan eksterne instanser tidligere reagerte sist du tok kontakt?
- Hvor tydelige tegn mener du bør foreligge for at man skal melde ifra om mistanke om overgrep?
- Føler du på et ansvar ovenfor å melde ifra ved mistanke om overgrep?
  - ... tror du de andre ansatte gjør det?
- Er det noe du mener barnehagen din bør forbedre seg på i forhold til å håndtere mistanke om overgrep?

Avslutning

- Er det noe mer du ønsker å si før vi avslutter?

VEDLEGG 2 – INFORMASJONSSKRIV

Informasjonsskriv til informanter

Masterprosjekt i spesialpedagogikk/v Universitetet i Tromsø – Campus Alta.

Student: Tonje Karlsen   Veileder: Anna Katharina Jacobsson

Bakgrunn og formål

Jeg er student på masterstudiet spesialpedagogikk og er i gang med den avsluttende masteroppgaven. Masteroppgavens formål er å ta del i barnehagepersonalets opplevelser, erfaringer og kunnskap om overgrep mot barn, med fokus på mistanke om overgrep. Jeg ønsker å intervju barnehagelærere/førskolelærere ved skoler i Nord-Norge. Kriteriet for intervju er at informanten må ha hatt mistanke om at et eller flere barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep.

Deltakelse i prosjektet

Om du velger å delta i prosjektet vil jeg intervju deg i ca. 1 time. Sammen avtaler vi tid og sted for intervju. Alle opplysningene du gir vil bli behandlet konfidensielt, og det vil ikke bli mulig for andre å gjenkjenne deltakere som blir intervjuet til prosjektet. Kun jeg som student vil ha tilgang til opplysningene som blir lagret på lydbånd underveis. Alle gitte opplysninger vil bli slettet ved prosjektets slutt, og senest i mai 2018. Prosjektet har som mål å avsluttes november 2017.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i prosjektet. Om du ønsker står du fritt til å trekke ditt samtykke, også i etterkant av intervjuet. Du trenger ikke å oppgi grunn. Dersom du velger å trekke deg fra prosjektet vil ikke opplysningene du har gitt bli brukt. Studien er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, og er godkjent.

Om du ønsker mer informasjon eller og delta i prosjektet, kan jeg kontaktes på:

tlf.nr.: *** ** ***   e-post: *****l@outlook.com

Med vennlig hilsen

Tonje Karlsen

VEDLEGG 3 - SAMTYKKESKJEMA

Samtykke til deltakelse på prosjektet

- Jeg har mottatt informasjon, og samtykker til å la meg bli intervjuet til prosjektet «Barnehagepersonalets erfaringer, kunnskap og håndtering av mistanke om seksuelle overgrep».
- Jeg samtykker til at opplysningene blir lagret fram til prosjektslutt (senest mai 2018).
- Jeg samtykker til at anonyme opplysninger kan publiseres.
- Jeg kan kontaktes i etterkant om det skulle oppstå spørsmål i forhold til intervjuet.
-

Mitt navn (blokkbokstaver)

Ansettelsestittel

Dato

Signatur

VEDLEGG 4 – KVITTERING FRA NSD

Katharina Jacobsson
 Institutt for lærerutdanning og pedagogikk UIT Norges arktiske universitet

9006 TROMSØ

Vår dato: 31.03.2017

Vår ref: 53116 / 3 / STM

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 19.02.2017. Meldingen gjelder prosjektet:

53116	<i>Fem barnehagelærere forteller om sine kunnskaper og erfaringer når det gjelder en mistanke om seksuelle overgrep mot barn, og hvordan de håndterer en slik mistanke</i>
Behandlingsansvarlig	UIT Norges arktiske universitet, ved Institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Katharina Jacobsson
Student	Tonje Karlsen

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.ulb.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.05.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Siri Tenden Myklebust

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.